

प्रति,

- १) विभागीय कृषि सहसंचालक (सर्व)
- २) जिल्हा अधिक्षक कृषि अधिकारी (सर्व)

विषय : अन्न आणि पोषण सुरक्षा अन्नधान्य पिके सन २०२३-२४ कार्यक्रमाच्या अंमलबजावणीसाठी मार्गदर्शक सूचना व जिल्हानिहाय लक्षांक कळविणेबाबत...

संदर्भ : १. शासन पत्र क्र. RKY-0123/C.R.13/14-A, दि.३० मे, २०२३

२. या कार्यालयाचे पत्र क्र.कृ.आ./विप्र.१/राअसुपोअ २३-२४/वाकृआ/प्र.क्र.१/१४२९०, दि. २५/०४/२०२३

३. या कार्यालयाचे पत्र क्र.कृ.आ./विप्र.१/राअसुपोअ २३-२४/वाकृआ/प्र.क्र.१/मासू/१५९०९, दि. ११/०५/२०२३

४. शासन निर्णय क्रमांक अपोसु-२०२३/प्र.क्र.६८/४ अ, मंत्रालय विस्तार, मुंबई-३२, दि. ०५ जुलै, २०२३

उपरोक्त संदर्भ क्र. १ वरील पत्रान्वये अन्न आणि पोषण सुरक्षा अन्नधान्य पिके अंतर्गत सन २०२३-२४ मध्ये कार्यक्रमाची अंमलबजावणी करण्यास राज्य स्तरीय मान्यता समितीने (SLSC) मान्यता प्रदान केली आहे. या कार्यक्रमांतर्गत भात, गहू, कडधान्य, भरडधान्य (मका), पौष्टिक तृणधान्य व TRFA कडधान्य अशा एकूण रु. ३३७३०.५९ लाख (सन २०२२-२३ चे प्रलंबित दायित्वासह) रकमेच्या वार्षिक कृती आराखड्यास संदर्भ क्र. ४ अन्वये राज्य शासनाची प्रशासकीय मान्यता प्राप्त आहे. प्रशासकीय मान्यतेबाबतचा योजनानिहाय तपशील खालीलप्रमाणे,

(रुपये लाख)

अ.क्र.	योजना	सन २०२२-२३ मधील प्रलंबित दायित्व			सन २०२३-२४ साठी मंजूर कार्यक्रम			प्रलंबित दायित्वासह एकूण मंजूर कार्यक्रम		
		केंद्र	राज्य	एकूण	केंद्र	राज्य	एकूण	केंद्र	राज्य	एकूण
१	भात	१०१.८१६	६७.८७७	१६९.६९४	४२०.०००	२८०.०००	७००.०००	५२१.८१६	३४७.८७७	८६९.६९४
२	गहू	३६.१०५	२४.०७०	६०.१७५	१०३.०९२	६८.७२८	१७१.८२०	१३९.१९७	९२.७९८	२३१.९९५
३	कडधान्य	१६९४.६२२	११२९.७४८	२८२४.३७०	७७५२.९१२	५१६८.६०८	१२९२१.५२०	९४४७.५३४	६२९८.३५६	१५७४५.८९०
४	भरडधान्य (मका)	६७.२९७	४४.८६५	११२.१६२	३२४.०००	२१६.०००	५४०.०००	३९१.२९७	२६०.८६५	६५२.१६२
५	पौष्टिक तृणधान्य	१६०७.५६५	१०७१.७१०	२६७९.२७६	७२००.०००	४८००.०००	१२०००.०००	८८०७.५६५	५८७१.७१०	१४६७९.२७६
६	TRFA कडधान्य	२५५.१७४	१७०.११६	४२५.२९०	६७५.७७१	४५०.५१४	११२६.२८५	९३०.९४५	६२०.६३०	१५५१.५७५
एकूण एकंदर		३७६२.५८०	२५०८.३८६	६२७०.९६६	१६४७५.७७५	१०९८३.८५०	२७४५९.६२५	२०२३८.३५५	१३४९२.२३६	३३७३०.५९९

सन २०२३-२४ मध्ये अन्न आणि पोषण सुरक्षा अन्नधान्य पिके (TRFA कडधान्य सह) कार्यक्रमाची अंमलबजावणी करण्यासाठी मार्गदर्शक सूचना व जिल्हा/पीक/वावनिहाय लक्षांक सोबत सहपत्रीत करण्यात येत आहे. सन २०२२-२३ चे प्रलंबित दायित्वाबाबत वावनिहाय अहवाल सर्व जिल्ह्यांकडून मागविण्यात आला होता. त्यानुसार सन २०२२-२३ चे प्रलंबित दायित्व व सन २०२३-२४ चा मंजूर कार्यक्रम यासाठी प्रवर्गनिहाय आर्थिक तरतूद सोबत सहपत्रीत करण्यात येत आहे. प्रवर्गनिहाय आर्थिक तरतूदीच्या मर्यादेतच कार्यक्रमाची अंमलबजावणी करण्यात यावी. कडधान्य व पौष्टिक तृणधान्य पिकांचे १० वर्षाआतील प्रमाणित वियाणे उत्पादनाबाबतची पीकनिहाय, वाणनिहाय, संस्थानिहाय माहिती मार्गदर्शक सूचनामधील प्रपत्र-३ मध्ये आयुक्तालयास सादर करण्यात यावी. त्यानुसार सदरील बाबीसाठी लक्षांक अंतिम करून स्वतंत्रपणे कळविण्यात येतील. जिल्हा अधिक्षक कृषि अधिकारी यांनी तालुकानिहाय लक्षांक निर्धारित करून

(कृ.मा.प.)

क्षेत्रीयस्तरावर अभियानाची यशस्वी अंमलबजावणी करण्यासाठी नियोजन करावे. सदर मार्गदर्शक सूचना क्षेत्रीयस्तरावर काम करणाऱ्या अधिकारी/ कर्मचारी यांना उपलब्ध करून देण्यात याव्यात.

सोबत : वरीलप्रमाणे

(विकास पाटील)

कृषि संचालक (निवगुनि)

कृषि आयुक्तालय, महाराष्ट्र राज्य, पुणे

प्रत -

१. मा. अपर मुख्य सचिव (कृषि), मंत्रालय, मुंबई ३२, यांना माहितीस्तव सविनय सादर
२. मा. व्यवस्थापकीय संचालक, SFAC, कृषि भवन, पुणे
३. मा. व्यवस्थापकीय संचालक, महाराष्ट्र राज्य कृषि उद्योग विकास महामंडळ, राजन हाऊस, तिसरा मजला, प्रभादेवी, मुंबई-६५
४. मा. व्यवस्थापकीय संचालक, महाराष्ट्र राज्य बियाणे महामंडळ महाबीज, कृषिनगर अकोला
५. मा. जिल्हाधिकारी तथा अध्यक्ष जिल्हास्तरीय अन्न सुरक्षा अभियान कार्यकारी समिती, सर्व
६. मा. मुख्य कार्यकारी अधिकारी, जिल्हा परिषद, सर्व
७. संचालक, निविष्ठा व गुणनियंत्रण, कृषि आयुक्तालय, पुणे
८. संचालक, आत्मा, कृषि आयुक्तालय, पुणे
९. संचालक, कृषि नियोजन व प्रक्रिया, कृषि आयुक्तालय, पुणे
१०. संचालक, मृद संधारण व पाणलोट क्षेत्र व्यवस्थापन, कृषि आयुक्तालय, पुणे
११. संचालक, फलोत्पादन, कृषि आयुक्तालय, पुणे
१२. संशोधन संचालक, महात्मा फुले कृषि विद्यापीठ, राहुरी, जिल्हा-अहमदनगर
१३. संशोधन संचालक, डॉ.पंजावराव देशमुख कृषि विद्यापीठ, अकोला
१४. संशोधन संचालक, डॉ.बाळासाहेब सावंत कोकण कृषि विद्यापीठ, दापोली
१५. संशोधन संचालक, वसंतराव नाईक मराठवाडा कृषि विद्यापीठ, परभणी
१६. विभागीय व्यवस्थापक, राष्ट्रीय वीज निगम, मार्केट यार्ड, पुणे
१७. विभागीय विक्री व्यवस्थापक, हिंदुस्तान इन्सेक्टीसाइड लि., पुणे
१८. विभागीय विक्री व्यवस्थापक, कृभको
१९. प्रकल्प संचालक, आत्मा, सर्व
२०. कृषि उपसंचालक, मा. आयुक्त कृषि कक्ष, महाराष्ट्र शासन, पुणे
२१. कृषि उपसंचालक, मृद चाचणी प्रयोगशाळा, कृषि भवन, पुणे.

वाचा :-

1. Re-vamped NFSM Operational Guidelines 2018-19 to 2019-20.
2. शासन निर्णय क्रमांक डीसीटी २३१६//प्र.क्र.१३३/का. १४१७,मंत्रालय, मुंबई, दि.०५ डिसेंबर, २०१६
3. शासन निर्णय क्रमांक सुकृऔ-२०१६/प्र.क्र.३०१/११- अ, मंत्रालय, मुंबई, दि.२१ जानेवारी, २०१७
4. शासन निर्णय क्रमांक संकीर्ण-२०१७/प्र.क्र.३१/१७- अ, मंत्रालय, मुंबई, दि.१९ एप्रिल, २०१७ व १२ सप्टेंबर, २०१७
5. शासन निर्णय क्रमांक सुकृऔ-२०१६/प्र.क्र.३०१/११- अ, मंत्रालय, मुंबई, दि.२८ एप्रिल, २०१७
6. शासन निर्णय क्रमांक संकीर्ण १६१७/प्र.क्र.३१ (भाग २) /१८/१७- अ, मुंबई, दि. ०४ जानेवारी, २०१९
7. शासन परिपत्रक क्र. संकीर्ण-०९१९/प्र.क्र.२२१/१४-अ, दिनांक ०४ नोव्हेंबर, २०२०
8. शासन पत्र क्र.RKY-0123/C.R.13/14-A, दिनांक 30 मे, २०२३
९. शासन निर्णय क्रमांक अपोसु-२०२३/प्र.क्र.६८/४ अ, मंत्रालय विस्तार, मुंबई-३२,दि. ०५ जुलै, २०२३

**अन्न आणि पोषण सुरक्षा : अन्नधान्य पिके (भात, गहू, कडधान्य, भरडधान्य, पौष्टिक तृणधान्य व TRFA कडधान्य)
(Food And Nutrition Security - Foodgrains)**

अभियानाचे अंमलबजावणीसाठी मार्गदर्शक सुचना सन 2023-24

प्रस्तावना :-

सन 2007-08 पासून केंद्र शासनाच्या मार्गदर्शक सुचनांनुसार राष्ट्रीय अन्न सुरक्षा अभियान भात, गहू व कडधान्य या पिकांसाठी राबविण्यात येत आहे. सन 2014-15 पासून या अभियानात भरडधान्य पिकाचा तसेच सन २०१८-१९ पासून "पौष्टिक तृणधान्य" पिकांचा समावेश करण्यात आला आहे. कार्यक्रमाचे अंमलबजावणीसाठी निधीची तरतूद केंद्र व राज्य 60 : 40 या प्रमाणात आहे.

संदर्भ क्र. 1 अन्वये केंद्र शासनाने निर्गमित केलेल्या राष्ट्रीय अन्न सुरक्षा अभियानाच्या सुधारीत मार्गदर्शक सूचनांनुसार (Re-vamped NFSM New Operational Guideline 2018-19, 2019-20) अभियानाची अंमलबजावणी करावयाची आहे.

अभियानाचे अंमलबजावणीसाठी केंद्र शासनाकडून पीकनिहाय निश्चित करण्यात आलेले जिल्हे खालीलप्रमाणे,

पिकाचे नाव	जिल्हे
भात	नाशिक, पुणे, सातारा, नागपूर, भंडारा, गोंदिया, चंद्रपूर, व गडचिरोली (८ जिल्हे)
गहू	सोलापूर, बीड, नागपूर (३ जिल्हे)
कडधान्य	सर्व जिल्हे (३४ जिल्हे)
भरडधान्य - (मका)	सांगली, अहमदनगर, औरंगाबाद, जालना, नाशिक, धुळे व जळगाव (एकूण ७ जिल्हे).
पौष्टिक तृणधान्य (न्युट्री सिरीयल) - ज्वारी, बाजरी, नाचणी व वरई	ठाणे, पालघर, रायगड, रत्नागिरी, नाशिक, धुळे, नंदुरबार, जळगाव, अहमदनगर, पुणे, सोलापूर, सातारा, सांगली, कोल्हापूर, औरंगाबाद, बीड, जालना, लातूर, उस्मानाबाद, नांदेड, परभणी, हिंगोली, बुलडाणा, अकोला, वाशिम, अमरावती, यवतमाळ, वर्धा, गोंदिया, चंद्रपूर, गडचिरोली (एकूण 31 जिल्हे)
भात पड क्षेत्रावर कडधान्य उत्पादन वाढविणे कार्यक्रम (TRFA कडधान्य)	ठाणे, पालघर, रायगड, रत्नागिरी, सिंधुदुर्ग, नाशिक, नंदुरबार, अहमदनगर, पुणे, सातारा, सांगली, कोल्हापूर, नागपूर, भंडारा, गोंदिया, चंद्रपूर, व गडचिरोली (एकूण १७ जिल्हे)

उपरोक्तप्रमाणे निश्चित करण्यात आलेल्या जिल्ह्यातील भात, गहू, कडधान्य, भरडधान्य (मका) व पौष्टिक तृणधान्य - ज्वारी, बाजरी, नाचणी व वरई या पिकांच्या क्षेत्र व उत्पादकता वृद्धीच्या उद्देशाने प्रामुख्याने अभियानाची अंमलबजावणी करण्यात येत आहे. तालुकानिहाय उत्पादकता वाढीचे लक्षांक निर्धारित करून त्यानुसार कार्यवाही करावयाची आहे.

सन २०२३-२४ मध्ये सदर अभियानाची जिल्हास्तरावर अंमलबजावणी करण्यासाठी दि. १९ मे, २०१४ च्या शासन निर्णयानुसार जिल्हाधिकारी यांचे अध्यक्षतेखाली गठीत केलेली जिल्हास्तरीय समिती कार्यरत राहिल. कृषि आयुक्तालयाचे दि. २६ एप्रिल, २०१६ चे पत्रानुसार जिल्हास्तरीय बियाणे समितीचे गठन करण्यात यावे.

सन २०२३-२४ मध्ये अन्न आणि पोषण सुरक्षा अन्नधान्य पिके कार्यक्रमाची राज्यात अंमलबजावणी करण्यासाठी राज्य स्तरीय मान्यता समितीने (SLSC) वार्षिक कृती आराखड्यास संदर्भ ८ नुसार मान्यता प्रदान केली आहे. सदर आराखड्यास राज्य शासनाने संदर्भ ९ अन्वये प्रशासकीय मान्यता प्रदान केलेली आहे. मंजूर कार्यक्रमाचा पीकनिहाय, जिल्हानिहाय, घटकनिहाय भौतिक व आर्थिक लक्षांक परिशिष्ट १ ते ६ नुसार सहपत्रीत करण्यात येत आहे. त्याचप्रमाणे पीकनिहाय, जिल्हानिहाय व प्रवर्गनिहाय आर्थिक तरतूद परिशिष्ट १ अ/ब ते ६ अ/ब नुसार सहपत्रीत करण्यात येत आहे.

योजनेची संक्षिप्त माहिती -

➤ अन्न आणि पोषण सुरक्षा: भात - नाशिक, पुणे, सातारा, नागपूर, भंडारा, गोंदिया, चंद्रपूर, व गडचिरोली (८ जिल्हे)

अ.क्र	बाब/घटक	अनुदान दर	अनुदान पात्रतेचे निकष
अ) पीक प्रात्यक्षिके			
१	सुधारित तंत्रज्ञानावर आधारित पीक प्रात्यक्षिके	उच्चतम मर्यादा ₹ १००० प्रती हेक्टर	वि.कृ.स.सं. याचे स्तरावर संलग्न कृषि विद्यापीठाच्या सल्यानुसार जिल्हा/तालुका निहाय व पीक निहाय निर्धारित तंत्रज्ञान पॅकेजनुसार सर्व घटक अंमलबजावणीसाठी, रासायनिक खतावरील खर्च लाभार्थी शेतकऱ्याने स्वतः करावयाचा आहे यासाठी अनुदान देय नाही.
२	पीक पद्धतीवर आधारित पीक प्रात्यक्षिके	उच्चतम मर्यादा ₹ १५००० प्रती हेक्टर	वि.कृ.स.सं. याचे स्तरावर संलग्न कृषि विद्यापीठाच्या सल्यानुसार जिल्हा/तालुका निहाय व पीक निहाय निर्धारित तंत्रज्ञान पॅकेजनुसार सर्व घटक अंमलबजावणीसाठी, रासायनिक खतावरील खर्च लाभार्थी शेतकऱ्याने स्वतः करावयाचा आहे यासाठी अनुदान देय नाही.
ब) प्रमाणित बियाणे वितरण			
१	अधिक उत्पादन देणारे सुधारित वाण (१० वर्षांच्या आतील बियाणे)	किंमतीच्या ५० टक्के किंवा ₹ २०००/ प्रती क्विंटल यापैकी किमान प्रमाणे अनुदान अनुज्ञेय राहिल.	मागील १० वर्षांचे आतील राज्यासाठी अधिसूचित सुधारित वाणांचे प्रमाणित बियाणे
२	अधिक उत्पादन देणारे सुधारित वाण (१० वर्षांच्या वरील बियाणे)	किंमतीच्या ५० टक्के किंवा ₹ १०००/ प्रती क्विंटल यापैकी किमान प्रमाणे अनुदान अनुज्ञेय राहिल.	मागील १० वर्षांचे वरील राज्यासाठी अधिसूचित सुधारित वाणांचे प्रमाणित बियाणे
क-१) एकात्मिक अन्नद्रव्य व्यवस्थापन (आय.एन.एम.)			
१	सूक्ष्म मुलद्रव्ये	किंमतीच्या ५० टक्के किंवा उच्चतम ₹ ५००/प्रती हेक्टर पैकी किमान प्रमाणे अनुदान अनुज्ञेय राहिल.	मृद आरोग्य पत्रिका व कृषि विद्यापीठांच्या शिफारसीनुसार. DBT कार्यप्रणाली लागू
क-२) एकात्मिक कीड व्यवस्थापन (आय.पी.एम.)			
१	पीक संरक्षण औषधे व जैविक घटक	किंमतीच्या ५० टक्के किंवा उच्चतम ₹ ५००/प्रती हेक्टर पैकी किमान प्रमाणे अनुदान अनुज्ञेय राहिल.	केंद्रीय कीटकनाशक मंडळाच्या लेबल क्लेम व कृषि विद्यापीठांच्या शिफारसीनुसार. DBT कार्यप्रणाली लागू
२	तणनाशके		
ड) फ्लेवझी फंड			
१	प्रभावी सिंचन साधने		
i)	पंपसंच	अनुदान मर्यादा कृषि अभियांत्रिकी उप अभियान प्रमाणे राहिल.	किंमतीच्या ५० टक्के किंवा उच्चतम ₹ १००००/प्रती पंपसंच याप्रमाणे SC/ST/S&M/Women लाभार्थ्यांसाठी, किंमतीच्या ४० टक्के किंवा उच्चतम ₹ ८०००/प्रती पंपसंच याप्रमाणे सर्वसाधारण लाभार्थ्यांसाठी. MahaDBT कार्यप्रणाली लागू
ii)	सिंचन सुविधेकरिता - पाईप	HDPE- किंमतीच्या ५० टक्के रु. ५०/- प्रती मीटर मर्यादेत, PVC- किंमतीच्या ५० टक्के रु. ३५/- प्रती मीटर मर्यादेत, HDPE laminated woven lay flat tubes- किंमतीच्या ५० टक्के रु. २०/- प्रती मीटर मर्यादेत	एका शेतकऱ्याला रु. १५०००/- मर्यादेतच अनुदान देय राहिल
२	शेतकरी प्रशिक्षण	एकूण ₹ १४०००/- प्रती प्रशिक्षण	३० शेतकऱ्यासाठी (पीक पद्धतीवर आधारित प्रशिक्षण)
३	स्थानिक पुढाकाराच्या बाबी		
i)	FPO करीता गोदाम बांधकाम (२५० मे. टन क्षमता)	खर्चाच्या ५० टक्के किंवा उच्चतम ₹ १२.५० लाख प्रती पैकी किमान प्रमाणे अनुदान अनुज्ञेय राहिल.	DBT कार्यप्रणाली लागू, अर्ज करण्याची अंतिम मुदत - सप्टेंबर अखेर
ii)	स्थानिक वाणाची लागवड प्रात्यक्षिके	५० टक्के अनुदानावर उच्चतम मर्यादा ₹ ४५०० प्रती हेक्टर	स्थानिक वाण जे त्यांच्या गुणवैशिष्ट्यांमुळे प्रसिद्ध आहेत व त्यांना चांगला बाजार भाव मिळतो अशा वाणांची प्रात्यक्षिके कृषि विद्यापीठे, कृषि विज्ञान केंद्राच्या सहाय्याने राबविणे. प्रात्यक्षिके, प्राथमिक प्रक्रिया व पॅकिंग इ. बाबत वि.कृ.स.सं. यांचे स्तरावर तंत्रज्ञान पॅकेज निश्चित करण्यात यावे.

➤ अन्न आणि पोषण सुरक्षा : गहू - सोलापूर, बीड, नागपूर (३ जिल्हे)

अ.क्र	बाब/घटक	अनुदान दर	अनुदान पात्रतेचे निकष
अ) पीक प्रात्यक्षिके			
१	सुधारित तंत्रज्ञानावर आधारित पीक प्रात्यक्षिके	उच्चतम मर्यादा ₹ १००० प्रती हेक्टर	वि.कृ.स.सं. याचे स्तरावर संलग्न कृषि विद्यापीठाच्या सल्ल्यानुसार जिल्हा/तालुका निहाय व पीक निहाय निर्धारित तंत्रज्ञान पॅकेजनुसार सर्व घटक अंमलबजावणीसाठी, रासायनिक खतावरील खर्च लाभार्थी शेतकऱ्याने स्वतः करावयाचा आहे यासाठी अनुदान देय नाही.
२	पीक पद्धतीवर आधारित पीक प्रात्यक्षिके	उच्चतम मर्यादा ₹ १५००० प्रती हेक्टर	वि.कृ.स.सं. याचे स्तरावर संलग्न कृषि विद्यापीठाच्या सल्ल्यानुसार जिल्हा/तालुका निहाय व पीक निहाय निर्धारित तंत्रज्ञान पॅकेजनुसार सर्व घटक अंमलबजावणीसाठी, रासायनिक खतावरील खर्च लाभार्थी शेतकऱ्याने स्वतः करावयाचा आहे यासाठी अनुदान देय नाही.
ब) प्रमाणित बियाणे वितरण			
१	अधिक उत्पादन देणारे सुधारित वाण (१० वर्षांच्या आतील बियाणे)	किंमतीच्या ५० टक्के किंवा ₹ २०००/ प्रती किंसेटल यापैकी किमान प्रमाणे अनुदान अनुज्ञेय राहिल.	मागील १० वर्षांचे आतील राज्यासाठी अधिसूचित सुधारित वाणांचे प्रमाणित बियाणे
२	अधिक उत्पादन देणारे सुधारित वाण (१० वर्षांच्या वरील बियाणे)	किंमतीच्या ५० टक्के किंवा ₹ १०००/ प्रती किंसेटल यापैकी किमान प्रमाणे अनुदान अनुज्ञेय राहिल.	मागील १० वर्षांचे वरील राज्यासाठी अधिसूचित सुधारित वाणांचे प्रमाणित बियाणे
क-१) एकात्मिक अन्नद्रव्य व्यवस्थापन (आय.एन.एम.)			
१	सूक्ष्म मुलद्रव्ये	किंमतीच्या ५० टक्के किंवा उच्चतम ₹ ५००/प्रती हेक्टर पैकी किमान प्रमाणे अनुदान अनुज्ञेय राहिल.	मृद आरोग्य पत्रिका व कृषि विद्यापीठांच्या शिफारसीनुसार. DBT कार्यप्रणाली लागू
क-२) एकात्मिक कीड व्यवस्थापन (आय.पी.एम.)			
१	पीक संरक्षण औषधे व जैविक घटक तणनाशके	किंमतीच्या ५० टक्के किंवा उच्चतम ₹ ५००/प्रती हेक्टर पैकी किमान प्रमाणे अनुदान अनुज्ञेय राहिल.	केंद्रीय कीटकनाशक मंडळाच्या लेबल क्लेम व कृषि विद्यापीठांच्या शिफारसीनुसार. DBT कार्यप्रणाली लागू
ड) फ्लेक्झी फंड			
१	प्रभावी सिंचन साधने -		
i)	पंपसंच	अनुदान मर्यादा कृषि अभियांत्रिकी उप अभियान प्रमाणे राहिल	किंमतीच्या ५० टक्के किंवा उच्चतम ₹ १००००/प्रती पंपसंच याप्रमाणे SC/ST/S&M/Women लाभार्थ्यांसाठी, किंमतीच्या ४० टक्के किंवा उच्चतम ₹ ८०००/प्रती पंपसंच याप्रमाणे सर्वसाधारण लाभार्थ्यांसाठी. MahaDBT कार्यप्रणाली लागू
ii)	सिंचन सुविधेकरिता - पाईप	HDPE- किंमतीच्या ५० टक्के रु. ५०/- प्रती मीटर मर्यादेत, PVC- किंमतीच्या ५० टक्के रु. ३५/- प्रती मीटर मर्यादेत, HDPE laminated woven lay flat tubes- किंमतीच्या ५० टक्के रु. २०/- प्रती मीटर मर्यादेत	एका शेतकऱ्याला रु. १५०००/- मर्यादेतच अनुदान देय राहिल
२	शेतकरी प्रशिक्षण	एकूण ₹ १४०००/- प्रती प्रशिक्षण	३० शेतकऱ्यांसाठी (पीक पद्धतीवर आधारित प्रशिक्षण)
३	स्थानिक पुढाकाराच्या बाबी		
i)	FPO करीता गोदाम बांधकाम (२५० मे. टन क्षमता)	खर्चाच्या ५० टक्के किंवा उच्चतम ₹ १२.५० लाख प्रती पैकी किमान प्रमाणे अनुदान अनुज्ञेय राहिल.	DBT कार्यप्रणाली लागू, अर्ज करण्याची अंतिम मुदत - सप्टेंबर अखेर

➤ अन्न आणि पोषण सुरक्षा : कडधान्य - सर्व (३४) जिल्हे

अ.क्र	बाब/घटक	अनुदान दर	अनुदान पात्रतेचे निकष
अ) पीक प्रात्यक्षिके			
१	सुधारित तंत्रज्ञानावर आधारित पीक प्रात्यक्षिके	उच्चतम मर्यादा ₹१००० प्रती हेक्टर	वि.कू.स.सं. याचे स्तरावर संलग्न कृषि विद्यापीठाच्या सल्ल्यानुसार जिल्हा/तालुका निहाय व पीक निहाय निर्धारित तंत्रज्ञान पॅकेजनुसार सर्व घटक अंमलबजावणीसाठी, रासायनिक खतावरील खर्च लाभार्थी शेतकऱ्याने स्वतः करावयाचा आहे यासाठी अनुदान देय नाही.
२	आंतरपीक प्रात्यक्षिके	उच्चतम मर्यादा ₹१००० प्रती हेक्टर	
३	पीक पद्धतीवर आधारित पीक प्रात्यक्षिके	उच्चतम मर्यादा ₹१५००० प्रती हेक्टर	
ब) प्रमाणित बियाणे वितरण व उत्पादन			
१	अधिक उत्पादन देणारे सुधारित वाण (१० वर्षांच्या आतील बियाणे)	किंमतीच्या ५० टक्के किंवा ₹ ५०००/ प्रती क्विंटल यापैकी किमान प्रमाणे अनुदान अनुज्ञेय राहिल.	मागील १० वर्षांचे आतील राज्यासाठी अधिसूचित सुधारित वाणांचे प्रमाणित बियाणे
२	अधिक उत्पादन देणारे सुधारित वाण (१० वर्षांच्या वरील बियाणे)	किंमतीच्या ५० टक्के किंवा ₹ २५००/ प्रती क्विंटल यापैकी किमान प्रमाणे अनुदान अनुज्ञेय राहिल.	मागील १० वर्षांचे वरील राज्यासाठी अधिसूचित सुधारित वाणांचे प्रमाणित बियाणे
३	प्रमाणित बियाणे उत्पादनास अर्थसहाय्य - (१० वर्षांच्या आतील बियाणे)	₹ ५०००/ प्रती क्विंटल	मागील १० वर्षांचे आतील व राज्यासाठी अधिसूचित सुधारित वाणांचे राज्यात उत्पादित प्रमाणित बियाणे, निधी उपलब्धतेच्या मर्यादेत.
क-१) एकात्मिक अन्नद्रव्य व्यवस्थापन (आय.एन.एम.)			
१	सूक्ष्म मुलद्रव्ये	किंमतीच्या ५० टक्के किंवा उच्चतम ₹ ५००/प्रती हेक्टर पैकी किमान प्रमाणे अनुदान अनुज्ञेय राहिल.	मृद आरोग्य पत्रिका व कृषि विद्यापीठांच्या शिफारसीनुसार. DBT कार्यप्रणाली लागू
२	जैविक खते	किंमतीच्या ५० टक्के किंवा उच्चतम ₹ ३००/-प्रती हेक्टर पैकी किमान प्रमाणे अनुदान अनुज्ञेय राहिल.	मृद आरोग्य पत्रिका व कृषि विद्यापीठांच्या शिफारसीनुसार. DBT कार्यप्रणाली लागू
क-२) एकात्मिक कीड व्यवस्थापन (आय.पी.एम.)			
१	पीक संरक्षण औषधे व जैविक घटक	किंमतीच्या ५० टक्के किंवा उच्चतम ₹ ५००/प्रती हेक्टर पैकी किमान प्रमाणे अनुदान अनुज्ञेय राहिल	केंद्रीय कीटकनाशक मंडळाच्या लेबल क्लेम व कृषि विद्यापीठांच्या शिफारसीनुसार. DBT कार्यप्रणाली लागू
२	तणनाशके	किंमतीच्या ५० टक्के किंवा उच्चतम ₹ ५००/प्रती हेक्टर पैकी किमान प्रमाणे अनुदान अनुज्ञेय राहिल	केंद्रीय कीटकनाशक मंडळाच्या लेबल क्लेम व कृषि विद्यापीठांच्या शिफारसीनुसार. DBT कार्यप्रणाली लागू
ड) फ्लेक्झी फंड			
१	प्रभावी सिंचन साधने -		
i)	सिंचन सुविधेकरिता - पाईप	HDPE- किंमतीच्या ५० टक्के रु. ५०/- प्रती मीटर मर्यादेत, PVC- किंमतीच्या ५० टक्के रु. ३५/- प्रती मीटर मर्यादेत, HDPE laminated woven lay flat tubes- किंमतीच्या ५० टक्के रु.२०/- प्रती मीटर मर्यादेत	एका शेतकऱ्याला रु.१५०००/- मर्यादेतच अनुदान देय राहिल
ii)	पंपसंच	अनुदान मर्यादा कृषि अभियांत्रिकी उपअभियान प्रमाणे राहिल	किंमतीच्या ५० टक्के किंवा उच्चतम ₹ १००००/प्रती पंपसंच याप्रमाणे SC/ST/S&M/Women लाभार्थ्यांसाठी, किंमतीच्या ४० टक्के किंवा उच्चतम ₹ ८०००/प्रती पंपसंच याप्रमाणे सर्वसाधारण लाभार्थ्यांसाठी. MahaDBT कार्यप्रणाली लागू
२	शेतकरी प्रशिक्षण	एकूण ₹ १४०००/- प्रती प्रशिक्षण	३० शेतकऱ्यासाठी (पीक पद्धतीवर आधारित प्रशिक्षण)
३	स्थानिक पुढाकाराच्या बाबी		
i)	FPO करीता गोदाम बांधकाम (२५० मे. टन क्षमता)	खर्चाच्या ५० टक्के किंवा उच्चतम ₹ १२.५० लाख प्रती पैकी किमान प्रमाणे अनुदान अनुज्ञेय राहिल.	DBT कार्यप्रणाली लागू, अर्ज करण्याची अंतिम मुदत - सप्टेंबर अखेर
ii)	FPO करीता बीज प्रक्रिया संच	खर्चाच्या ५० टक्के किंवा उच्चतम ₹ १०.०० लाख प्रती पैकी किमान प्रमाणे अनुदान अनुज्ञेय राहिल.	DBT कार्यप्रणाली लागू
iii)	स्थानिक वाणाची लागवड प्रात्यक्षिके	५० टक्के अनुदानावर उच्चतम मर्यादा ₹ ७५०० प्रती हेक्टर	स्थानिक वाण जे त्यांच्या गुणवैशिष्ट्यांमुळे प्रसिद्ध आहेत व त्यांना चांगला बाजार भाव मिळतो अशा वाणांची प्रात्यक्षिके कृषि विद्यापीठे, कृषि विज्ञान केंद्राच्या सहाय्याने राबविणे. प्रात्यक्षिके, प्राथमिक प्रक्रिया व पॅकिंग इ. बाबत वि.कू.स.सं. यांचे स्तरावर तंत्रज्ञान पॅकेज निश्चित करण्यात यावे.
iv)	बीज प्रक्रिया मोहीम	₹ ४०० प्रति कार्यक्रम / प्रात्यक्षिक	--
v)	शेतकरी गटासाठी बीज प्रक्रिया ड्रम (मनुष्यचलित)	किंमतीच्या ५० टक्के किंवा ₹ ८००० यापैकी जे कमी असेल ते कृषि यांत्रिकीकरण उपअभियान प्रमाणे	अ.ज /अ.जा./ महिला / अल्प व अत्यल्प भूधारक इतर शेतकरी पात्र
vi)	घरगुती साठवणूक कोठी (प्रती शेतकरी ५ क्विंटल क्षमता मर्यादेत)	५ क्विंटल साठवण क्षमतेच्या कोठी साठी किंमतीच्या ५० टक्के किंवा ₹ २००० यापैकी जे कमी असेल ते	अ.ज /अ.जा./ महिला / अल्प व अत्यल्प भूधारक इतर शेतकरी पात्र
४	प्रकल्प व्यवस्थापन चमू	राज्यस्तर व जिल्हास्तर	१ तंत्र सल्लागार व २- तंत्र सहाय्यक प्रती चमू

➤ अन्न आणि पोषण सुरक्षा भरडधान्य (मका) - सांगली, अहमदनगर, औरंगाबाद, जालना, नाशिक, धुळे व जळगाव (७ जिल्हे)

अ.क्र	बाब/घटक	अनुदान दर	अनुदान पात्रतेचे निकष
अ) पीक प्रात्यक्षिके			
१	सुधारित तंत्रज्ञानावर आधारित पीक प्रात्यक्षिके	उच्चतम मर्यादा ₹ ६००० प्रती हेक्टर	वि.कृ.स.सं. याचे स्तरावर कृषि विद्यापीठाच्या सल्यानुसार जिल्हा/तालुका निहाय व पीक निहाय निर्धारित तंत्रज्ञान पॅकेजनुसार सर्व घटक अंमलबजावणीसाठी, रासायनिक खतावरील खर्च लाभार्थी शेतकऱ्याने स्वतः करावयाचा आहे यासाठी अनुदान देय नाही.
२	आंतरपीक प्रात्यक्षिके	उच्चतम मर्यादा ₹ ६००० प्रती हेक्टर	
ब) प्रमाणित बियाणे वितरण			
१	अधिक उत्पादन देणारे सुधारित वाण (१० वर्षांच्या आतील)	किमतीच्या ५० टक्के किंवा ₹ ३०००/प्रती क्विंटल मर्यादेत	मागील १० वर्षांआतील राज्यासाठी अधिसूचित सुधारित वाणांचे प्रमाणित बियाणे
२	अधिक उत्पादन देणारे सुधारित वाण (१० वर्षांच्या वरील)	किमतीच्या ५० टक्के किंवा ₹ १५००/प्रती क्विंटल मर्यादेत	मागील १० वर्षांवरील राज्यासाठी अधिसूचित सुधारित वाणांचे प्रमाणित बियाणे
३	संकरित बियाणे वितरण (१० वर्षांच्या आतील बियाणे)	किमतीच्या ५० टक्के किंवा ₹ १००००/प्रती क्विंटल मर्यादेत	मागील १० वर्षांआतील अधिसूचित व राज्यासाठी शिफारस केलेल्या संकरित वाणांचे प्रमाणित बियाणे

➤ अन्न आणि पोषण सुरक्षा : पौष्टिक तृणधान्य (न्युट्री सिरीयल) - ज्वारी, बाजरी, नाचणी व वरई : (सिंधुदुर्ग, नागपूर व भंडारा वगळून) (३१ जिल्हे)

अ.क्र	बाब/घटक	अनुदान दर	अनुदान पात्रतेचे निकष
अ) पीक प्रात्यक्षिके			
१	सुधारित तंत्रज्ञानावर आधारित पीक प्रात्यक्षिके	उच्चतम मर्यादा ₹ ६००० प्रती हेक्टर पैकी ₹ १०० कृषि आयुक्तालय स्तरावर प्रचार प्रसिद्धीसाठी राखीव	वि.कृ.स.सं. याचे स्तरावर संलग्न कृषि विद्यापीठाच्या सल्यानुसार जिल्हा/तालुका निहाय व पीक निहाय निर्धारित तंत्रज्ञान पॅकेजनुसार अंमलबजावणीसाठी. रासायनिक खतावरील खर्च लाभार्थी शेतकऱ्याने स्वतः करावयाचा आहे यासाठी अनुदान देय नाही. रबी ज्वारी पिकाचा फुले रेवती हा वाण सन २०२३-२४ मध्ये वापरण्यास केंद्र शासनाची मान्यता आहे.
ब) प्रमाणित बियाणे वितरण			
१	संकरित बियाणे वितरण (१० वर्षांच्या आतील वाण)	किमतीच्या ५० टक्के किंवा ₹ १००००/प्रती क्विंटल यापैकी किमान प्रमाणे अनुदान अनुज्ञेय राहिल.	मागील १० वर्षांचे आतील अधिसूचित व राज्यासाठी शिफारस केलेल्या संकरित वाणांचे प्रमाणित बियाणे (लघु तृणधान्य पिकांसाठी १५ वर्षांचे आतील अधिसूचित व राज्यासाठी शिफारस केलेल्या वाणांचे प्रमाणित बियाणे)
२	अधिक उत्पादन देणारे सुधारित वाण (१० वर्षांच्या आतील वाण)	किमतीच्या ५० टक्के किंवा ₹ ३०००/प्रती क्विंटल यापैकी किमान प्रमाणे अनुदान अनुज्ञेय राहिल.	मागील १० वर्षांचे आतील अधिसूचित व राज्यासाठी शिफारस केलेल्या सुधारित वाणांचे प्रमाणित बियाणे (लघु तृणधान्य पिकांसाठी १५ वर्षांचे आतील अधिसूचित व राज्यासाठी शिफारस केलेल्या वाणांचे प्रमाणित बियाणे)
३	अधिक उत्पादन देणारे सुधारित वाण (१० वर्षांच्या वरील वाण)	किमतीच्या ५० टक्के किंवा ₹ १५००/प्रती क्विंटल यापैकी किमान प्रमाणे अनुदान अनुज्ञेय राहिल.	मागील १० वर्षांचे वरील अधिसूचित व राज्यासाठी शिफारस केलेल्या सुधारित वाणांचे प्रमाणित बियाणे (लघु तृणधान्य पिकांसाठी १५ वर्षांचे वरील अधिसूचित व राज्यासाठी शिफारस केलेल्या वाणांचे प्रमाणित बियाणे)
क) प्रमाणित बियाणे उत्पादन			
१	सुधारित बियाणे (१० वर्षांच्या आतील वाण)	किमतीच्या ५० टक्के किंवा ₹ ३०००/प्रती क्विंटल यापैकी किमान प्रमाणे अनुदान अनुज्ञेय राहिल.	मागील १० वर्षांचे आतील अधिसूचित व राज्यासाठी शिफारस केलेल्या सुधारित वाणांचे राज्यात उत्पादित प्रमाणित बियाणे, उपलब्ध निधीच्या मर्यादेत. रबी ज्वारी पिकाचा फुले रेवती हा वाण सन २०२३-२४ मध्ये वापरण्यास केंद्र शासनाची मान्यता आहे.
ड-१) एकात्मिक अन्नद्रव्य व्यवस्थापन (आय.एन.एम.)			
१	सूक्ष्म मुलद्रव्ये	किमतीच्या ५० टक्के किंवा उच्चतम ₹ ५००/प्रती हेक्टर पैकी किमान प्रमाणे अनुदान अनुज्ञेय राहिल.	मृद आरोग्य पत्रिका व कृषि विद्यापीठांच्या शिफारसीनुसार
२	जैविक खते	किमतीच्या ५० टक्के किंवा उच्चतम ₹ ३००/प्रती हेक्टर पैकी किमान प्रमाणे अनुदान अनुज्ञेय राहिल.	कृषि विद्यापीठांच्या शिफारसीनुसार
ड-२) एकात्मिक कीड व्यवस्थापन (आय.पी.एम.)			
१	तणनाशके	किमतीच्या ५० टक्के किंवा उच्चतम ₹ ५००/प्रती हेक्टर पैकी किमान प्रमाणे अनुदान अनुज्ञेय राहिल.	केंद्रीय कीटकनाशक मंडळाच्या लेबल क्लेम व कृषि विद्यापीठांच्या शिफारसीनुसार
२	पीक संरक्षण औषधे व जैविक घटक		
इ - फ्लेक्झी फंड			
१) स्थानिक पुढाकाराच्या बाबी			
i)	घरगुती साठवणूक कोठी (प्रती शेतकरी ५ क्विंटल क्षमता मर्यादेत)	५ क्विंटल साठवण क्षमतेच्या कोठी साठी किमतीच्या ५० टक्के किंवा ₹ २००० यापैकी जे कमी असेल ते.	अ.ज /अ.जा./ महिला / अल्प व अत्यल्प भूधारक इतर शेतकरी पात्र
ii)	शेत तिथे पौष्टिक तृणधान्य मोहीम अंतर्गत बियाणे वितरण	१००% अनुदानावर	अ.ज /अ.जा./ महिला / अल्प व अत्यल्प भूधारक इतर शेतकरी पात्र

iii)	Crop cafeteria अंतर्गत बियाणे वितरण	₹ १००/मिनीक्रीट (१००% अनुदानावर)	अ.ज / अ.जा./ महिला / अल्प व अत्यल्प भूधारक इतर शेतकरी पात्र
२)	शेतकरी प्रशिक्षण	एकूण ₹ १४०००/- प्रती प्रशिक्षण	३० शेतकऱ्यासाठी (पीक पद्धतीवर आधारित प्रशिक्षण)
३)	जनजागृती / प्रचार प्रसिद्धी		
१	राज्य स्तरीय कार्यशाळा	₹ ५० लाख	योजनेच्या प्रचार व प्रसिद्धीसाठी
२	जिल्हा स्तरीय महोत्सव	₹ ४ लाख/जिल्हा	जिल्हा स्तरीय महोत्सव आयोजनासाठी
३	रोड शो	₹ १ लाख/जिल्हा	जिल्ह्यात २ रोड शोचे योजनेच्या प्रचार व प्रसिद्धीसाठी आयोजन करणे
४	जनजागृती	₹ १.५० लाख/जिल्हा	योजनेच्या प्रचार व प्रसिद्धीसाठी जनतेमध्ये जनजागृतीचे कार्यक्रम आयोजन
५	प्रचार प्रसिद्धी	₹ १.५० लाख/जिल्हा	योजनेच्या प्रचार व प्रसिद्धीसाठी

संदर्भ क्र. ६ चे शासन निर्णयान्वये "लाभार्थी शेतकऱ्यांनी कृषि निविष्टांची खरेदी अधिकृत विक्रेत्यांकडून कॅशलेस पद्धतीने किंवा रोखीने करावी. लाभार्थी शेतकऱ्याने वस्तू व सेवा कर (GST) क्रमांक असलेली खरेदी पावती सादर करणे बंधनकारक राहिल.

➤ **अभियानांतर्गत घटक :**

1. तंत्रज्ञान प्रात्यक्षिके -

1.1. पीकनिहाय तंत्रज्ञान प्रात्यक्षिके:

अन्न आणि पोषण सुरक्षा - अन्नधान्य पिके अंतर्गत पीक प्रात्यक्षिकांचे जिल्हानिहाय लक्षांक **परिशिष्ट 1 ते 6** मध्ये देण्यात आलेले आहेत. जिल्हा अधिक्षक कृषि अधिकारी यांनी त्यांचे स्तरावरून स्थानिक परिस्थितीनुसार, पीक पद्धतीनुसार प्रात्यक्षिकांचे तालुकानिहाय लक्षांक निर्धारित करावेत. कोणत्याही परिस्थितीत परिशिष्ट 1 ते 6 मध्ये दिलेल्या आर्थिक मर्यादा ओलांडण्यात येवू नयेत. भात, कडधान्य, गहू, भरडधान्य (मका) व पौष्टिक तृणधान्य- ज्वारी, बाजरी, नाचणी, वरई पिकाच्या उत्पादकता वाढीसाठी तालुकानिहाय निश्चित करून देण्यात आलेल्या उत्पादकता लक्षांकानुसार कार्यवाही करावी.

- ❖ पीक प्रात्यक्षिके या बाबीची अंमलबजावणी करताना MahaDBT कार्यप्रणालीचा अवलंब करण्यात यावा.
- ❖ पीक प्रात्यक्षिकासाठी MahaDBT पोर्टलवर एका गावामध्ये १० हेक्टर/ २५ शेतकऱ्यांची नोंद झाल्याशिवाय लॉटरीमध्ये त्या गावाचा समावेश होऊ शकणार नाही. या अनुषंगाने जिल्ह्यांनी तालुकानिहाय वितरीत केलेल्या लक्षांकानुसार MahaDBT पोर्टलवर शेतकरी नोंदणीची कार्यवाही पूर्ण करावी.
- ❖ पीक प्रात्यक्षिके १० हे. क्षेत्राच्या समूह प्रात्यक्षिक (क्लस्टर) धर्तीवर घेण्यात यावीत.
- ❖ **सन २०२३-२४ या आर्थिक वर्षात पीक प्रात्यक्षिके हि संकल्पना Demonstration in Demonstration (DoDo) या नाविन्यपूर्ण पद्धतीने राबविणेबाबत दि. २५/०४/२०२३ चे पत्रानुसार देण्यात आलेल्या मार्गदर्शक सूचनांचा अवलंब करून पीक प्रात्यक्षिके हि बाब राबविण्यात यावी.**
- ❖ क्रॉपसेप अंतर्गत घेण्यात येणाऱ्या शेतकरी शेतीशाळा (FFS) संलग्न प्रात्यक्षिके राबविण्यात यावीत.
- ❖ क्रॉपसेप अंतर्गत निरीक्षणासाठी प्रात्यक्षिक समूहातील (क्लस्टर) प्लॉटची निवड करण्यात यावी.
- ❖ पीक प्रात्यक्षिकांतर्गत निवडलेल्या समूहातील शेतकऱ्यांच्या क्षेत्रावर काटेकोर पेरणी करावी. पेरणीसाठी यांत्रिकी पद्धत, बीबीएफ पद्धत, टोकन पद्धत इ. चा अवलंब करावा.
- ❖ पीक प्रात्यक्षिकांतर्गत निवडलेल्या समूहामध्ये बिजोत्पादन कार्यक्रम राबविण्यात यावा.
- ❖ पीक प्रात्यक्षिकांतर्गत निवडलेल्या समूहातील शेतकऱ्यांना पीक स्पर्धेमध्ये सहभाग घेण्यासाठी प्रोत्साहित करावे.
- ❖ प्रात्यक्षिक पिकाची तालुक्याची सरासरी उत्पादकता, त्या पिकांचे उच्चतम उत्पादन घेतलेल्या शेतकऱ्यांची उत्पादकता आणि त्या पिकांची विद्यापीठाने ठरवून दिलेली उत्पादन क्षमता (Yield potential) यात मोठी तफावत आहे. ही तफावत कमी करून पिकांची उत्पादकता वाढविण्यासाठी स्थानिक कृषि हवामान पद्धतीचा विचार करून संबंधित कृषि विद्यापीठांच्या कार्यक्षेत्रातील प्रत्येक जिल्ह्यातील प्रमुख पिकांसाठी कृषि विद्यापीठांच्या शास्त्रज्ञांनी (संचालक संशोधन/ संचालक विस्तार) आधुनिक तंत्रज्ञान निश्चित करून विभागीय कृषि सहसंचालकांना द्यावे.
- ❖ पीक प्रात्यक्षिकासाठी निवडण्यात आलेल्या शेतकऱ्यांना वाटप केलेल्या मृद आरोग्य पत्रिकेआधारे अथवा ज्या ठिकाणी मृद आरोग्य पत्रिका अद्याप उपलब्ध नसेल अशा ठिकाणी मृद तपासणी करून त्या अहवालाप्रमाणे लागणाऱ्या निविष्टा (पॅकेज) निश्चित कराव्यात. सदर निविष्टा संबंधित कृषि विद्यापीठांचे शास्त्रज्ञ व संबंधित विभागीय कृषि सहसंचालकांनी निश्चित कराव्यात.
- ❖ सर्व विभागीय कृषि सहसंचालकांनी या कामी कृषि विद्यापीठ, कृषि विभागाचे क्षेत्रीय अधिकारी व अन्य संस्थांशी समन्वय साधून प्रात्यक्षिकांचे पॅकेज निश्चित करून घ्यावे. पॅकेज निश्चितीसाठी त्या-त्या पिकांचे उच्चतम उत्पादन घेतलेल्या शेतकऱ्यांची देखील मदत घेण्यात यावी. निर्धारित पॅकेजनुसार पीक प्रात्यक्षिकाची अंमलबजावणी करावी.
- ❖ प्रात्यक्षिकासाठी निर्धारित केलेल्या पॅकेजनुसार आवश्यक अनुदान विचारात घेता प्रती हेक्टरी होणाऱ्या संभाव्य बचतीतून उपलब्ध निधी मर्यादेत अतिरिक्त पीक प्रात्यक्षिके घेण्यास हरकत नाही. पॅकेज निश्चित करताना संबंधित विभागीय कृषि सह संचालक यांनी निर्णय घ्यावा व मान्यता प्रदान करावी.

- ❖ एखाद्या जिल्ह्यात स्थानिक परिस्थितीनुसार प्रात्यक्षिकात पीक बदल करणे क्रमप्राप्त असल्यास विहित वयोमर्यादेतील प्रमाणित बियाणे उपलब्धता विचारात घेवून त्यास संबंधित विभागीय कृषि सह संचालक यांनी मान्यता द्यावी. त्यासाठी वेळोवेळी आयुक्तालयास प्रस्ताव पाठविण्याची आवश्यकता राहणार नाही, याची नोंद घ्यावी. स्थानिक परिस्थितीनुरूप खरीप व रब्बी हंगामातील पीक प्रात्यक्षिकांचे नियोजन विभागस्तरावर करण्यात यावे.
- ❖ एकूण १० हे. क्षेत्र असणाऱ्या शेतकऱ्यांचे समूह/ गटामार्फत प्रात्यक्षिकांची अंमलबजावणी करण्यात यावी. **गटामध्ये जे शेतकरी कृषि विद्यापीठाने ठरवून दिलेल्या तंत्रज्ञानाप्रमाणे पीक प्रात्यक्षिकाचे आयोजन करण्यास तयार असतील अशाच शेतकरी समूहांना लाभार्थी म्हणून निवडण्यात यावे.** प्रात्यक्षिक क्लस्टर मधील सर्व शेतकऱ्यांचा गटामध्ये समावेश असणे बंधनकारक राहिल. प्रती शेतकरी कमीत कमी ०.४० हेक्टर क्षेत्रावर प्रात्यक्षिकाचे आयोजन करावे.
- ❖ कडधान्य, भात, गहू, भरडधान्य (मका) व पौष्टीक तृणधान्य-ज्वारी, बाजरी, नाचणी व वरई पीक प्रात्यक्षिकासाठी मागील १० वर्षांच्या आतील अधिसूचित व राज्यासाठी शिफारस केलेल्या वाणाचे बियाणे वापरण्यात यावे. जिल्हा अधिक्षक कृषि अधिकारी यांनी प्रत्यक्ष क्षेत्रिय पुर्वानुभवानुसार त्या-त्या कृषि हवामान क्षेत्रासाठी योग्य वाणांचे प्रमाणित बियाणे निवड करून वापरणे बंधनकारक राहिल.
- ❖ रब्बी ज्वारी पिकाचा फुले रेवती हा वाण सन २०२३-२४ मध्ये वापरण्यास केंद्र शासनाची मान्यता आहे.
- ❖ प्रात्यक्षिकासाठी लागणाऱ्या बियाण्याची मागणी प्राधान्याने महाबीज, राष्ट्रीय बीज निगम, कृषि विद्यापीठे, कृभको, हिंदुस्तान इंसेक्टिसाईड ली. व नाफेड यांचेकडे करावी.
- ❖ जैविक खते, सूक्ष्ममूलद्रव्ये या निविष्टा वेळीच उपलब्ध होणेकरिता आवश्यक मागणी खरीप व रब्बी हंगाम सुरु होण्यापूर्वी शासकीय संस्थाना कळविण्यात यावी, जेणेकरून शासन निर्णयाप्रमाणे लाभार्थ्यांना सदर निविष्टांचा वेळेत पुरवठा होईल. जैविक खते/ औषधांबाबत उपरोक्त **संदर्भ क्र. ४** नुसार कार्यवाही करण्यात यावी.
- ❖ शेतकऱ्यांना कृषि विद्यापीठाने शिफारस केल्याप्रमाणे तंत्रज्ञान प्रात्यक्षिकाच्या निविष्टा स्वतः खुल्या बाजारातून खरेदी करण्याची इच्छा असल्यास त्यास प्राधान्य देण्यात यावे. शेतकऱ्यांनी खरेदी केलेल्या निविष्टांच्या रक्कमा DBT द्वारे त्यांच्या आधार संलग्न बचत खात्यामध्ये वर्ग करण्यात याव्यात. शेतकरी जर स्वतः खुल्या बाजारातून निविष्टा उपलब्ध करून घेण्यास इच्छुक नसतील तर अशा परिस्थितीत जैविक खते/ औषधाबाबत संदर्भ क्र. ४ नुसार कार्यवाही करण्यात यावी. या निविष्टा व्यतिरिक्त अन्य खरेदी केलेल्या निविष्टांचा पीक प्रात्यक्षिकासाठीच वापर केल्याची खात्री करून तंत्रज्ञान प्रात्यक्षिकांच्या मापदंडानुसार निविष्टासाठी दर्शिलेल्या अनुदान मर्यादेनुसार शेतकऱ्यांच्या आधार संलग्न राष्ट्रीयकृत बँक खात्यात अनुदान थेट जमा करण्यात यावे.
पीक प्रात्यक्षिकांच्या प्रती हेक्टरी अनुज्ञेय अनुदानाबाबतची माहिती परिशिष्ट अ मध्ये देण्यात आलेली आहे. शिफारशीनुसार रासायनिक खते लाभार्थी शेतकऱ्यांनी स्वतः उपलब्ध करावयाची आहेत.
- ❖ **आंतरपीक प्रात्यक्षिके:** आंतरपीक प्रात्यक्षिक घेण्याचे दृष्टीने विद्यापीठांनी शिफारस केलेल्या प्रमाणात मुख्य पीक व आंतरपीक निवडून त्यानुसार आंतरपीकाचे प्रमाण राखावे. आंतरपीकाद्वारे जमिनीचा पोत सुधारणे, कीड/ रोगांवर नियंत्रण राखणे, पिकात ओलावा राखणे व उत्पन्नात वाढ करणे या बाबी साध्य कराव्यात.
- ❖ **पीक पद्धतीवर आधारित प्रात्यक्षिके :** जिल्ह्यासाठी कृषि विद्यापीठांनी शिफारस केल्यानुसार पीक पद्धतीवर आधारित प्रात्यक्षिके घेण्यात यावीत. पीक पद्धतीद्वारे जमिनीचा पोत सुधारणे, कीड/ रोगांवर नियंत्रण राखणे, पिकात ओलावा राखणे, उत्पादनात वाढ करणे तसेच शेतकऱ्यांचे निव्वळ उत्पन्नात वाढ या बाबी साध्य कराव्यात.
- ❖ **एकात्मिक कीड व्यवस्थापन:** प्रात्यक्षिकांच्या पिकावर येणारे संभाव्य किड व रोग, त्यांचा जीवनक्रम आणि एकात्मिक पद्धतीने पीक संरक्षण बाबत सखोल माहिती लाभार्थ्यांस देण्यात यावी. पिकाच्या वाढीच्या विविध अवस्थेमध्ये येणाऱ्या किडींचे सर्वेक्षण करण्याबाबत लाभार्थ्यांस प्रशिक्षित करावे. यासाठी क्रॉपसॅप अंतर्गत नियुक्त केलेल्या किडरोग सर्वेक्षकांची मदत घेण्यात यावी. किडरोग सर्वेक्षणाच्या आधारे दिलेल्या सल्ल्यानुसार किडनाशकांचा वापर करण्याबाबत लाभार्थ्यांस प्रवृत्त करावे. यासाठी केंद्रीय कीटकनाशक मंडळाच्या लेबल क्लेम व कृषि विद्यापीठाने पीकनिहाय व किड/ रोगनिहाय केलेल्या शिफारशींचा अवलंब करावा.

❖ **मनुष्यबळ विकास :**

- खरीप हंगामासाठी ऑगस्ट-सप्टेंबर, रब्बी हंगामासाठी डिसेंबर-जानेवारी आणि उन्हाळी हंगामात फेब्रुवारी-मार्च महिन्यामध्ये प्रात्यक्षिक प्लॉटवर शेतीदिनाचे आयोजन करून परिसरातील शेतकऱ्यांच्या प्रात्यक्षिक प्लॉटला भेटी घडवून आणाव्यात. शेती दिनास स्थानिक लोकप्रतिनिधीना आमंत्रित करावे. शेतीदिनासाठी प्रति हेक्टर उच्चतम ₹ २५०/- प्रमाणे अनुदान अनुज्ञेय राहिल. याद्वारे राबविलेल्या तंत्रज्ञानास व्यापक प्रसिद्धी द्यावी.
- प्रशिक्षण/ प्रसिद्धी साहित्यासाठी प्रति हेक्टर उच्चतम ₹ २५०/- प्रमाणे अनुदान अनुज्ञेय आहे.
- शास्त्रज्ञ व कृषितज्ञ यांच्या भेटी व मार्गदर्शनासाठी उच्चतम ₹ ३००/- प्रति हेक्टर अनुदान अनुज्ञेय आहे. पेरणीपूर्व, पिकाचे वाढीच्या कालावधीमध्ये तसेच काढणीपश्चात कालावधीमध्ये प्रात्यक्षिक प्रकल्प क्षेत्रास कृषि विद्यापीठ/ कृषि महाविद्यालय/ कृषि विज्ञान केंद्र/ कृषि संशोधन केंद्र येथील शास्त्रज्ञ यांच्या भेटी व लाभार्थ्यांशी संवाद घडवून आणावा.
- शास्त्रज्ञांनी केलेल्या मार्गदर्शनाची नोंद कृषि सहाय्यकांनी क्षेत्रिय स्तरावरील नोंदवहीत करावी. यापैकी अधिकारी व शास्त्रज्ञ भेटी या बाबीखालील उपलब्ध अनुदानातून उर्वरित रक्कम पीक कापणी प्रयोगासाठी वापरण्यात यावी.
- पीक प्रात्यक्षिकांमध्ये वापरलेले तंत्रज्ञान या प्रात्यक्षिकांमध्ये सहभागी नसणाऱ्या राज्यातील इतर सर्व शेतकऱ्यांपर्यंत पोहोचविण्यासाठी प्रात्यक्षिकाचे क्षेत्रावर स्थानिक इतर शेतकऱ्यांच्या भेटीचे आयोजन करण्यात यावे.

❖ **पीक प्रात्यक्षिकाचा उत्पादन अहवाल -**

- प्रत्येक प्रात्यक्षिकाशेजारी गुणात्मक तुलनेसाठी शेतकऱ्यांनी स्थानिक पध्दतीने घेतलेल्या तेवढ्याच क्षेत्राचा "कन्ट्रोल प्लॉट" निवडावा. दोन्ही क्षेत्राच्या पिकाच्या पेरणीपासून कालक्रमानुसार वापरलेल्या निविष्टांच्या नोंदीबरोबरच त्यासाठी आलेल्या खर्चाची तारीखवार नोंद व दोन्ही क्षेत्रातून आलेल्या उत्पादनाची सांख्यिकी पध्दतीने पीक कापणी प्रयोग घेऊन विश्लेषणात्मक नोंदी **खालील प्रपत्रात** ठेवाव्यात.

पीक प्रात्यक्षिकाचा उत्पादन अहवाल

योजना : -----प्रात्यक्षिकाचा हेतू:----- कृषि सहाय्यकाचे नाव:-----प्रात्यक्षिकाचे गाव/तालुका:-----सहभागी शेतकरी संख्या:

शेतकऱ्याचे नाव	प्रात्यक्षिक प्लॉटमधील एकूण खर्च	पारंपारीक पध्दतीचे प्लॉटमधील एकूण खर्च	प्रात्यक्षिक प्लॉटमधील उत्पादन (क्विंटल/हे)	पारंपारीक पध्दतीचे प्लॉटमधील उत्पादन (क्विंटल/हे)	बाजारभावानुसार मिळालेले उत्पन्न (₹/हे)		प्रात्यक्षिक प्लॉटमधील मिळालेले निव्वळ वाढीव उत्पन्न (₹/हे)
					प्रात्यक्षिक प्लॉटमधील	पारंपारीक पध्दतीने	

❖ **पीक प्रात्यक्षिकांतर्गत पीक कापणी प्रयोग-**

- प्रत्येक पीक प्रात्यक्षिक क्लस्टरमधून रँडम पध्दतीने एक प्लॉट निवडून शेतकरी गटाच्या उपस्थितीत सांख्यिकी पध्दतीने पीक कापणी प्रयोग घेणे बंधनकारक राहिल. उपविभागीय कृषि अधिकारी यांनी त्यांचे कार्यक्षेत्रातील प्रत्येक तालुक्यामध्ये व तालुका कृषि अधिकारी यांनी त्यांचे कार्यक्षेत्रातील प्रत्येक मंडळामध्ये किमान एक पीक कापणी प्रयोगास हजर राहून सनियंत्रण करणे बंधनकारक राहिल.
- पीक कापणी प्रयोगाद्वारे साध्य करण्यात आलेल्या उत्पादकतेचा अहवाल संबंधीत तालुका कृषि अधिकारी यांनी संकलीत करून जिल्हा अधिक्षक कृषि अधिकारी यांना सादर करावा. जिल्ह्याचा संकलीत अहवाल जिल्हा अधिक्षक कृषि अधिकारी यांनी **प्रपत्र १** मध्ये विभागास सादर करावा व त्याची प्रत कृषि आयुक्तालयास सादर करावी. विभागीय कृषि सहसंचालक यांनी विभागाचा संकलीत अहवाल आयुक्तालयास सादर करावा.
- प्रात्यक्षिके राबविण्याची संपूर्ण जबाबदारी कृषि सहाय्यकांची राहिल. गांविहाय संकलित केलेल्या पीक कापणी निरीक्षण अहवालाची एकत्रित नोंद मंडळस्तरावर एका स्वतंत्र नोंदवहीत ठेवणे मंडळ कृषि अधिकाऱ्यांना बंधनकारक राहिल.
- कृषि सहाय्यकांनी वर्षनिहाय नोंदवही **प्रपत्र २** नुसार ठेवावी. याबाबत तालुका कृषि अधिकारी, उपविभागीय कृषि अधिकारी, जिल्हा अधिक्षक कृषि अधिकारी यांची प्रशासकीय जबाबदारी राहिल.
- सर्व प्रात्यक्षिकांसाठी संबंधीत कृषि सहाय्यक यांनी प्रात्यक्षिकांचे सर्व अभिलेख ठेवणे बंधनकारक असून वरिष्ठ अधिकाऱ्यांनी वेळोवेळी प्रात्यक्षिकांना भेटी देवून मार्गदर्शन करावे.

❖ पीक प्रात्यक्षिक अंमलबजावणीबाबत सर्वसाधारण सूचना -

- पीक प्रात्यक्षिक क्लस्टरसाठी निवड केलेल्या क्षेत्राचे मंडळ कृषि अधिकारी यांनी पायाभूत सर्वेक्षण पूर्ण करून क्लस्टरमधील उत्पादकतेच्या लक्षांकांसह प्रकल्प आराखडा तयार करावा. जिल्हा अधिक्षक कृषि अधिकारी यांनी त्याची योग्यायोग्यता विचारात घेऊन यथाशिघ्र मान्यता प्रदान करावी. निश्चित केलेले प्रात्यक्षिकांचे तालुकानिहाय उत्पादकता लक्षांक राअसुअ कक्षास कळविण्यात यावेत.
- पायाभूत सर्वेक्षणाबाबतची माहिती <http://www.nfsm.gov.in/mis> या लिंकवर तात्काळ भरून अद्ययावत करण्याची जबाबदारी मंडळ कृषि अधिकारी यांची राहिल.
- ज्या शेतकरी गटाकडे प्रात्यक्षिके घेण्यात आलेली आहेत त्या शेतकरी गटाची निवड याच अभियानांतर्गत पुन्हा इतर पिकासाठी शक्यतो करू नये, जेणेकरून जास्तीत जास्त शेतक-यांना लाभ देणे सुलभ होईल.
- अनुसूचित जाती/ जमाती, महिला व अपंग लाभार्थ्यांना विहित प्रमाणानुसार लाभ देणे बंधनकारक राहिल.
- पीक प्रात्यक्षिक क्षेत्रातील पिकांची पूर्वमशागत, बीजप्रक्रिया, पेरणी/ लावणी, आंतरमशागत, सिंचन व्यवस्था, विशेष तंत्रांचा वापर, पीक संरक्षण, काढणी व मळणी या सर्व कामांचे नियोजन लाभार्थी गटास तयार करून द्यावे.
- पीक प्रात्यक्षिकासाठी आवश्यक सर्व निविष्टांविषयी शेतकऱ्यांना अवगत करावे, निविष्टांची खरेदी उत्पादक गटाने वेळेत करणे बंधनकारक राहिल. गटामार्फत खरेदी करण्यात आलेल्या तसेच लाभार्थीनिहाय वाटप केलेल्या निविष्टांच्या नोंदी कृषि सहाय्यकाने प्रात्यक्षिक नोंदवहीमध्ये घ्याव्यात.
- प्रात्यक्षिकांतर्गत प्रती हेक्टरी आर्थिक मर्यादेपेक्षा अधिकचा खर्च झाल्यास सदर खर्च संबंधित लाभार्थी गटाने करावा.
- प्राप्त निविष्टांचा वापर नियोजित प्रात्यक्षिकासाठीच केला जाईल व गैरवापर होणार नाही याबाबत खातरजमा करावी.
- लाभार्थ्यांची यादी ग्रामपंचायत नोटीस बोर्डवर जाहीर करावी तसेच केंद्र व राज्य शासनाच्या वेबसाईटवर भरावी.
- प्रात्यक्षिक प्लॉट शेजारी पारंपरीक पध्दतीवर आधारीत तुलनात्मक प्लॉट घेण्यात यावा.
- प्रात्यक्षिके शक्यतो रस्त्यालगत तसेच, संबंधित गावातील जमिनीचा प्रकार/ सुपीकता यांचे प्रातिनिधिक असावीत. प्रात्यक्षिकाचा फलक रस्त्याच्या कडेला प्लॉटशेजारी दर्शनी भागात लावावा व त्यावर खालील माहिती नमूद करावी.

अन्न आणि पोषण सुरक्षा अन्नधान्य पिके अभियानांतर्गत ----- पीक प्रात्यक्षिक

1) समाविष्ट गावांचे नाव:	2) सहभागी शेतकरी संख्या:	3) पीक व वाण:
4) प्रात्यक्षिकाचा प्रकार:	5) खत मात्रा:	6) जैविक खते मात्रा:
7) सुक्ष्म मुलद्रव्ये मात्रा:	8) बियाण्याचे प्रमाण व पेरणीचे अंतर:	9) पेरणीची तारीख:
10) शेतकरी गट प्रमुख व कृषि सहाय्यकाचे नांव व भ्रमणध्वनी संपर्क क्रमांक:		
११) गतवर्षी आलेले उत्पन्न (क्विंटल प्रती हेक्टर):		१२) चालू वर्षी आलेले उत्पन्न (क्विंटल प्रती हेक्टर):

- पीक प्रात्यक्षिकासाठीच्या निविष्टा वेळेपूर्वी लाभार्थी गटास उपलब्ध होतील असे नियोजन मंडळ कृषि अधिकारी यांनी करावे.
- लाभार्थी गटाने पीकनिहाय वितरण केलेल्या व वापरलेल्या निविष्टांच्या नोंदी नोंदवहीत ठेवाव्यात.
- प्रात्यक्षिकासाठी वितरीत करावयाच्या निविष्टा संदर्भात मागणी, तपासणी व देयक अदायगी या अनुषंगाने संचालक, निविष्टा व गुण नियंत्रण यांनी निर्गमित केलेल्या अद्ययावत मार्गदर्शक सूचनांनुसार कार्यवाही करण्यात यावी.
- केंद्र शासनाच्या धोरणानुसार Krishi Kisan Application च्या माध्यमातून पीक प्रात्यक्षिकाचे Geo-Tagging करणे अनिवार्य आहे. त्याप्रमाणे अभियानांतर्गत आयोजित करावयाच्या पीक प्रात्यक्षिकांचे संपूर्णतः Geo-Tagging करावे.
- कोणत्याही परिस्थितीत बियाणे विरहित पीक प्रात्यक्षिके न राबविणेबाबत केंद्र शासनाच्या सूचना आहेत.

परिशिष्ट अ

सन २०२३-२४ साठी पीक प्रात्यक्षिकाकरिता पीकनिहाय उच्चतम अर्थसहाय्याचे दर खालीलप्रमाणे,

पीक	सुधारित तंत्रज्ञानावर आधारित प्रात्यक्षिके	अर्थसहाय्य दर रुपये प्रति हेक्टर				
		निविष्ठा *	मनुष्यबळ विकास			एकूण
			शेतीदिन	प्रशिक्षण साहित्य	शास्त्रज्ञ भेट व सल्ला	
भात	अ. सलग क्षेत्रावरील गट प्रात्यक्षिके (श्री पद्धत/ ओळीत पुनर्लागवड/ यांत्रिकी पद्धतीने भात लागवड)	८२००	२५०	२५०	३००	९०००
	ब. पीक पद्धतीवर आधारित प्रात्यक्षिके (भात पिकानंतर कडधान्य-हरभरा/ चवळी/ राजमा/ वाल)	१४२००	२५०	२५०	३००	१५०००
गहू	अ) सलग क्षेत्रावरील गट प्रात्यक्षिके पाण्याचा ताण सहन करणाऱ्या/ बायोफोर्टीफाईड वाण	८२००	२५०	२५०	३००	९०००
	क. पीक पद्धतीवर आधारित प्रात्यक्षिके (मुग/उडीद/सोयाबीन नंतर गहू)	१४२००	२५०	२५०	३००	१५०००
कडधान्य	अ. सलग क्षेत्रावरील गट प्रात्यक्षिके (तुर/मुग/उडीद/हरभरा)	८२००	२५०	२५०	३००	९०००
	ब. आंतरपीक पद्धतीवर प्रात्यक्षिके (सोयाबीन + तुर)	८२००	२५०	२५०	३००	९०००
	ब. पीक पद्धतीवर आधारित प्रात्यक्षिके (i) मुग, उडीद नंतर र. ज्वारी/ मुग, उडीद नंतर गहू/ भात नंतर हरभरा/ बाजरी नंतर हरभरा)	१४२००	२५०	२५०	३००	१५०००
मका	अ. सलग क्षेत्रावरील गट प्रात्यक्षिके (मका)	५२००	२५०	२५०	३००	६०००
	ब. आंतरपीक पद्धतीवर प्रात्यक्षिके (मका + सोयाबीन / मका + तुर)	५२००	२५०	२५०	३००	६०००
पौष्टीक तृणधान्य (ज्वारी, बाजरी, नाचणी, वरई)	सलग क्षेत्रावरील गट प्रात्यक्षिके (ज्वारी (खरीप/ रब्बी), बाजरी, नाचणी, वरई)	५२००	२५०	२५०	३००	६०००
TRFA कडधान्य	सलग क्षेत्रावरील गट प्रात्यक्षिके (हरभरा/ लाखोळी)	८२००	२५०	२५०	३००	९०००

टिप - (* उच्चतम मर्यादा दर्शवली आहे तथापि मंजूर पॅकेज च्या अधीन राहून लागू राहिल.)

- भात पिकाच्या बांधावर तूर लागवड ही बाब मोठ्या प्रमाणात घेण्याबाबत केंद्र शासनाचे निर्देश असल्याने तसेच कडधान्य पिकाखालील क्षेत्र वाढवण्याच्या उद्देशाने प्रत्येक प्रात्यक्षिकात सदर बाबीचा समावेश करण्यात यावा.
- कृषि विद्यापीठाचे शिफारशीनुसार कडधान्य पिकाच्या इतर पीक पद्धतीचाही समावेश करणेस हरकत नाही. यासाठीही अनुदान मर्यादा उपरोक्त नमूद केल्याप्रमाणे रु.१५०००/- प्रती हेक्टर राहिल.
- पीक पद्धतीवर आधारित प्रात्यक्षिकासाठी लाभार्थी निवडताना दोन्ही हंगामात पिके घेण्याची तयारी असणाऱ्या व त्याप्रमाणे सुविधा उपलब्ध असलेल्या शेतकऱ्यांचीच निवड करावी.
- मनुष्यबळ विकास हा घटक राबविणे अनिवार्य आहे.
- पौष्टीक तृणधान्य (ज्वारी, बाजरी, नाचणी, वरई) अंतर्गत प्रशिक्षण/ प्रसिद्धी साहित्यासाठी प्रति हेक्टर उच्चतम ₹ २५०/- अनुदानापैकी जिल्हास्तरावर रु.१५०/-, तर राज्यस्तरावर प्रचार प्रसिद्धीसाठी रु.१००/- अनुज्ञेय राहिल. जिल्हास्तरावर प्रशिक्षण/ प्रसिद्धी साहित्यासाठी प्रति हेक्टर उच्चतम ₹ १५०/- प्रमाणे अनुदान अनुज्ञेय राहिल.

2. प्रमाणित बियाणे वितरण :

पिकांच्या उत्पादकता वाढीसाठी व बियाणे बदलाचे महत्त्व विचारात घेता संकरीत/ सुधारित वाणांचे प्रसाराच्या दृष्टीने प्रमाणित बियाणे वितरणासाठी खालीलप्रमाणे मूळस्रोत अनुदान अनुज्ञेय राहिल.

अ.क्र.	पिकाचे नाव	वयोमर्यादा	अधिकतम अनुदान मर्यादा	
			संकरीत वाणाच्या बियाण्याकरिता	सुधारित वाणाच्या बियाण्याकरिता
राअसुअ-भात, गहू, कडधान्य, TRFA कडधान्य, भरडधान्य (मका) व पौष्टिक तृणधान्य (ज्वारी/ बाजरी/ नाचणी)				
1	भात	१० वर्षांच्या आतील अधिसूचित वाण	--	किमतीच्या ५० टक्के किंवा उच्चतम ₹ 2०००/- प्रती क्विंटल यापेकी जे कमी असेल ते
		१० वर्षांच्या वरील अधिसूचित वाण	--	किमतीच्या ५० टक्के किंवा उच्चतम ₹ १0००/- प्रती क्विंटल यापेकी जे कमी असेल ते
२	गहू	१० वर्षांच्या आतील अधिसूचित वाण	--	किमतीच्या ५० टक्के किंवा उच्चतम ₹ 2०००/- प्रती क्विंटल यापेकी जे कमी असेल ते
		१० वर्षांच्या वरील अधिसूचित वाण	--	किमतीच्या ५० टक्के किंवा उच्चतम ₹ १0००/- प्रती क्विंटल यापेकी जे कमी असेल ते
३	कडधान्य	१० वर्षांच्या आतील अधिसूचित वाण	--	किमतीच्या ५० टक्के किंवा उच्चतम ₹ ५०००/- प्रती क्विंटल यापेकी जे कमी असेल ते
		१० वर्षांच्या वरील अधिसूचित वाण	--	किमतीच्या ५० टक्के किंवा उच्चतम ₹ २५००/- प्रती क्विंटल यापेकी जे कमी असेल ते
४	TRFA कडधान्य	१० वर्षांच्या आतील अधिसूचित वाण	--	किमतीच्या ५० टक्के किंवा उच्चतम ₹ ५०००/- प्रती क्विंटल यापेकी जे कमी असेल ते
		१० वर्षांच्या वरील अधिसूचित वाण	--	किमतीच्या ५० टक्के किंवा उच्चतम ₹ २५००/- प्रती क्विंटल यापेकी जे कमी असेल ते
५	मका	१० वर्षांच्या आतील अधिसूचित वाण	--	किमतीच्या ५० टक्के किंवा उच्चतम ₹ ३०००/- प्रती क्विंटल यापेकी जे कमी असेल ते
		१० वर्षांच्या वरील अधिसूचित वाण	--	किमतीच्या ५० टक्के किंवा उच्चतम ₹ १५००/- प्रती क्विंटल यापेकी जे कमी असेल ते
		१० वर्षांच्या आतील अधिसूचित वाण	किमतीच्या ५० टक्के किंवा उच्चतम ₹ 10०००/- प्रती क्विंटल यापेकी जे कमी असेल ते	--
६	पौष्टिक तृणधान्य- (ज्वारी/ बाजरी/ नाचणी)	१० वर्षांच्या आतील अधिसूचित वाण	--	किमतीच्या ५० टक्के किंवा उच्चतम ₹ ३०००/- प्रती क्विंटल यापेकी जे कमी असेल ते
		१० वर्षांच्या वरील अधिसूचित वाण	--	किमतीच्या ५० टक्के किंवा उच्चतम ₹ १५००/- प्रती क्विंटल यापेकी जे कमी असेल ते

सदर घटकाच्या अंमलबजावणीबाबत कृषि आयुक्तालयाच्या दि. २६/०४/२०१६ रोजीच्या पत्रानुसार जिल्हास्तरीय बियाणे समिती गठीत करावी. उच्चतम अनुदानाचे मर्यादेपेक्षा कमी अनुदान देय असल्यास संभाव्य बचतीतून उपलब्ध निधीच्या मर्यादेत अतिरिक्त बियाणे वितरण करण्यास हरकत नाही.

- ❖ अन्न आणि पोषण सुरक्षा -अन्नधान्य पिके अंतर्गत प्रमाणित बियाणे वितरण हि बाब **MahaDBT पोर्टल** द्वारे राबवावयाची आहे.
- ❖ जिल्हानिहाय, पीकनिहाय वितरीत करावयाच्या प्रमाणित बियाण्यांचा तपशील **परिशिष्ट १ ते ६** मध्ये सहपत्रीत करण्यात येत आहे. सदर घटकाच्या प्रभावी अंमलबजावणीसाठी **महाबीज, राष्ट्रीय बीज निगम, एचआयएल, कृषको, कृषि विद्यापीठे व कृषि विज्ञान केंद्रे** यांच्याबरोबर समन्वय ठेवून लक्षांकाप्रमाणे संबंधित तालुक्यामध्ये बियाणे वेळेत वितरीत केले जाईल याबाबत स्थानिक पातळीवर नियोजन व अंमलबजावणी करावी.
- ❖ जिल्हा अधिक्षक कृषि अधिकारी यांनी पीकनिहाय वाणांचा पूर्वानुभव विचारात घेवून राज्यासाठी शिफारस केलेल्या व स्थानिक भौगोलिक परिस्थितीनुरूप कृषि हवामानास योग्य बियाण्यांची लक्षांकानुसार मागणी बियाणे पुरवठादार संस्थांना तात्काळ द्यावी. बियाणे पुरवठादार संस्थांनी त्यांचे वितरकांमार्फत प्रमाणित बियाणे वाटप करावयाचे आहे.

- ❖ प्रमाणित बियाणे वितरण अंतर्गत आवश्यक बियाण्याचा तालुकानिहाय पुरवठा करणेबाबत संबंधित बियाणे पुरवठादार संस्थांना सूचना देण्यात याव्यात. तसेच शेतकऱ्यांना वेळीच बियाणे उपलब्ध होईल यासाठी सनियंत्रण करावे.
- ❖ जिल्हा अधिक्षक कृषि अधिकारी यांनी **तालुकानिहाय व प्रवर्गनिहाय** निश्चित केलेल्या लक्षांकानुसार बियाणे पुरवठादार संस्थांनी त्या तालुक्यातील त्यांच्या अधिकृत वितरकांकडे प्रमाणित बियाणे उपलब्ध करून द्यावे. वाणनिहाय व वितरकनिहाय किती बियाणे उपलब्ध करून देण्यात आले आहे याची माहिती संबंधित तालुका कृषि अधिकारी व जिल्हा अधिक्षक कृषि अधिकारी यांना विना विलंब उपलब्ध करून द्यावी.
- ❖ खरीप व रबी हंगामात एकूण बियाणे आवश्यकतेच्या कमीत कमी २० टक्के पर्यंत केंद्रीय बियाणे पुरवठादार संस्थांना लक्षांक देण्यात यावेत. सदरहू संस्थांकडे पुरेशा प्रमाणात बियाणे उपलब्ध न झाल्यास इतर शासकीय संस्थांकडे मागणी नोंदविण्यात यावी.
- ❖ जिल्हा व्यवस्थापक, महाबीज व इतर बियाणे पुरवठादार संस्थांच्या समन्वयाने वितरकनिहाय पुरवठा केलेले बियाणे जिल्हा अधिक्षक कृषि अधिकारी यांनी प्राप्त करून घ्यावे. सोडतीमध्ये निवड झालेल्या शेतकरी संख्येनुसार वितरण करावयाच्या परमिट/ परवान्याबाबत तालुका/ वितरकनिहाय सूक्ष्म नियोजन करावे.
- ❖ जिल्हा अधिक्षक कृषि अधिकारी यांनी तालुका/ वितरकनिहाय केलेले नियोजन संबंधित तालुका कृषि अधिकारी यांना उपलब्ध करून द्यावे.
- ❖ जिल्हा अधिक्षक कृषि अधिकारी यांनी जिल्हासाठी आवश्यक परमिट/ परवाने महाबीज यांच्याकडून उपलब्ध करून घेऊन नियोजनाप्रमाणे संबंधित तालुका कृषि अधिकारी यांना उपलब्ध करून द्यावे.
- ❖ तालुका कृषि अधिकारी यांनी तालुक्यातील लाभार्थी निवड यादी पोर्टलवर उपलब्ध करून घ्यावी व सदरील गावनिहाय यादी संबंधित कृषि सहाय्यकास उपलब्ध करून द्यावी.
- ❖ तालुका कृषि अधिकारी यांनी शेतकरी संख्येनुसार व नजीकचे वितरक विचारात घेऊन कृषि सहाय्यकाकडे शेतकऱ्यांना वाटपासाठी परमिट/ परवाने उपलब्ध करून द्यावेत. ज्या वितरकाकडून बियाणे उचल करावयाचे आहे त्याची यादी व उचल करावयाचे बियाणे याचा तपशील उपलब्ध करून द्यावा. संबंधित कृषि सहाय्यकाने लाभार्थ्यांशी समन्वय ठेवून शेतकऱ्यांच्या क्षेत्राची व प्रवर्गाची खात्री करून लाभार्थी शेतकऱ्यास परमिट वितरीत करावे.
- ❖ वितरकांनी दर्शनी भागावर राष्ट्रीय अन्न सुरक्षा आणि पोषण अभियान अंतर्गत प्रमाणित बियाणे अनुदानावर उपलब्ध असल्याचा फलक लावावा. बियाण्याचे वाणनिहाय दर, अनुदान व अनुदान वजा जाता पॅकींगनिहाय येणारी किंमत याची माहिती संबंधित वितरकाने फलकावर प्रदर्शित करणे आवश्यक आहे.
- ❖ संबंधित वितरकांनी अनुदान वजा जाता येणारी किंमत लाभार्थी शेतकऱ्यांकडून घेऊन शेतकऱ्यांना बियाणे वितरीत करावे. **शेतकऱ्यांकडून अनुदान वजा जाता वसुल केली जाणारी रक्कम कोणत्याही परीस्थितीत कृषि विभागामार्फत वसुल केली जाणार नाही याची पुरवठादार संस्थांनी नोंद घ्यावी. लाभार्थी हिश्याची रक्कम शेतकऱ्यांकडून वसुल करण्याची जबाबदारी संबंधित पुरवठादार संस्थांच्या वितरकांची राहिल.**
- ❖ संबंधित शेतकऱ्यांने सदरील परमिट वितरकांकडे जमा करून अनुदानाची रक्कम वजा जाता उर्वरीत रक्कम अदा केल्याची पावती घेऊन बियाणे ताब्यात घ्यावे.
- ❖ महाबीज व इतर बियाणे पुरवठादार संस्थांनी बियाणे वितरण पूर्ण झाल्यानंतर प्रवर्गनिहाय लाभार्थ्यांच्या परवाना व पावतीनिहाय याद्या आपल्या वितरकाकडून प्राप्त करून घेऊन संबंधित तालुका कृषि अधिकारी व जिल्हा अधिक्षक कृषि अधिकारी यांना उपलब्ध करून द्याव्यात. तालुका कृषि अधिकारी यांनी याद्यांची छाननी करून एकूण लाभार्थ्यांपैकी १० टक्के लाभार्थ्यांची रॅण्डम पद्धतीने तपासणी करून त्याचा अहवाल जिल्हा अधिक्षक कृषि अधिकारी कार्यालयास सादर करावा.
- ❖ वितरीत केलेल्या बियाण्याची खातरजमा करण्यासाठी संबंधित वितरकाने प्रवर्गनिहाय लाभार्थी याद्या तालुका कृषि अधिकारी यांचेकडे वेळेवर सादर कराव्यात. तालुका कृषि अधिकारी व बियाणे पुरवठादार संस्थांकडून संयुक्त बियाणे वितरण अहवाल प्राप्त झाल्यानंतर उपविभागीय कृषि अधिकारी यांनी बियाणे वितरण प्रमाणपत्र जिल्हा अधिक्षक कृषि अधिकारी कार्यालयास पाठवावे. सदर वितरण प्रमाणपत्राच्या आधारे जिल्हास्तरावरून संबंधित पुरवठादार संस्थांना अनुदान वितरीत करण्यात यावे .

- ❖ बियाणे पुरवठादार संस्थेने जिल्ह्यातील सर्व वितरकांकडून प्राप्त झालेल्या लाभार्थी याद्या व प्रवर्गनिहाय अनुदान मागणीसाठीची देयके जिल्हा अधिक्षक कृषि अधिकारी कार्यालयास सादर करावीत.
- ❖ बियाणे वितरण कार्यक्रमाचे वेळोवेळी सनियंत्रण करावे. शेतकऱ्यांना वेळेत बियाणे उपलब्ध होण्याच्या दृष्टीकोनातून लक्षांक दिलेला बियाणे पुरवठादार वेळेत बियाणे उपलब्ध करून देऊ शकत नसल्यास त्यांचा उर्वरीत लक्षांक इतर बियाणे पुरवठादार संस्थाना देण्यात यावा.
- ❖ **विहित केलेल्या प्रमाणानुसार अनुसूचित जाती/ जमाती व इतर प्राधान्यक्रमाच्या लाभार्थी शेतकऱ्यांना लाभ पोहचेल याची दक्षता घ्यावी.** बियाणे वितरणाचा लाभार्थी प्रवर्गनिहाय तपशील संबंधित संस्थांनी ताकृअ/ जिअकृअ यांना देयकासोबत पाठवावा, जेणेकरून लाभार्थी प्रवर्गनिहाय निधी खर्ची टाकता येवू शकेल.
- ❖ शेतकऱ्यांना बियाणे घेण्यासाठी जास्त अंतर जावे लागणार नाही या दृष्टिने जास्तीत जास्त वितरकांकडे बियाणे उपलब्ध होईल याची दक्षता बियाणे पुरवठादार संस्था व जिल्हा अधिक्षक कृषि अधिकारी यांनी घ्यावी.
- ❖ खरीप व रब्बी हंगामात लाभार्थीनिहाय वितरण, वितरकाची साठा नोंदवही व विक्री बिलांची तपासणी संबंधित ता.कृ.अ. यांनी वेळोवेळी करावी.
- ❖ बियाणे पुरवठादार संस्थांकडून वितरकांकडे बियाणे प्राप्त झाल्यानंतर गुणवत्ता नियंत्रण निरीक्षकांनी लॉट निहाय नमुने घेऊन शासकीय बीज परीक्षण प्रयोगशाळेकडून तपासून घ्यावेत. गुणवत्ता तपासणीत नमुना अप्रमाणित घोषित झाल्यास त्या लॉटची देयके अदा करू नयेत. तसेच पुरवठा केलेल्या बियाण्याच्या गुणवत्तेबाबत काही तक्रारी निर्माण झाल्यास जिल्हा/तालुकास्तरीय तक्रार निवारण समितीद्वारे विहित पद्धतीनुसार प्रत्यक्ष क्षेत्रास भेटी देवून निरीक्षणे नोंदवावीत. समितीने शास्त्रोक्त पद्धतीने सुस्पष्ट निष्कर्ष नोंदवावेत. अप्रमाणित नमुन्याबाबत तसेच, तक्रार निवारणाचे अनुषंगाने पुढील कार्यवाही संचालक, निविष्टा व गुणनियंत्रण यांनी वेळोवेळी निर्गमित केलेल्या निर्देशानुसार करावी. तक्रारीबाबत बियाणे अधिनियम १९६६, बियाणे नियम १९६८ च्या भाग ९ मधील नियम २३-A नुसार कार्यवाही करावी.
- ❖ सदर घटकाचे प्रभावी सनियंत्रणाची जबाबदारी उपविभागीय कृषि अधिकारी यांची राहिल.
- ❖ वितरीत निधीतून बियाणे घटकाची अदायगी विहित कार्यपद्धतीचा अवलंब करून प्रथम प्राधान्याने करावी.
- ❖ वितरीत बियाण्याची अनुदान अदायगी केंद्र/ राज्य शासनाने त्या वर्षासाठी उपलब्ध आर्थिक मर्यादेत करावी.
- ❖ रब्बी ज्वारी पिकाचे फुले रेवती वाण २०२३-२४ मध्ये वापरास केंद्र शासनाची मान्यता प्राप्त आहे.

3. प्रमाणित बियाणे उत्पादन कार्यक्रम :

3.1. प्रमाणित बियाणे उत्पादन - कडधान्य पिके (तूर, मुग, उडीद व हरभरा) :

कडधान्य पिकांचे उत्पादन वाढविण्यासाठी तूर, मुग, उडीद व हरभरा या प्रमुख कडधान्य पिकांच्या सुधारित वाणांचे प्रमाणित बियाणे पुरेशा प्रमाणात उपलब्ध होणे गरजेचे आहे. तसेच बियाणे बदलाचा दर वाढविण्याच्या उद्देशाने राज्यासाठी शिफारस केलेल्या वाणांचे प्रमाणित बियाणे राज्यातच उत्पादन करण्यास प्राधान्य देणे आवश्यक आहे. ही बाब विचारात घेऊन केंद्र शासनाने अभियानांतर्गत तूर, मुग, उडीद व हरभरा या कडधान्य पिकांसाठी "बियाणे उत्पादनास अर्थसहाय्य " हा घटक समाविष्ट केला आहे. या घटकांतर्गत बिजोत्पादकाने उत्पादित केलेल्या १० वर्षांच्या आतील वाणांचे प्रमाणित बियाण्यापोटी ₹ ५००० प्रती किंवल या दराने अनुदान अनुज्ञेय आहे. उपलब्ध निधीच्या मर्यादेत सदर घटकाचा लाभ अनुज्ञेय राहिल.

3.2. प्रमाणित बियाणे उत्पादन - पौष्टिक तृणधान्य पिके (ज्वारी/ बाजरी/ नाचणी/ वरई) :

पौष्टिक तृणधान्य पिकांच्या बियाणे बदलाच्या दराने वृद्धी करणे व नवीन सुधारित वाणांचा प्रसार करणे हा या कार्यक्रमाचा प्रमुख उद्देश आहे. या घटकांतर्गत बिजोत्पादकाने मागील १० वर्षांच्या आतील राज्यासाठी अधिसूचित असलेल्या वाणांचे राज्यांतर्गत उत्पादन केल्यास प्रमाणित बियाण्याच्या उत्पादनापोटी किंमतीच्या ५० टक्के किंवा उच्चतम ₹ ३००० प्रती किंवल यापैकी किमान प्रमाणे अनुदान अनुज्ञेय राहिल. या घटकांतर्गत अनुज्ञेय लाभासाठी महाराष्ट्र राज्य बियाणे महामंडळ (महाबीज), कृषि विद्यापीठे, कृषि विज्ञान केंद्रे, (नोंदणीकृत शेतकरी उत्पादक संघ/कंपनी (FPO/FPC) या बिजोत्पादन करणाऱ्या संस्था पात्र ठरतील. उपलब्ध निधीच्या मर्यादेत सदर घटकाचा लाभ अनुज्ञेय राहिल. बिजोत्पादन कार्यक्रम राबविताना पौष्टिक तृणधान्ये पिकांच्या मागील १० वर्षांच्या आतील अधिसूचित व राज्यासाठी शिफारस केलेल्या वाणांचे बिजोत्पादन घेण्यास प्रोत्साहन देण्यात यावे. जेणेकरून पुढील वर्षी विहित वयोमर्यादेतील बियाणे पुरेशा प्रमाणात उपलब्ध होईल. (लघु तृणधान्य पिकांसाठी १५ वर्षांचे आतील अधिसूचित व राज्यासाठी शिफारस केलेल्या वाणांचे प्रमाणित बियाणे)

प्रमाणित बियाणे उत्पादन कार्यक्रमाचे अंमलबजावणीसाठी सर्वसाधारण सूचना-

- ❖ बियाणे उत्पादनास इच्छुक असलेल्या उपरोक्त नमूद केलेल्या संस्थांनी प्रथम प्राधान्याने जिल्हानिहाय बीजोत्पादनाचा आराखडा संबंधित जिल्हा अधिक्षक कृषि अधिकारी यांच्याकडे हंगामापूर्वी सादर करावा व त्यास जिल्हास्तरीय बियाणे समितीची मान्यता घ्यावी.
- ❖ बिजोत्पादनासाठी निवडलेल्या वाणाचे अधिसूचित वर्ष व राज्यासाठी शिफारस असल्याची खात्री करून १० वर्षांच्या आतील अधिसूचित वाणाच्या बिजोत्पादन कार्यक्रमास मान्यता द्यावी.
- ❖ बिजोत्पादन संस्थांनी बियाणे उत्पादन कार्यक्रमाची नोंदणी बीज प्रमाणीकरण यंत्रणेकडे करावी.
- ❖ बीज प्रमाणीकरण यंत्रणेच्या सल्ल्याने व मार्गदर्शनाखाली कार्यक्रम राबवावा.
- ❖ दर्जेदार बिजोत्पादन करण्यासाठी कृषि विद्यापीठाने शिफारस केलेल्या सुधारित तंत्रज्ञानाचा अवलंब करावा.
- ❖ एखाद्या जिल्ह्यात लक्षांकापेक्षा जास्त उत्पादन होते तर एखाद्या जिल्ह्यात कमी साध्य होते. अशा प्रसंगी वि.कृ.स.सं. यांनी विभागांतर्गत जिल्ह्याच्या लक्षांक बदलास त्यांचे स्तरावरून मान्यता द्यावी. उत्पादन लक्षांक जास्त साध्य झाला व वितरण लक्षांक कमी साध्य झाल्यास दोन्ही घटकांचा हेतू एकच असल्याने अंतर्गत बदलास विभागस्तरावर मान्यता द्यावी. यासाठी आयुक्तालयास प्रस्ताव पाठविण्याची आवश्यकता नाही, केवळ विभागाच्या लक्षांकापेक्षा जास्त निधीची गरज असल्यासच आयुक्तालयास प्रस्तावित करावे.

कडधान्य व पौष्टिक तृणधान्य पिकांचे १० वर्षांआतील वाणांची पीकनिहाय, वाणनिहाय, संस्थानिहाय माहिती सोबत सहपत्रीत प्रपत्र-३ मध्ये आयुक्तालयास सादर करण्यात यावी.

3.3. बियाणे उत्पादनास अर्थसहाय्य या घटकासाठी अनुदान अदायगीची कार्यपध्दती:

- ❖ संबंधित बिजोत्पादन संस्था नोंदणीकृत असल्याबाबतचे प्रमाणपत्र घेणे आवश्यक राहिल.
- ❖ बीज प्रमाणिकरण यंत्रणेकडील मुक्तता अहवालाची प्रत घ्यावी व त्यानुसार प्रत्यक्ष मुक्त केलेले विहित वयोमर्यादेतील बियाणे अनुदानासाठी पात्र ठरेल.
- ❖ बीज प्रमाणिकरण यंत्रणेकडील मुक्तता अहवाल प्राप्त असणाऱ्या बियाणे उत्पादकांनाच अनुदान देय राहिल. जिल्हा बीज प्रमाणिकरण यंत्रणेशी संपर्क साधून बियाणे उत्पादकांनी सादर केलेल्या मुक्तता अहवालाची खात्री करूनच अनुदान अदायगीची कार्यवाही करावी.
- ❖ संस्थेने स्वतःचे प्रक्षेत्रावर बिजोत्पादन कार्यक्रम घेतला असल्यास बीज प्रमाणीकरण यंत्रणेकडील नोंदणीच्या व मुक्तता अहवालाचे आधारे अनुदान संबंधित संस्थेस अनुज्ञेय राहिल.
- ❖ शेतकरी उत्पादक कंपनी/ संघ (FPC/ FPO) यांचेबाबत योग्य तपासणी करून खातरजमा झाल्यानंतरच अनुदान अदायगीबाबत कार्यवाही करावी.
- ❖ बिजोत्पादक संस्थेने बिजोत्पादनाचा कार्यक्रम शेतकऱ्यांच्या शेतावर घेतला असल्यास ज्या शेतकऱ्यांच्या शेतावर कार्यक्रम घेतला असेल त्या शेतकऱ्यांचे नांव, गाव, सर्व्हे नंबर, राष्ट्रीयकृत बँक खाते क्रमांक व आधार क्रमांक या तपशिलासह यादी जोडावी. केंद्र शासनाच्या निर्देशानुसार उत्पादित बियाण्यास अनुज्ञेय अनुदान रक्कम बिजोत्पादक संस्थेस अदा केल्यानंतर संस्थेने नोंदणी शुल्क, बियाणे प्रक्रिया इत्यादी बाबींसाठी 25 टक्के पर्यंत रक्कम स्वतःकडे ठेवावी व उर्वरित रक्कम बिजोत्पादक शेतकऱ्यांचे आधार संलग्न राष्ट्रीयकृत बँक खात्यावर जमा करावी. उपविभागीय कृषि अधिकारी यांनी बिजोत्पादक शेतकऱ्यांचे बँक खात्यावर रक्कम जमा झाल्याची खात्री करून तसा अहवाल जिल्हा अधिक्षक कृषि अधिकारी यांचेकडे सादर करावा.
- ❖ उत्पादित बियाण्यास अनुदान अदायगी केंद्र/ राज्य शासनाने त्या वर्षासाठी उपलब्ध करून दिलेल्या आर्थिक अनुदान मर्यादेचे अधीन राहून केली जाईल.
- ❖ खरीप हंगामातील बिजोत्पादन कार्यक्रमाची अनुदान अदायगी शक्यतो संबंधित आर्थिक वर्षात करावी. रब्बी हंगामातील बिजोत्पादनाचा मुक्तता अहवाल पुढील आर्थिक वर्षात प्राप्त होत असल्याने बिजोत्पादन अहवाल जिल्हा अधिक्षक कृषि अधिकारी यांचेकडे सादर झाल्यानंतर जिल्हा बियाणे समिती व जिल्हास्तरीय अन्न सुरक्षा अभियान कार्यकारी समितीच्या मान्यतेने पुढील आर्थिक वर्षाच्या कृती आराखड्यामध्ये त्याचा समावेश करावा.
- ❖ सदर घटकाचे प्रभावी सनियंत्रणाची जबाबदारी उपविभागीय कृषि अधिकारी यांची राहिल.

4. एकात्मिक अन्नद्रव्य व्यवस्थापन :

मृद आरोग्य पत्रिका व कृषि विद्यापीठाच्या शिफारशीनुसार उत्पादन खर्चात बचत करून गरजेनुसार अन्नद्रव्ये पुरवठा करण्याच्या दृष्टीने एकात्मिक अन्नद्रव्य व्यवस्थापन कार्यक्रम राबविण्यात यावा. एकात्मिक अन्नद्रव्य व्यवस्थापनामध्ये सूक्ष्म मूलद्रव्ये व जैविक खते या बाबींचा समावेश होतो. सदर घटकाची अंमलबजावणी समूह/ गट स्वरूपात करावी, जेणेकरून त्याची परिणामकारकता इतर शेतकऱ्यांना समजावून देणे सोयीचे होईल. **या घटकांतर्गत देण्यात आलेले लक्षांक खरीप, रबी आणि उन्हाळी हंगामासाठी असून जिल्ह्यातील विविध पिकांखालील क्षेत्र विचारात घेऊन तालुकानिहाय, हंगामनिहाय व पीकनिहाय नियोजन करावे.**

4.1. सूक्ष्म मूलद्रव्यांचा वापर :

- ❖ जिल्ह्याच्या सुपीकता निर्देशांकानुसार ज्या तालुक्यात सूक्ष्म मूलद्रव्यांची कमतरता आहे अशा तालुक्यातील शेतकरी गटांची निवड करून त्यांना सूक्ष्ममूलद्रव्यांचे महत्त्व पटवून द्यावे.
- ❖ सूक्ष्म मूलद्रव्यांच्या वापरासाठी किंमतीच्या 50 टक्के किंवा ₹ 500/- प्रति हेक्टर यापैकी जे कमी असेल ते अनुदान अनुज्ञेय राहिल. त्यासाठी लाभार्थी शेतकरी गटाने शिफारशीप्रमाणे सूक्ष्म मूलद्रव्ये त्यांच्या पसंतीने खुल्या बाजारातून खरेदी करावीत व त्यानंतर गटातील शेतकऱ्यांच्या आधार संलग्न राष्ट्रीयकृत बँक खात्यात अनुदान थेट जमा करण्यात यावे.
- ❖ लाभार्थी गटाने पीकनिहाय वापरलेल्या सूक्ष्म मूलद्रव्यांच्या नोंदी व संबंधित पिकांचे आलेले उत्पादन याबाबतचा तपशील कृषि सहाय्यकांनी नोंदवहीत ठेवावा. तसेच तुलनात्मक प्लॉटच्याही उत्पादन नोंदी ठेवाव्यात आणि इतर शेतकऱ्यांना सूक्ष्ममूलद्रव्यांचे महत्त्व पटवून द्यावे.

4.2. जैविक खते

- ❖ **सदर बाब फक्त कडधान्य/ पौष्टिक तृणधान्य (ज्वारी/ बाजरी/ नाचणी/ वरई) कार्यक्रमासाठी लागू आहे.** कृषि विभागाच्या जैविक प्रयोगशाळांमार्फत विविध पीक गटास आवश्यक द्रवरूप जैविक खते/ जैविक खते संघ (Liquid consortia) तयार करण्यात येत आहे. सदर खतांची बीजप्रक्रिया केल्यास उत्पादन खर्चात बचत होऊन पिकांच्या उत्पादकतेत वाढ होते. खत नियंत्रण आदेश, १९८५ मध्ये द्रवरूप जीवाणू संघ (Liquid consortia) यामध्ये नत्र स्थिरीकरण करणारे जीवाणू, स्फुरद विरघळविणारे जीवाणू व जस्त विरघळविणारे जीवाणू यापैकी कमीत कमी दोन किंवा अधिक जीवाणूंचा समावेश असतो. अशी जैविक खते म्हणजेच द्रवरूप जीवाणू संघ (liquid consortia) होय. एकच जीवाणू असणारे जैविक खत व दोन किंवा अधिक जीवाणू असणारे जीवाणू संघ यांची तुलना केली असता द्रवरूप जीवाणू संघ (liquid consortia) हा तुलनेने स्वस्त, वापरण्यास सोपा, वाहतूक खर्च कमी, बीज प्रक्रियेसाठी विशेष कौशल्याची आवश्यकता नसलेला व एकात्मिक अन्नद्रव्य पुरविण्याचा उद्देश साध्य करणारा आहे. यापूर्वी प्रामुख्याने घनरूप जैविक खतांचा वापर केला जात होता, परंतु त्यापेक्षा द्रवरूप जीवाणू खते अधिक फायदेशीर ठरत आहेत. एकच जीवाणू असलेले द्रवरूप/ घनरूप जैविक खत वापरण्यापेक्षा तीनही मुख्य अन्नद्रव्य उपलब्ध करून देणारे जैविक खत वापरणे फायदेशीर ठरते. उपरोक्त तीन जीवाणूंचा समावेश असणारे जैविक खत हे पिकानुसार उपलब्ध करून दिले जाऊ शकते याबाबत शेतकऱ्यांना माहिती देण्यात यावी. संबंधित शेतकरी गटामार्फत द्रवरूप जीवाणू संघ (liquid consortia) प्रथम पूर्ण किंमत देवून खरेदी करावीत व तदनंतर गटातील शेतकऱ्यांच्या आधार संलग्न राष्ट्रीयकृत बँक खात्यात अनुज्ञेय अनुदान थेट जमा करण्यात यावे. **शेतकरी गटाने जैविक खतांची खरेदी प्रथम प्राधान्याने शासकीय प्रयोगशाळा, कृषि विद्यापीठे, कृषि विज्ञान केंद्रे या ठिकाणी करावी.**
- ❖ शेतकऱ्यांना खुल्या बाजारातून जैविक खते खरेदी करावयाची असल्यास कडधान्य व पौष्टिक तृणधान्य पिकांसाठी किंमतीच्या 50 टक्के किंवा ₹ ३००/- प्रति हेक्टर यापैकी जे कमी असेल ते अनुदान अनुज्ञेय राहिल. त्यासाठी लाभार्थी शेतकरी गटाने खुल्या बाजारातून त्यांच्या पसंतीने खरेदी करावी व त्यानंतर याबाबत खात्री करून गटातील शेतकऱ्यांच्या आधार संलग्न राष्ट्रीयकृत बँक खात्यात अनुदान थेट जमा करण्यात यावे.
- ❖ लाभार्थी शेतकरी गटाने पीकनिहाय वापरलेल्या जैविक खतांच्या नोंदी व संबंधित पिकांचे आलेले उत्पादन याबाबतचा तपशील कृषि सहाय्यकांनी नोंदवहीत ठेवावा. तुलनात्मक प्लॉटच्याही उत्पादन नोंदी ठेवाव्यात आणि इतर शेतकऱ्यांना जैविक खतांचे महत्त्व पटवून द्यावे.

5. एकात्मिक कीड/ रोग व्यवस्थापन

5.1. पीक संरक्षणासाठी कीडनाशके पुरवठा -

या बाबीसाठी ५० टक्के मर्यादेत प्रती हेक्टर रु. ५००/- मर्यादेत अनुदान अनुज्ञेय आहे. **याबाबत क्रॉपसॅप योजनेच्या मार्गदर्शक सूचनांनुसार कार्यवाही करण्यात यावी.**

हवामान बदलामुळे विविध कीडरोगांचा प्रादुर्भाव होत असल्याने कीडनाशकांवरील खर्चामध्ये वाढ होत चालली आहे. पर्यायाने अन्नधान्य पिकांच्या उत्पादन खर्चामध्ये वाढ होत आहे. कीड नियंत्रणासाठी रासायनिक कीडनाशकांचा वापर अनिवार्य असल्याने सदर घटकाची अंमलबजावणी प्रभावीपणे होणे आवश्यक आहे. कडधान्य पिकांसाठी सदर घटक राबविताना मुख्य कडधान्य पिकांबरोबरच दुय्यम कडधान्य पिकांच्या (उदा. वाल, मसूर, राजमा, चवळी इ.) उत्पादन वाढीसाठी देखील नियोजन करावे.

- ❖ निवडलेल्या शेतकऱ्यांच्या पिकांवरील किड व रोगांचे मागील २-३ वर्षांच्या प्रादुर्भावबाबत माहिती घेण्यात यावी. या माहितीनुसार महत्त्वाच्या किड व रोगांचे एकात्मिक कीड व्यवस्थापन करण्याच्या अनुषंगाने पीक संरक्षण औषधांचा वेळीच वापर करणेबाबत शेतकऱ्यांना मार्गदर्शन करण्यात यावे. यासाठी कीड व रोग सर्वेक्षणाच्या अहवालाचा वापर करण्यात यावा.
- ❖ पीक संरक्षण औषधांसाठी किंमतीच्या 50 टक्के किंवा प्रति हेक्टरी ₹ ५००/- यापैकी जे कमी असेल ते अनुदान अनुज्ञेय राहिल. यासाठी लाभार्थी शेतकरी गटाने कृषि विद्यापीठाच्या शिफारशीनुसार खुल्या बाजारातून त्यांच्या पसंतीने लेबल क्लेम असलेल्या पीक संरक्षण औषधांची खरेदी करणे आवश्यक आहे. शेतकरी गटाने खरेदी करून देयके सादर केल्यानंतर गटातील शेतकऱ्यांच्या आधार संलग्न बँक खात्यात थेट अनुदान जमा करण्यात यावे.
- ❖ पीकनिहाय झालेला किडींचा प्रादुर्भाव, त्यासाठी वापरण्यात आलेल्या रासायनिक कीडनाशकाबाबतच्या नोंदी व संबंधित पिकांचे आलेले उत्पादन याबाबतचा तपशील कृषि सहाय्यकांनी नोंदवहीत ठेवावा. तुलनात्मक प्लॉटच्या उत्पादनाच्या नोंदीही ठेवण्यात याव्यात जेणेकरून इतर शेतकऱ्यांना कीड व्यवस्थापनाचे महत्त्व पटवून देता येईल.
- ❖ कोणत्याही परिस्थितीत मंजूर आर्थिक/ भौतिक कार्यक्रमापेक्षा जास्त मागणी किंवा शिफारस न केलेल्या कीडनाशकांचा वापर होणार नाही याची दक्षता घ्यावी.

5.2. तणनाशके -

शेतकऱ्यांना शेतीच्या कामासाठी वेळेवर मजूर उपलब्ध होणे हि फार मोठी समस्या आहे. दिवसेंदिवस वाढत चाललेल्या मजुरी दरांमुळे व ऐन हंगामात मजूर उपलब्ध न झाल्याने तण नियंत्रणावरील खर्चामध्ये वाढ होत आहे. पर्यायाने अन्नधान्य पिकांच्या उत्पादन खर्चात वाढ होत आहे. तण नियंत्रणासाठी रासायनिक तणनाशकांचा वापर अनिवार्य असल्यास सदर घटकाची अंमलबजावणी शास्त्रोक्त पद्धतीने व प्रभावीपणे करावी.

- ❖ तणनाशकांच्या वापरासाठी किंमतीच्या 50 टक्के किंवा ₹ 500/- प्रति हेक्टर यापैकी जे कमी असेल त्याप्रमाणे अनुदान अनुज्ञेय राहिल. त्यासाठी लाभार्थी शेतकरी गटाने खुल्या बाजारातून त्यांच्या पसंतीने लेबल क्लेम असलेल्या तणनाशकांची खरेदी करावी व त्यानंतर खात्री करून गटातील शेतकऱ्यांच्या आधार संलग्न राष्ट्रीयकृत बँक खात्यात अनुदान थेट जमा करण्यात यावे.
- ❖ तणनाशके ही पिकांसाठी अति संवेदनशील असल्याने लेबलक्लेमवर त्यांच्या वापराबाबत नमूद केलेल्या सूचनांप्रमाणे व तज्ञांच्या सल्ल्यानेच तणनाशकांचा वापर करण्याची सर्वतोपरी दक्षता घेण्यात यावी.
- ❖ शेतकरी गटाने पीकनिहाय तणांच्या नियंत्रणासाठी वापरलेल्या तणनाशकांच्या नोंदी व मजूर खर्चामध्ये झालेली बचत आणि संबंधित पिकांचे आलेले उत्पादन याबाबतचा तपशील कृषि सहाय्यकांनी नोंदवहीत ठेवावा. तुलनात्मक प्लॉटच्या उत्पादनाबाबतच्या नोंदीही ठेवण्यात याव्यात जेणेकरून इतर शेतकऱ्यांना तण व्यवस्थापनाचे महत्त्व पटवून देता येईल.
- ❖ कोणत्याही परिस्थितीत मंजूर आर्थिक/ भौतिक कार्यक्रमापेक्षा जास्त मागणी तसेच शिफारस न केलेल्या तणनाशकांचा वापर होणार नाही याची दक्षता घ्यावी.
- ❖ केंद्र शासनाकडील मंजूर कार्यक्रमानुसार एकात्मिक अन्नद्रव्ये व्यवस्थापन अंतर्गत सूक्ष्म मूलद्रव्ये व जैविक खते तसेच एकात्मिक कीड व्यवस्थापन अंतर्गत पीक संरक्षण औषधे व तणनाशके हि एकच बाब आहे. यासाठी एकूण कार्यक्रमाच्या १५ टक्के तरतूद मंजूर आहे. या बाबी अंतर्गत स्थानिक परिस्थितीनुसार घटक बदल करणे आवश्यक असल्यास विभाग

स्तरावरून सदर बदलास मान्यता देण्यात यावी. सदरहू घटक बदल करत असताना एकूण आर्थिक मर्यादेपेक्षा जास्तीचा कार्यक्रम राबविला जाणार नाही याची दक्षता घ्यावी.

6. फ्लेक्झी घटक -

6.1. सिंचन साधने व सुविधा :

अन्न आणि पोषण सुरक्षा अन्नधान्य पिके अंतर्गत सिंचन साधने व सुविधा या बाबीच्या अंमलबजावणीसाठी कार्यपद्धती :

- ❖ सिंचन साधने व सुविधा अंतर्गत पंपसंच व पाईप या घटकांसाठी MahaDBT पोर्टलद्वारे अर्ज करण्याबाबत जिल्हा व तालुकास्तरावर प्रचार/ प्रसिद्धी करण्यात यावी.
- ❖ अर्जदारांची नोंदणी व आधार प्रमाणीकरण - सर्व इच्छुक शेतकऱ्यांना MahaDBT पोर्टलच्या संकेत स्थळावर जाऊन स्वतःची नोंदणी करावी लागेल तसेच आपल्या आधार क्रमांकाचे प्रमाणीकरण करावे लागेल. आधार प्रमाणीकरण करणे बंधनकारक आहे तथापि, हि प्रक्रिया शेतकऱ्यांना एकदाच करावी लागणार आहे.
- ❖ कृषि विभागामार्फत राबविण्यात येणाऱ्या विविध योजनांतर्गत अनेक बाबींकरिता अर्थसहाय्य करण्यात येते या प्रणालीद्वारे शेतकऱ्यांना एका अर्जाद्वारे सर्व घटकांसाठी अर्ज करण्याची सुविधा उपलब्ध करून देण्यात आली आहे.
- ❖ पाण्याच्या कार्यक्षम वापरासाठी सिंचन साधनांतर्गत पंपसंच व पाईप या घटकांसाठी लाभार्थी निवडताना ज्या शेतकऱ्यांनी यापूर्वी विविध केंद्र/ राज्य पुरस्कृत योजनेत शेततळ्याचा/ विहारीचा लाभ घेतलेला आहे अशा शेतकऱ्यांची तसेच महावितरणच्या प्रतीक्षा यादीतील शेतकऱ्यांची प्राधान्याने निवड करावी.
- ❖ पंपसंच या घटकाचे अनुदान अदायगीसाठी अनुदानाची परिगणना कृषि यांत्रिकीकरण उप अभियानाच्या [SMAM] मार्गदर्शक सूचनांनुसार करावी.

6.2. पीक पद्धतीवर आधारित शेतकरी प्रशिक्षण -

पीक पद्धतीवर आधारित शेतकरी प्रशिक्षण कार्यक्रम शेतकरी शेतीशाळा धर्तीवर राबवावयाचा आहे. यासाठी विस्तार व प्रशिक्षण -७ (क्रॉपसॅप) या कार्यासनाकडून देण्यात आलेल्या मार्गदर्शक सूचनांचा अवलंब करावा. अन्न आणि पोषण सुरक्षा - भात, गहू, कडधान्य, पौष्टिक तृणधान्य व TRFA कडधान्य अंतर्गत जिल्हानिहाय पीक पद्धतीवर आधारित शेतकरी प्रशिक्षणाचे लक्षांक परिशिष्ट १ ते ६ मध्ये देण्यात आलेले आहेत.

- जिल्हानिहाय दिलेल्या लक्षांकानुसार ज्या शेतकऱ्यांची पीक प्रात्यक्षीकांकरिता निवड झालेली आहे त्याच शेतकऱ्यांना/ शेतकरी गटांना प्राधान्याने प्रशिक्षित करावे.
- एका शेतकरी शेतीशाळेसाठी (FFS) एकूण रक्कम ₹ 14000/- मर्यादेत अनुदान अनुज्ञेय राहिल. पीकनिहाय शेतीशाळेसाठी देय अनुदानाबाबत विस्तार व प्रशिक्षण-७ (क्रॉपसॅप) या कार्यासनाकडून देण्यात आलेल्या मार्गदर्शक सूचनांप्रमाणे कार्यवाही करावी.
- शेतीशाळेसाठी येणाऱ्या खर्चाची देयके अदा करताना लाभार्थी शेतकऱ्याचा प्रवर्ग विचारात घेऊन सर्वसाधारण, अनुसूचित जाती व अनुसूचित जमाती या प्रवर्गासाठी वितरित केलेल्या निधीनुसार अनुदान अदा करणेबाबत कार्यवाही करावी.

आयोजित केलेल्या शेतीशाळेबाबतचा जिल्ह्याचा सविस्तर अहवाल कृषि आयुक्तालयास सादर करावा. अहवालामध्ये वेळापत्रक, निवडलेले विषय, प्रशिक्षण साहित्य (घडीपत्रिका, माहितीपत्रक, पुस्तिका इ.), तज्ञ मार्गदर्शकांची नावे, संपर्क क्रमांक व ई-मेल पत्ते, सहभागी प्रशिक्षणार्थींची संख्या, फोटो आणि बातम्या यांचा समावेश असावा.

6.3. स्थानिक पुढाकाराच्या बाबी

स्थानिक स्तरावर आवश्यक वाटणाऱ्या ज्या बाबींचा समावेश अभियानाच्या नियमित कार्यक्रमांमध्ये नाही परंतु अशा बाबींमुळे पिकाचे उत्पादन वाढण्यास, मूल्यवृद्धी तसेच उत्पादनाची विक्री तथा साठवणूक व्यवस्था बळकट करण्यास मदत होते अशा बाबी या घटकांतर्गत समाविष्ट आहेत. केंद्र शासनाने सन २०२३-२४ साठी स्थानिक पुढाकाराच्या बाबी अंतर्गत मंजूर केलेले घटक पुढीलप्रमाणे आहेत.

6.3.1. गोदाम बांधकाम :

अन्नधान्य उत्पादनाच्या सुरक्षित साठवणुकीसाठी व मूल्य वृद्धीसाठी गोदाम सुविधा आवश्यक आहे. ज्या ठिकाणी भात, गहू आणि कडधान्य पिके घेतली जातात तथापी गोदामाची व्यवस्था नाही अशा ठिकाणी गोदाम बांधकामासाठी लक्षांक देण्यात

यावा. योजने अंतर्गत २५० मे. टन क्षमतेचे गोदाम बांधकाम करण्यासाठी प्रत्यक्ष खर्चाच्या ५० टक्के किंवा ₹ १२.५० लाख यापैकी जे कमी असेल त्याप्रमाणे अनुदान अनुज्ञेय राहिल. सदर बाब बँक कर्जाशी निगडित असून इच्छुक अर्जदाराने (शेतकरी उत्पादक संघ/कंपनी FPO/FPC) केंद्र शासनाच्या ग्रामीण भंडारण योजना/ नाबार्डच्या मार्गदर्शक सूचनांनुसार राष्ट्रीयकृत बँकेकडे प्रकल्प सादर करावा. बँकेने कर्ज मंजूर केल्यानंतर संबंधित अर्जदार कंपनी सदर बाबीच्या लाभास पात्र राहिल. तालुका कृषि अधिकारी यांनी अशा अर्जदारांचे अर्ज पूर्वसंमतीकरिता जिल्हा अधिक्षक कृषि अधिकारी यांच्याकडे सादर करावेत. जिल्हा अधिक्षक कृषि अधिकारी यांनी पूर्वसंमती दिल्यानंतर संबंधित लाभार्थ्यास बांधकाम सुरु करण्याबाबत कार्यारंभ आदेश द्यावेत. बांधकाम पूर्ण झाल्यानंतर बँक प्रतिनिधी, तालुका कृषि अधिकारी व मंडळ कृषि अधिकारी यांच्या संयुक्त मोक्या तपासणी अहवालाच्या आधारे लाभार्थ्यास अनुज्ञेय होणारे अनुदान त्याच्या राष्ट्रीयकृत बँक कर्ज खात्यावर वर्ग करावे. दिलेल्या लक्षांकानुसार आर्थिक वर्षात गोदाम बांधकाम पूर्ण होण्याचे दृष्टीने वेळापत्रकानुसार अंमलबजावणी करावी.

• **गोदाम बांधकामाबाबत करावयाची कार्यवाही :**

- i. लाभार्थी निवडीसाठी स्थानिक वर्तमानपत्रात व्यापक प्रसिद्धी देवून अर्ज मागविण्यात यावेत. **माहे सप्टेंबर अखेर अर्ज प्राप्त करून घ्यावयाची कार्यवाही पूर्ण करावी.**
- ii. तालुका कृषि अधिकारी यांनी इच्छुक लाभार्थ्यांचे अर्ज म. रा. वखार महामंडळाच्या प्राधिकृत अधिकारी अथवा सार्वजनिक बांधकाम विभागाच्या मान्यता प्राप्त डिझाईन्स, स्पेसिफिकेशन्स व खर्चाच्या अंदाजपत्रकासह जि.अ.कृ.अ. यांना सादर करावेत.
- iii. **लाभार्थी निवड ऑक्टोबर-नोव्हेंबर महिन्यात पूर्ण करावी. लक्षांकाच्या तुलनेत जास्त अर्ज आल्यास सोडत पद्धतीने निवड करावी.**
- iv. वखार महामंडळाच्या तांत्रिक निकषाप्रमाणे लाभार्थ्यांने जागेची निवड करावी व जिल्हा अधिक्षक कृषि अधिकारी यांनी गोदाम बांधकामापूर्वी जागेस भेट देऊन खात्री करावी व फोटोग्राप्स घ्यावेत.
- v. **शासनाच्या सर्व योजनामधून या बाबीसाठी एकाच योजनेचा एकदाच लाभ घेता येईल. लाभाची द्विरुक्ती होणार नाही याची जिल्हा अधिक्षक कृषि अधिकारी यांनी खात्री करावी. एका बाबीवर दोन योजनेतून अनुदान घेता येणार नाही तसे आढळल्यास सदर बाब गंभीर समजून देणारा व घेणारा यांचेवर कडक कार्यवाही करण्यात येईल.**
- vi. वखार महामंडळ तसेच सार्वजनिक बांधकाम विभागाचे तांत्रिक निकष, मान्यता प्राप्त डिझाईन, स्पेसिफिकेशन, खर्चाचे अंदाजपत्रक याप्रमाणे बांधकाम आर्थिक वर्षात पूर्ण करणे बंधनकारक राहिल. अपूर्ण बांधकामास पुढील आर्थिक वर्षात अनुदान अनुज्ञेय राहणार नाही.
- vii. अपूर्ण बांधकाम, मंजूर डिझाईन, स्पेसिफिकेशन मध्ये बदल करून बांधकाम केल्यास अनुदान अनुज्ञेय राहणार नाही.
- viii. गोदामाचा वापर शेतकऱ्यांनी उत्पादित केलेला कृषिमाल साठवणुकीसाठी शेतकऱ्यांना योग्य व माफक दरात करावा. याबाबत रु.100/- च्या स्टॅम्प पेपरवर नोटराईज्ड हमीपत्र घ्यावे, गोदाम वापरामध्ये गैरवापर आढळल्यास अनुदानाची रक्कम व्याजासहीत वसूल केली जाईल, याचा स्पष्ट उल्लेख करावा.
- ix. जि.अ.कृ.अ. यांनी गोदाम बांधकामास भेटी देऊन कामाची प्रत्यक्ष पाहणी करावी व फोटो घ्यावेत.
- x. बांधकाम पूर्ण झाल्यानंतर पुर्तता अहवाल (Completion Report) व फोटो घ्यावेत.
- xi. गोदामाच्या उद्देशाप्रमाणे त्याचा वापर अन्नधान्य सुरक्षित साठवणुकीसाठी करणे बंधनकारक राहिल.
- xii. अन्नधान्यांचे साठवणुक सुविधेअभावी नुकसान होऊ नये म्हणुन संबंधितांना कृषि विज्ञान केंद्रामार्फत प्रशिक्षण द्यावे.
- xiii. गोदाम भाडे तत्त्वावर द्यावयाचे झाल्यास शेतकरी उत्पादक कंपनीने ता.कृ.अ.यांचे सल्ल्याने कार्यपध्दती ठरवावी.
- xiv. अन्नधान्य साठवणुकीबाबतचा त्रैमासीक अहवाल, तालुका कृषि अधिकारी यांचेकडे सादर करावा.
- xv. साठवलेल्या मालाची विक्री करण्यासाठी आत्मा/ पणन विभागाचे मार्गदर्शन घ्यावे.
- xvi. गोदामासाठी अग्निशमन व्यवस्था असावी व दर्शनी भिंतीवर खालीलप्रमाणे बोर्ड असावा.

महाराष्ट्र शासन

अन्न आणि पोषण सुरक्षा अन्नधान्य पिके वर्ष सन २०२३-२४

शेतकरी उत्पादक कंपनीचे नाव:- बांधकाम पूर्ण झाल्याचा दिनांक:

एकुण खर्च : रु./- अनुदानाची रक्कम: रु./-

xvii. गोदाम बांधकाम पुर्ण झाल्यानंतर तालुका कृषि अधिकारी, मंडळ कृषि अधिकारी व बँकेच्या अधिकाऱ्यांनी संयुक्त मोका तपासणी करावी आणि तद्नंतर जि.अ.कृ.अ. यांनी अनुदानाची रक्कम लाभधारकाचे गोदामासाठी घेतलेल्या कर्ज खात्यावर जमा करावी.

xviii. गोदामाचे बांधकामापूर्वी व बांधकामानंतर Geo tagging करणे बंधनकारक राहिल.

6.3.2. शेतकरी उत्पादक संघ/कंपनी (FPO/ FPC) साठी बीज प्रक्रिया संच :

उत्पादित बियाण्यावर प्रक्रिया करून दर्जेदार बियाणे उपलब्ध होण्याच्या दृष्टीने प्रमाणित बियाणे उत्पादन करणाऱ्या शेतकरी उत्पादक संघ/कंपनी (FPO/ FPC) यांना बीज प्रक्रिया प्रकल्प उभारणी करण्यासाठी (यंत्रसामुग्री व बांधकामासाठी) प्रत्यक्ष खर्चाच्या ५० टक्के किंवा ₹ १०.०० लाख यापैकी जे कमी असेल ते अनुदान अनुज्ञेय राहिल. लाभार्थी निवडीसाठी स्थानिक वर्तमानपत्रात व्यापक प्रसिद्धी देवून अर्ज मागविण्यात यावेत. **माहे सप्टेंबर अखेर अर्ज प्राप्त करून घ्यावयाची कार्यवाही पूर्ण करावी. लाभार्थी निवड ऑक्टोबर-नोव्हेंबर महिन्यात पूर्ण करावी.** लक्षांकाच्या तुलनेत जास्त अर्ज आल्यास सोडत पद्धतीने निवड करावी.

सदर बाब बँक कर्जाशी निगडीत असून लाभार्थ्यांने शेतकरी उत्पादक संघ/कंपनीने (FPO/ FPC) राष्ट्रीयकृत बँकेकडे प्रकल्प सादर करावा. बँकेने कर्ज मंजूर केल्यानंतर संबंधित शेतकरी उत्पादक संघ/कंपनी (FPO/ FPC) सदर बाबीच्या लाभास पात्र राहिल. तालुका कृषि अधिकारी यांनी इच्छुक शेतकरी उत्पादक संघ/कंपनीचे (FPO/ FPC) अर्ज पूर्वसंमती करिता जिल्हा अधिक्षक कृषि अधिकारी यांच्याकडे सादर करावेत. जिल्हा अधिक्षक कृषि अधिकारी यांनी पूर्वसंमती दिल्यानंतर संबंधित लाभार्थ्यास कार्यारंभ आदेश द्यावेत.

बँक प्रतिनिधी, तालुका कृषि अधिकारी व मंडळ कृषि अधिकारी यांच्या संयुक्त मोका तपासणी अहवालाच्या आधारे लाभार्थ्यास अनुज्ञेय होणारे अनुदान त्याच्या राष्ट्रीयकृत बँक खात्यावर वर्ग करावे. दिलेल्या लक्षांकानुसार कार्यक्रमाची अंमलबजावणी करावी. बीज प्रक्रिया प्रकल्पाचे दर्शनी भागावर खालीलप्रमाणे बोर्ड लावण्यात यावा तसेच प्रकल्पाचे कामापूर्वी व कामानंतर Geotagging करणे बंधनकारक राहिल.

महाराष्ट्र शासन

अन्न आणि पोषण सुरक्षा अन्नधान्य पिके वर्ष सन २०२३-२४

शेतकरी उत्पादक संघ/कंपनी नाव:- बीज प्रक्रिया क्षमता

एकूण खर्च : रु./-

अनुदानाची रक्कम: रु./-

दिलेल्या लक्षांकापेक्षा अधिक शेतकरी उत्पादक संघ/ कंपनीचे अर्ज प्राप्त झाल्यास जिल्हास्तरीय अन्न सुरक्षा अभियान कार्यकारी समितीच्या मान्यतेने सोडत (लॉटरी) पद्धतीने लाभार्थी निवड करावी.

6.3.3. मूल्यवर्धनासाठी स्थानिक वाणांची प्रात्यक्षिके राबविण्यासाठी सर्वसाधारण सूचना (भात व कडधान्य) :-

❖ भात :

- भात पिकाच्या काही स्थानिक वाणास त्यांच्या गुणवैशिष्ट्यांमुळे चांगला बाजारभाव मिळतो. अशा वाणांची उत्पादकता वाढविण्यासाठी पीक प्रात्यक्षिके तसेच प्राथमिक प्रक्रिया (पोहे, खीर इत्यादी) व पॅकेजिंगसाठी ५० टक्के मर्यादेत उच्चतम ₹४५०० /- प्रती हेक्टर पर्यंत अनुदान देय आहे.
- भात पिकाचे स्थानिक वाण उदा. तुमसर साळ, तांबसाळ किंवा इतर जे त्यांच्या गुणवैशिष्ट्यांमुळे प्रसिद्ध आहेत व त्यांना चांगला भाव मिळतो अशा वाणांची प्रात्यक्षिके कृषि विद्यापीठे अथवा कृषि विज्ञान केंद्राच्या सहाय्याने राबविण्यात यावीत. सदरची प्रात्याक्षिके राबविण्यासाठी एका शेतकऱ्याचे **कमीत कमी क्षेत्र ०.२० हेक्टर** असावे तसेच हि प्रात्यक्षिके शक्यतो सलग क्षेत्रावर असावीत.
- प्रात्यक्षिकाच्या आयोजनासाठी स्थानिक गरजेनुसार विभागीय कृषि सहसंचालक यांनी पॅकेज निश्चित करावे. शेतकऱ्यांना पीक प्रात्यक्षिके ते विक्री व्यवस्थापन पर्यंत मार्गदर्शन करण्यात यावे, जेणेकरून शेतकऱ्यांचे उत्पन्नामध्ये शाश्वत वाढ होईल.

- प्रात्यक्षिक राबविण्यासाठी निश्चित केलेले पॅकेज, वाण इत्यादीची माहिती कृषि आयुक्तालयास सादर करावी. तसेच तद्नंतर आलेले उत्पन्न व शेतकऱ्यांना मिळालेला बाजारभाव याचीही माहिती कृषि आयुक्तालयास सादर करावी.
- ❖ **कडधान्य :**
 - खरीप व रब्बी कडधान्य पिकांचे काही स्थानिक वाण जे त्यांच्या गुणवैशिष्ट्यांमुळे प्रसिद्ध आहेत व त्यांना चांगला भाव मिळतो अशा वाणांची प्रात्यक्षिके कृषि विद्यापीठे अथवा कृषि विज्ञान केंद्राच्या सहाय्याने राबविण्यात यावीत.
 - कडधान्य पिकाच्या स्थानिक वाणांची प्रात्यक्षिके राबविण्यासाठी एका शेतकऱ्याचे **कमीत कमी क्षेत्र ०.२० हेक्टर** असावे. प्रात्यक्षिके शक्यतो सलग क्षेत्रावर घेण्यात यावीत. काही कडधान्य पिकांमध्ये मिश्र पीक, आंतरपिक पद्धतीचा अवलंब केला जातो. सदरची प्रात्यक्षिके या पद्धतीने राबविण्यास हरकत नाही.
 - प्रमुख व दुय्यम कडधान्य पिकांच्या स्थानिक वाणांची पीक प्रात्यक्षिके, प्राथमिक प्रक्रिया व पॅकेजिंगसाठी ५० टक्के मर्यादेत उच्चतम ₹७५००/- प्रती हेक्टर पर्यंत अनुदान देय आहे.
 - प्रात्यक्षिकाच्या आयोजनासाठी स्थानिक गरजेनुसार विभागीय कृषि सहसंचालक यांनी पॅकेज निश्चित करावे. शेतकऱ्यांना पीक प्रात्यक्षिके ते विक्री व्यवस्थापन पर्यंत मार्गदर्शन करण्यात यावे, जेणेकरून शेतकऱ्यांचे उत्पन्नामध्ये शाश्वत वाढ होईल.
 - प्रात्यक्षिक राबविण्यासाठी निश्चित केलेले पॅकेज, वाण इत्यादीची माहिती कृषि आयुक्तालयास सादर करावी. तसेच तद्नंतर आलेले उत्पन्न व शेतकऱ्यांना मिळालेला बाजारभाव याचीही माहिती कृषि आयुक्तालयास सादर करावी.

वरील बाबींपैकी स्थानिक गरजेनुसार केवळ आवश्यक बाबींची उपलब्ध आर्थिक मर्यादेत निवड करून त्यांची अंमलबजावणी करण्याची दक्षता घ्यावी.

6.3.4. बीज प्रक्रिया मोहीम :

अन्नधान्य पिकांच्या उत्पादन वाढीमध्ये बीज प्रक्रिया हा अत्यंत महत्त्वाचा घटक आहे. जमिनीतून व बियाण्याद्वारे पसरणारे रोग व किडींचा पिकावरील प्रादुर्भाव कमी करून पिकांची जोमदार वाढ होण्यासाठी तसेच खतांचे कार्यक्षम वापराकरिता जैविक खतांचा वापर करण्यासाठी बीज प्रक्रिया हे कमी खर्चाचे अत्यंत प्रभावी साधन आहे.

सर्व पिकांमध्ये बियाण्याद्वारे व जमिनीतून होणाऱ्या रोगांचा प्रादुर्भाव मोठ्या प्रमाणावर होतो. त्यामुळे शेतकऱ्यांचा पीक संरक्षणावरील खर्च वाढून पिकाच्या उत्पादन खर्चात वाढ होते, पर्यायाने उत्पादनही घटते. बीज प्रक्रिया मोहिमे अंतर्गत शेतकऱ्यांना स्वतःकडील / घरगुती वापरण्यात येणाऱ्या बियाण्यास तसेच बाजारातून उपलब्ध होणाऱ्या बियाण्यास बीज प्रक्रिया करण्यास उद्युक्त करणे हा सदर मोहिमेचा प्रमुख उद्देश आहे. **कृषि सहाय्यकांनी त्यांचे कार्यक्षेत्रात गाव बैठकांचे आयोजन करून बीज प्रक्रिया मोहीम राबवावी. बीज प्रक्रिया प्रात्यक्षिकासाठी लागणारी रासायनिक/ जैविक कीटकनाशके किंवा बुरशीनाशके तसेच जीवाणू खते उपलब्ध करून घ्यावीत. यासाठी प्रति बीज प्रक्रिया मोहीम कार्यक्रमाकरिता ₹ ४००/- याप्रमाणे अनुदान अनुज्ञेय राहिल.**

मोहिमेचा कालावधी :

खरीप हंगाम - १५ मे ते ०५ जून

रब्बी हंगाम - १५ ऑक्टोबर ते १५ नोव्हेंबर

6.3.5. शेतकरी गटासाठी बीज प्रक्रिया ड्रम/ यंत्र (मनुष्यचलित):

अन्नधान्य पिकांच्या उत्पादन वाढीमध्ये बीज प्रक्रिया हा अत्यंत महत्त्वाचा घटक आहे. बियाण्यास मोठ्या प्रमाणावर बीज प्रक्रिया करावयाची झाल्यास बीज प्रक्रिया ड्रम/ यंत्र वापरणे अत्यंत उपयुक्त ठरते. शेतकरी वैयक्तिक वापरासाठी बीज प्रक्रिया यंत्र खरेदी करू शकत नाहीत, त्यामुळे शेतकरी गटामार्फत बीज प्रक्रिया ड्रम/ यंत्र अनुदानावर उपलब्ध करून दिल्यास बीज प्रक्रिया मोहीम अतिशय प्रभावीपणे राबवली जाईल. मनुष्यचलित बीज प्रक्रिया ड्रम/ यंत्र खरेदीसाठी ₹ ८०००/- प्रति युनिट किंवा किंमतीच्या ५० टक्के यापैकी जे कमी असेल ते याप्रमाणे अनुदान अनुज्ञेय राहिल. **शेतकरी गटासाठी बीज प्रक्रिया ड्रम/ यंत्र (मनुष्यचलित) या बाबीची अंमलबजावणी कृषि यांत्रिकीकरण उप अभियानाच्या [SMAM] मार्गदर्शक सूचनांनुसार करावी.**

6.3.6. अन्न आणि पोषण सुरक्षा : कडधान्य व पौष्टिक तृणधान्य अंतर्गत घरगुती साठवणूक कोठी:

कडधान्य व पौष्टिक तृणधान्य पिकांसाठी साठवणूक सुविधा निर्माण झाल्यास त्याचा शेतकऱ्यांना निश्चित फायदा होईल. सदर बाबीच्या अंमलबजावणीसाठी लाभार्थींचे स्थानिक पातळीवर अर्ज मागविण्यात यावेत. लक्षांकापेक्षा अधिक अर्ज प्राप्त झाल्यास स्थानिक पातळीवर सोडत काढण्यात यावी. या बाबीसाठी एका लाभार्थ्यास ५ क्विंटल मर्यादेपर्यंत साठवणूक कोठीचा लाभ देण्यात यावा. ५ क्विंटल धान्य साठवणूक कोठीसाठी किंमतीच्या 50 टक्के किंवा ₹ २०००/- मर्यादेत अनुदान अनुज्ञेय राहिल.

6.3.7. शेत तिथे पौष्टिक तृणधान्य मोहीमे अंतर्गत मिनीकीट वाटप

संकल्पना :

राज्यात आंतरराष्ट्रीय पौष्टिक तृणधान्य वर्ष २०२३ ची अंमलबजावणी करण्यात येत आहे. पौष्टिक तृणधान्य पिकांचे क्षेत्र व उत्पादन वाढ होण्याचे अनुषंगाने राज्यात शेत तिथे पौष्टिक तृणधान्य मोहीमे अंतर्गत शेतकऱ्यांना सुधारित बियाण्याचे मिनीकीट वितरण करण्याचे नियोजन आहे. या मिनीकीटद्वारे मिळणाऱ्या धान्याचा वापर शेतकरी स्वतःच्या कुटुंबांकरिता करेल ज्यामुळे या "श्री अन्न" पिकांचा आहारातील समावेश वाढेल.

उद्देश :

1. राज्यातील शेतकऱ्यांचा कल पौष्टिक तृणधान्य पिकांकडे वळवून या पिकांच्या क्षेत्र व उत्पादनात वाढ करणे.
2. राज्यातील शेतकऱ्यांच्या/जनतेच्या आहारातील पौष्टिक तृणधान्याचा समावेश वाढविणे.
3. पौष्टिक तृणधान्य पिकांच्या लागवडीमुळे पक्षी थांबे निर्माण करून एकात्मिक कीड व्यवस्थापनाचा हेतू साध्य करणे.

अंमलबजावणी कार्यपद्धती:

सन २०२३-२४ मध्ये वार्षिक कृती आराखड्यामध्ये फ्लेक्झी घटकांतर्गत बियाणे मिनीकीट वाटप कार्यक्रम राबविण्यात येत आहे. यामध्ये ज्वारी, बाजरी, नाचणी, कोडो, राळा व राजगिरा या पिकांचे मिनीकीट बियाणे मोफत वाटप करण्यात येणार आहे. यासाठी महाराष्ट्र राज्य बियाणे महामंडळ, अकोला. राष्ट्रीय बीज निगम, पुणे यांना जिल्हास्तरावर आवश्यक बियाणे मिनीकीट पॅकेट उपलब्ध करून देण्याबाबत आयुक्तालय स्तरावरून कळविण्यात आलेले आहे. जिल्ह्यास वितरीत लक्षांकानुसार तालुकानिहाय नियोजन करून त्यानुसार संबंधित यंत्रणांकडून बियाणे पाकिटे उपलब्ध करून घेण्याची कार्यवाही जिल्हा अधीक्षक कृषि अधिकारी यांनी करावयाची आहे. तालुका कृषि अधिकारी यांनी प्राप्त मिनीकीट पाकिटे शेतकऱ्यांना मोफत पुरवठा करावयाचा असून तूर सोयाबीन, कापूस पिकांमध्ये आंतरपीक/ मिश्र पिक/पट्टा पेर/बांधालगत पेरणी (Border row) इ. पद्धतीद्वारे पेरणी/ लावणी करावयाची आहे. (नाचणी पिकाचे सलग /स्वतंत्र पिक घेण्यात यावे.) बियाणे मिनीकीट पाकिटांचा तपशील खालील प्रमाणे आहे.

अ.क्र.	पिकाचे नाव	बियाणे दर प्रती हेक्टर (किलो)	बियाणे मात्रा प्रती मिनीकीट
1	ज्वारी	10	200 ग्रॅम
2	बाजरी	4	10० ग्रॅम
3	नाचणी	4	200 ग्रॅम
4	राळा	10	200 ग्रॅम
5	कोडो	10	200 ग्रॅम
6	राजगिरा	4	100 ग्रॅम

6.3.8. मिलेट क्रॉप कॅफेटरिया :

संकल्पना :

राज्यातील शेतकऱ्यांना सर्व पौष्टिक तृणधान्य पिकांची तसेच या पिकांच्या सुधारित तंत्रज्ञानावर लागवड पद्धतीची ओळख व्हावी या संकल्पनेतून प्रत्येक गावामध्ये ५ आर क्षेत्राचे २ मिलेट क्रॉप कॅफेटरिया घेण्याबाबत नियोजन करण्यात यावे.

उद्देश :

पौष्टिक तृणधान्य अंतर्गत सर्व पौष्टिक तृणधान्य पिकांच्या सुधारित तंत्रज्ञानावर आधारित लागवड पद्धतीचा प्रसार करणे.

अंमलबजावणी कार्यपद्धती :

राज्यातील प्रत्येक गावामध्ये प्रत्येकी ५ आर क्षेत्रामध्ये २ मिलेट क्रॉप कॅफेटरिया घेण्याबाबत नियोजन करावे. यासाठी ज्वारी १ आर, बाजरी १ आर, नाचणी १ आर, राळा १ आर, राजगिरा १/२ आर व कोडो १/२ आर याप्रमाणे ५ आर क्षेत्रावर क्रॉप

कॅफेटेरियाची अंमलबजावणी करावी. यासाठी गावामधील इच्छुक २ शेतकऱ्यांची निवड करावी. २ पेक्षा जास्त शेतकरी इच्छुक असल्यास स्थानिक पद्धतीने सोडत काढून निवड करण्यात यावी. क्रॉप कॅफेटेरियाच्या पिकांची सुधारित तंत्रज्ञानावर आधारित लागवड पद्धतीनुसार पेरणीपासून काढणी पर्यंत सर्व कामे कृषि सहाय्यकाने स्वतःचे देखरेखीखाली करून घ्यावीत. त्यासाठीचे पीकनिहाय आवश्यक बियाणे उपलब्ध करून देण्याबाबत महाराष्ट्र राज्य बियाणे महामंडळ, अकोला व राष्ट्रीय बीज निगम, पुणे यांना आयुक्तालय स्तरावरून कळविण्यात आलेले आहे. जिल्हाच्या एकूण मंजूर लक्षांकानुसार व तालुकानिहाय गावांच्या एकूण संख्येनुसार तालुकानिहाय क्रॉप कॅफेटेरियाचे नियोजन करावे. कृषि विद्यापीठ/ कृषि विज्ञान केंद्र / विभागीय संशोधन केंद्र येथील शास्त्रज्ञांच्या सल्ल्याने जिल्हास अनुकूल हवामानानुसार पौष्टिक तृणधान्य अंतर्गत सर्व पिकांचे लागवड तंत्रज्ञान ठरविण्यात यावे, त्यानुसार पेरणी ते काढणी पर्यंत अंमलबजावणी करावी. पिकांच्या लागवड पद्धतीचा फलक प्रत्येक क्रॉप कॅफेटेरियामध्ये लावण्यात यावा. शेतकरी प्रशिक्षण/ शेतीशाळेमधील तसेच इतर शेतकऱ्यांना क्रॉप कॅफेटेरिया च्या भेटीचे आयोजन करावे. जेणेकरून सदरील पिकांच्या लागवड क्षेत्रात वाढ होईल.

अक्र	पिकाचे नाव	क्षेत्र	बियाणे मात्रा प्रती मिनीकिट
1	ज्वारी	१ आर	१०० ग्रॅम
2	बाजरी	१ आर	५० ग्रॅम
3	नाचणी	१ आर	५० ग्रॅम
4	राळा	१ आर	१०० ग्रॅम
5	कोडो	१/२ आर	५० ग्रॅम
6	राजगिरा	१/२ आर	२५ ग्रॅम
एकूण		५ आर	३७५ ग्रॅम

उपरोक्त प्रमाणे पीक प्रात्यक्षिके, बियाणे वितरण, बियाणे मिनीकिट व मिलेट क्रॉप कॅफेटेरियासाठी पीकनिहाय आवश्यक बियाणे तसेच आवश्यक पाकिटांच्या संख्येनुसार जिल्हास्तरावरून जिल्हाच्या आवश्यकतेनुसार बियाणे/ बियाणे पाकिटे पुरवठा करण्यासाठी बियाणे पुरवठादार संस्थाना मागणी नोंदविण्यात यावी. बियाणे पुरवठादार संस्थांनी जिल्हांच्या मागणीनुसार आवश्यक बियाण्याचा पुरवठा होईल या दृष्टीने नियोजन करावे.

6.3.9. प्रचार व प्रसिद्धीसाठी मेळावे / कार्यशाळा :

❖ राज्यस्तरीय मेळावा :

आंतरराष्ट्रीय पौष्टिक तृणधान्य वर्ष २०२३ च्या निमित्ताने तृणधान्य पिकांचे आहारातील महत्व लोकांना पटवून देवून त्याची मागणी निर्माण करणे व त्या माध्यमातून या पिकांखालील क्षेत्रात वृद्धी करण्यास शेतकऱ्यांना प्रोत्साहित करणे हा हेतू आहे. यासाठी कृषि विभागासोबतच आरोग्य विभाग, शालेय शिक्षण विभाग, आदिवासी विभाग, कृषि विद्यापीठे, अशासकीय संस्था इ. चे समन्वयातून जिल्हा स्तरावर व्यापक प्रमाणात प्रचार व प्रसिद्धीची मोहीम राबवावी. वृत्तपत्रे, मासिके, इलेक्ट्रॉनिक प्रसार माध्यमे याद्वारे जनतेत तृणधान्य आहाराचे महत्व पटवून द्यावे. त्यासाठी दिंडी, मेळावे, लघुनाट्य, प्रदर्शने, रोड शो यांचा प्रभावी वापर करावा. विविध शेतकरी गट, महिला गट, कृषि विज्ञान केंद्रे, लघु उद्योजक इ. यांचेमार्फत तृणधान्य पिकांची विविध उत्पादने प्रदर्शित व विक्री करून जनजागृती निर्माण करावी. उत्पादनांची मागणी वाढल्यास पर्यायाने शेतकरी या पिकांचे उत्पादन वाढीस प्रवृत्त होतील. यासाठी उच्चतम निधी मर्यादा ₹ ५० लाख आहे.

❖ जिल्हास्तरीय महोत्सव :

पौष्टिक तृणधान्य पिकांचे महत्व पटवून देण्यासाठी कृषि विद्यापीठे, आहारतज्ञ, प्रगतीशील शेतकरी, उत्पादक, स्थानिक लोकप्रतिनिधी इ. चे समावेशाने जिल्ह्यात एक दिवसीय महोत्सव आयोजित करावा. सदर महोत्सव प्रभावीपणे राबवावा जेणेकरून त्याद्वारे व्यापक जनजागृती होईल व पर्यायाने त्याचा लाभ शेतकऱ्यांना व जनतेस होईल. सदर बाबीसाठी उच्चतम निधी मर्यादा ₹ ४.०० लाख/ जिल्हा आहे.

❖ जिल्हास्तरीय रोड शो / जनजागृती कार्यक्रम व प्रचार प्रसिद्धी :

पौष्टिक तृणधान्य पिकांचे महत्व पटवून देण्यासाठी कृषि व संलग्न विभागाचे सहाय्याने तसेच विद्यापीठे, आहारतज्ञ, प्रगतीशील शेतकरी, उत्पादक, स्थानिक लोकप्रतिनिधी इ. चे समावेशाने जिल्ह्यात रोड शो, जनजागृती कार्यक्रम व प्रचार प्रसिद्धी कार्यक्रमाचे आयोजन करावे. जेणेकरून त्याद्वारे पौष्टिक तृणधान्याबाबत व्यापक जनजागृती होईल. यामध्ये रोड शो साठी ₹ १.०० लाख, जनजागृती कार्यक्रमासाठी रु.१.५० लाख व प्रचार प्रसिद्धी साठी रु.१.५० लाख / जिल्हा उच्चतम निधी मर्यादा आहे.

7. प्रकल्प व्यवस्थापन चमू व संकीर्ण खर्च -

अ. प्रकल्प व्यवस्थापन चमू (Project Management Team):

केंद्र शासनाच्या मार्गदर्शक सूचनांनुसार अन्न आणि पोषण सुरक्षा कार्यक्रमांतर्गत १ तंत्र सल्लागार व २ तंत्र सहाय्यक यांचा एक प्रकल्प व्यवस्थापन चमू निर्धारित केलेला आहे. आयुक्तालयस्तरावर २ चमू तसेच पालघर, रत्नागिरी व सिंधुदुर्ग जिल्हा वगळता उर्वरित ३१ जिल्ह्यांसाठी प्रत्येकी एक चमूस मान्यता आहे. ठाणे जिल्ह्यासाठी मंजूर २ तंत्र सहाय्यकांपैकी एक तंत्र सहाय्यकाची सेवा जिअकृअ पालघर कार्यालयासाठी वापरण्यात यावी.

जिल्हास्तरीय प्रकल्प व्यवस्थापन चमूसाठी आवश्यक अर्हता व मानधनाचा तपशील खालीलप्रमाणे राहिल.

अन्न आणि पोषण सुरक्षा अंतर्गत कंत्राटी तत्त्वावर भरावयाच्या पदांसाठी अर्हता, अनुभव व मानधन

अ.क्र.	पदाचे नांव	पदांची संख्या	शैक्षणिक अर्हता व अनुभव	मानधन
१	जिल्हास्तर सल्लागार (District Consultant)	०१	कृषि विद्यावेत्ता, कृषि विस्तार, मृदशास्त्र, पीक संरक्षण, वनस्पती पैदासशास्त्र, पीक सुधारणा या विषयातील पदव्युत्तर पदवी व कमीत कमी १० वर्षांचा क्षेत्रीय कामाचा अनुभव, गटाचे नेतृत्व करण्याची व प्रेरणा देण्याची क्षमता आवश्यक. खात्यांतर्गत कामाचा अनुभव असल्यास शैक्षणिक अहर्तस राज्य अन्न सुरक्षा अभियान कार्यकारी समितीच्या (SFSMEC) मान्यतेने शिथिलता.	एकत्रित मानधन ₹ ४५०००/- + पूरक भत्ता ₹ २०००/- + दैनिक भत्ता ₹ २०० प्रमाणे (फक्त १० दिवसासाठी)
	तंत्र सहाय्यक जिल्हास्तर (Technical Assistant)	०२	कृषि विषयातील पदवी व क्षेत्रीय स्तरावरील पीक व्यवस्थापन क्षेत्रातील प्राविण्य तसेच संगणकीय ज्ञान आवश्यक, कृषि विषयातील पदवीधर उपलब्ध न झाल्यास जैविक शास्त्रातील पदवीधारकांचा विचार करावा. संशोधन व विस्तार विषयातील अनुभव असणाऱ्यास प्राधान्य.	एकत्रित मानधन ₹ ३००००/- + पूरक भत्ता ₹ १५००/- + दैनिक भत्ता ₹ १५० प्रमाणे (फक्त १० दिवसासाठी)

प्रकल्प व्यवस्थापन चमूतील सल्लागार व तंत्र सहाय्यकांच्या सेवा कंत्राटी पद्धतीने विहित कार्यपद्धतीचा अवलंब करून घेण्यात याव्यात. प्रकल्प व्यवस्थापन चमू अंतर्गत नियुक्त कर्मचारी ज्या प्रवर्गातील आहे त्यानुसार त्यांचे मानधन सर्वसाधारण, अनुसूचित जाती व अनुसूचित जमाती या प्रवर्गासाठी वितरित केलेल्या निधीमधून अदा करावे. प्रकल्प व्यवस्थापन चमूचे मानधनावरील GST (18 टक्के) व इतर सेवा कर (१ टक्का) यांचे अदायगी बाबत कृषि आयुक्तालयाचे पत्र क्र. ३९१७३, दि.२२/११/२०२२ नुसार कार्यवाही करण्यात यावी.

जिल्हास्तरीय चमूमध्ये २ तंत्र सहाय्यकांच्या सेवा घ्यावयाच्या असून त्यांच्या जबाबदाऱ्या खालीलप्रमाणे राहतील.

- तंत्र सहाय्यक १
 1. मासिक प्रगती अहवाल सादर करणे.
 2. MIS Online भरणे.
 3. लाभधारकांची माहिती Online भरणे.
 4. घटकनिहाय लाभार्थी याद्यांचे Excel sheet मध्ये संकलन करून सादर करणे.
 5. जिल्हास्तरावरून तालुकानिहाय व प्रकल्पनिहाय कार्यक्रमाचे सनियंत्रण करणे.
- तंत्र सहाय्यक २
 1. प्रात्यक्षिकातील तसेच इतर घटकातील प्लॉटची उत्पादनाची आकडेवारी संकलन करणे.
 2. बियाणे वितरण व बिजोत्पादन घटकाचे उपविभागीय कृषि अधिकारी यांनी सादर केलेल्या अहवालांचे संकलन व विश्लेषण करणे.
 3. कृषि औजारे घटकाचा MahaDBT प्रणालीवरील कार्यवाहीचा प्रगती अहवाल सादर करणे.
 4. अभियानाच्या यशोगाथा सादर करणे.
 5. शेतकरी प्रशिक्षणाचे सनियंत्रण करणे.
 6. क्षेत्रीय स्तरावरील सर्वगनिहाय तपासणीचा अहवाल तयार करणे.
- जिल्हास्तरीय चमूमध्ये एका सल्लागाराची सेवा घ्यावयाची असून त्यांच्या जबाबदाऱ्या खालीलप्रमाणे राहतील.
 1. जिल्हास्तरीय अन्न सुरक्षा अभियान कार्यकारी समिती आणि जिल्हा बियाणे समितीच्या कामकाजासाठी समन्वयक म्हणून काम करणे.
 2. केंद्र व राज्य स्तरावरील अभियानाशी संबंधित अधिकाऱ्यांचे दौऱ्याचे समन्वयन करणे.
 3. जिल्ह्यातील कृषि विज्ञान केंद्र व कृषि संशोधन केंद्राशी समन्वय ठेवणे.
 4. जिल्ह्यातील कृषि विषयक सांख्यिकी माहिती संकलन व जतन करणे.
 5. तंत्रज्ञान प्रात्यक्षिकांचे नियोजन व सनियंत्रण करून उत्पादन/ उत्पादकतेविषयी माहितीचे विश्लेषण करणे.
 6. शेतकरी प्रशिक्षणासाठी व प्रचार प्रसिद्धीसाठी साहित्य विकसित करणे.

7. निविष्ठा पुरवठ्याचे व्यवस्थापन करणे.

8. अभियानाच्या फलनिष्पत्तीबाबत विश्लेषणात्मक अहवाल आणि यशोगाथा तयार करणे.

प्रकल्प व्यवस्थापन चमू अंतर्गत नियुक्त जिल्हास्तर सल्लागार व तंत्र सहाय्यक यांनी दररोज केलेल्या कामाचे कार्यविवरण नोंदवही ठेवणे व दैनंदिनी सादर करणे आवश्यक आहे. त्याचबरोबर सेवानिवृत्त अधिकारी/ कर्मचारी यांची कंत्राटी पदाकरिता नियुक्ती करताना त्यांचे वय, कामकाज करण्याची शारीरिक क्षमता इ. गोष्टींची पडताळणी करणे आवश्यक आहे. याबाबत योग्य ते सनियंत्रण करण्याची जबाबदारी जिल्हा अधिक्षक कृषि अधिकारी यांची राहिल.

ब. संकीर्ण खर्च

संकीर्ण खर्चासाठी अन्न आणि पोषण सुरक्षा-कडधान्य अंतर्गत प्रत्येक जिल्ह्यासाठी रक्कम ₹ २.०० लाख तरतूद उपलब्ध आहे. यामधून अन्न आणि पोषण सुरक्षा कार्यक्रमाची अंमलबजावणी व सनियंत्रण करण्यासाठी भाडोत्री वाहन घेणे यासाठी ₹ १.२० लाख, कार्यालयीन संगणक/ स्टेशनरीसाठी ₹ ०.५० लाख व इतर संकीर्ण बाबीसाठी ₹ ०.३० लाख तरतूद आहे. आयुक्तालय स्तरावरील प्रकल्प चमूचे मानधन व संकीर्ण खर्चासाठी जिल्हा अधिक्षक कृषि अधिकारी, पुणे यांना निधी उपलब्ध करून देण्यात येईल.

8. भात पड क्षेत्रामध्ये कडधान्याचे उत्पादन वाढविण्यासाठी (TRFA कडधान्य) कार्यक्रम अंमलबजावणीबाबत सर्वसाधारण सूचना -

अन्न आणि पोषण सुरक्षा अंतर्गत रब्बी हंगामात भात पड क्षेत्रामध्ये कडधान्य पिकाचे उत्पादन वाढविण्यासाठी (TRFA कडधान्य) कार्यक्रम राबविण्यासाठी जिल्हा/ बाबनिहाय कार्यक्रम सोबत परिशिष्ट क्र. ६ नुसार तसेच जिल्हानिहाय प्रवर्गनिहाय आर्थिक तरतूद परिशिष्ट क्र. ६ अ/ब मध्ये सहपत्रीत केली आहे. या कार्यक्रमांतर्गत हरभरा व लाखोळी या कडधान्य पिकांची प्रात्यक्षिके, बियाणे वितरण, पीक संरक्षण औषधे व प्रशिक्षण या घटकांचा अंतर्भाव आहे. पीक प्रात्यक्षिकांसाठी पीकनिहाय दिलेल्या लक्षांकात स्थानिक परिस्थितीनुसार पीक बदल करावयाचे असल्यास एकूण आर्थिक मर्यादेत तसे बदल आवश्यकतेनुसार करण्यास हरकत नाही. तसेच जिल्हानिहाय कार्यक्रमाचे विभागस्तरावरून सनियंत्रण करून एखाद्या जिल्ह्यात स्थानिक परिस्थितीनुसार कमी साध्य होत असल्यास सदरहू लक्षांक इतर जिल्ह्यांकडे वर्ग करावेत.

अन्न आणि पोषण सुरक्षा अन्नधान्य पिके कार्यक्रमाच्या मार्गदर्शक सूचनांनुसार सदर कार्यक्रमाची अंमलबजावणी मंजूर आर्थिक मर्यादेत करण्यात यावी. या कार्यक्रमांतर्गत घेतल्या जाणाऱ्या प्रात्यक्षिकांसाठी ICAR किंवा कृषि विद्यापीठाने शिफारस केलेल्या वाणांचा वापर करावा. तसेच वापरले जाणारे वाण १० वर्षांच्या आतील असावेत. सदर प्रात्यक्षिकांचे १०० टक्के जिओ टॅगींग (Geo Tagging) करणे बंधनकारक आहे. याबाबत जिल्हा अधिक्षक कृषि अधिकारी यांनी सनियंत्रण करावे. सदर कार्यक्रमाचा मासिक प्रगती अहवाल स्वतंत्रपणे सादर करण्यात यावा. कृषि विभागांच्या योजनांची महा-डीबीटी पोर्टलद्वारे अंमलबजावणी करण्याबाबत संदर्भांकित शासन निर्णय दि. ०४/११/२०२० नुसार पीक प्रात्यक्षिके व बियाणे वितरण या बाबींची अंमलबजावणी करण्यात यावी.

9. कार्यक्रम अंमलबजावणीसाठी तपासणी :-

अन्न आणि पोषण सुरक्षा अन्नधान्य पिके अंतर्गत राबविण्यात आलेल्या कार्यक्रमानुसार सर्व लाभार्थी शेतकऱ्यांच्या शेतावर हाती घेण्यात आलेल्या कार्यक्रमाची प्रत्यक्ष तपासणी संबंधित गावातील कृषि सहाय्यकांनी करावयाची असून आपला अहवाल तालुका कृषि अधिकारी यांचेमार्फत जिल्हा अधिक्षक कृषि अधिकारी यांचेकडे सादर करावयाचा आहे. विविध स्तरावर खर्चाच्या तपासणीचे प्रमाण खालीलप्रमाणे राहिल,

अ.क्र.	स्तर	तपासणीचे प्रमाण
1	विभागीय कृषि सहसंचालक	0.5 %
2	जिल्हा अधिक्षक कृषि अधिकारी	1 %
3	उपविभागीय कृषि अधिकारी	5 %
4	तालुका कृषि अधिकारी	25 %
5	मंडल कृषि अधिकारी	50 %
6	कृषि पर्यवेक्षक/ कृषि सहाय्यक	100 %

प्रत्येक महिन्यात विभागीय कृषि सहसंचालक यांनी किमान एका क्लस्टरला भेट दयावी, जिल्हा अधिक्षक कृषि अधिकारी यांनी ३ क्लस्टरला भेट दयावी. कृषि उपसंचालक यांनी त्यांचे कार्यक्षेत्रातील ५० टक्के क्लस्टरला भेटी द्याव्यात. भेट देणाऱ्या अधिकाऱ्यांनी निविष्ठा पुरवठा व इतर कार्यक्रमांचा आढावा घ्यावा. भेट नोंदवहीमध्ये तशी नोंद करावी व शेन्यामध्ये सूचना लिहाव्यात.

१०. योजनेचे सनियंत्रण व मूल्यमापन :-

- अन्न आणि पोषण सुरक्षा अन्नधान्य पिके अंतर्गत भात, गहू, कडधान्य, भरडधान्य व पौष्टीक तृणधान्य कार्यक्रमांमध्ये निवडलेल्या लाभार्थ्यांची प्रवर्गनिहाय माहिती केंद्र शासनाच्या <http://www.nfsm.gov.in> या वेबसाईटवर तसेच कृषि विभागाच्या MIS मध्ये ऑनलाईन वेळेत भरण्याची जबाबदारी तंत्र सहाय्यक-१ यांनी राहिल.
- योजनेचा मासिक प्रगतीचा अहवाल आयुक्तालयाने विहित केलेल्या प्रपत्रात प्रवर्गनिहाय दर महिन्याच्या दर महिन्याच्या ५ तारखेपर्यंत सादर करावा.
- घटकनिहाय, प्रवर्गनिहाय लाभार्थी यादी संकेत स्थळावर भरणे बंधनकारक असल्यामुळे अपूर्ण माहिती असल्यास पुढील निधीचे वितरण केले जाणार नाही याची नोंद घेण्यात यावी.
- योजने अंतर्गत गावनिहाय वाटप केलेल्या निविष्ठा, प्रात्यक्षिके व इतर दिलेले लाभ याबाबतची माहिती लाभार्थ्यांच्या यादीसह ग्रामपंचायतीकडे पाठवून सदरील माहिती ग्रामसभेत जाहीर करावी.
- अन्न आणि पोषण सुरक्षा अन्नधान्य पिके अंतर्गत राबविलेल्या सर्व घटकांमुळे प्रकल्प क्षेत्रातील पिकांच्या उत्पादकतेवर दिसून आलेल्या परिणामांचे मूल्यमापन करून त्याबाबतचा सविस्तर अहवाल उपविभागीय कृषि अधिकारी यांनी हंगामाच्या अखेरीस आयुक्तालयास सादर करावा.
- अन्न आणि पोषण सुरक्षा अन्नधान्य पिके अंतर्गत शेतकऱ्यांनी/गटांनी उत्कृष्टपणे राबविलेल्या कार्यक्रमाच्या यशोगाथा छापील/ डिजिटल स्वरूपात तयार करून आयुक्तालयास सादर कराव्यात. यासाठी अभियानातील प्रशिक्षण व संकीर्ण बाबीखालील तसेच कृषि विभागाने इतर योजनांमध्ये उपलब्ध करून दिलेल्या निधीचा वापर करावा.

सोबत - वरीलप्रमाणे

(विकास पाटील)

कृषि संचालक (नि व गु नि)

कृषि आयुक्तालय, महाराष्ट्र राज्य, पुणे

प्रत -

१. मा. अपर मुख्य सचिव (कृषि), मंत्रालय, मुंबई ३२, यांना माहितीस्तव सविनय सादर.
२. मा. व्यवस्थापकीय संचालक, मा. रा. कृ. उ. विकास महामंडळ, राजन हाऊस, तिसरा मजला, प्रभादेवी, मुंबई-६५
३. मा. व्यवस्थापकीय संचालक, महाराष्ट्र राज्य विधाने महामंडळ महाबीज, कृषिनगर अकोला
४. मा. जिल्हाधिकारी तथा अध्यक्ष जिल्हास्तर राष्ट्रीय अन्न सुरक्षा अभियान कार्यकारी समिती, सर्व
५. मा. मुख्य कार्यकारी अधिकारी, जिल्हा परिषद, सर्व
६. संचालक, विस्तार व प्रशिक्षण, कृषि आयुक्तालय, पुणे
७. संचालक, आत्मा, कृषि आयुक्तालय, पुणे
८. संचालक, कृषि नियोजन व प्रक्रिया, कृषि आयुक्तालय, पुणे
९. संचालक, मृद संधारण व पाणलोट क्षेत्र व्यवस्थापन, कृषि आयुक्तालय, पुणे
१०. संचालक, फलोत्पादन, कृषि आयुक्तालय, पुणे
१२. संशोधन संचालक, महात्मा फुले कृषि विद्यापीठ, राहुरी, जिल्हा-अहमदनगर.
१३. संशोधन संचालक, डॉ.पंजाबराव देशमुख कृषि विद्यापीठ, अकोला.
१४. संशोधन संचालक, डॉ.बाळासाहेब सावंत कोकण कृषि विद्यापीठ, दापोली
१५. संशोधन संचालक, वसंतराव नाईक मराठवाडा कृषि विद्यापीठ, परभणी
१६. विभागीय व्यवस्थापक, राष्ट्रीय बीज निगम, मार्केट यार्ड, पुणे.
१७. विभागीय विक्री व्यवस्थापक, हिंदुस्तान इन्सेक्टीसाइड लि., मलकापूर, अकोला
१. कृषि उपसंचालक, मा. आयुक्त कृषि कक्ष, महाराष्ट्र शासन, पुणे.
१८. विभागीय कृषि सहसंचालक, सर्व

/- उपरोक्त दिलेल्या सूचनांनुसार आपल्या विभागात कार्यक्रमाची अंमलबजावणी व सनियंत्रण करावे.

१९. प्रकल्प संचालक, आत्मा, सर्व.

अन्न आणि पोषण सुरक्षा: भात सन २०२३-२४ जिल्हानिहाय/ बाबनिहाय भौतिक व आर्थिक लक्षांक

अ. क्र.	तपशील	अनुदानाचा दर	परिमाण	नाशिक		पुणे		सातारा	
				भौतिक	आर्थिक	भौतिक	आर्थिक	भौतिक	आर्थिक
१	सुधारित तंत्रज्ञानावर आधारित प्रात्यक्षिके								
	अ) श्री पद्धत	रु. ९००० प्रति हे.	हे.	७०	६.३००००	५०	४.५००००	४०	३.६००००
	ब) ओळीत पुनर्लागवड	रु. ९००० प्रति हे.	हे.	२०	१.८००००	२०	१.८००००	१०	०.९००००
	क) यांत्रिकी पद्धतीने	रु. ९००० प्रति हे.	हे.	४०	३.६००००	३०	२.७००००	२०	१.८००००
	ड) पीक पद्धतीवर आधारित पीक प्रात्यक्षिके (भात पिकानंतर कडधान्य (हरभरा/चवळी/राजमा/वाल इ.)	रु. १५००० प्रति हे.	हे.	२०	३.०००००	२०	३.०००००	१०	१.५००००
एकूण पिक प्रात्यक्षिके १ (अ) ते १ (ड)				१५०	१४.७००००	१२०	१२.०००००	८०	७.८००००
२	प्रमाणित बियाणे वितरण.								
	अ) अधिक उत्पादन देणारे वाण (१० वर्षांच्या वरील)	रु. १००० प्रति किं.	किं.	१५८	१.५८०००	१०८	१.०८०००	८०	०.८००००
	ब) अधिक उत्पादन देणारे वाण (१० वर्षांच्या आतील)	रु. २००० प्रति किं.	किं.	३१७	६.३४०००	२१६	४.३२०००	१५९	३.१८०००
एकूण २ (अ) ते २ (ब)				४७५	७.९२०००	३२४	५.४००००	२३९	३.९८०००
३	अ) एकात्मिक अन्नद्रव्य व्यवस्थापन								
	१) सूक्ष्म मूलद्रव्ये	रु. ५०० प्रति हे.	हे	३५४	१.७७०००	२४१	१.२०५००	१७८	०.८९०००
	ब) एकात्मिक कीड व्यवस्थापन								
	१) पिक संरक्षण औषधे	रु. ५०० प्रति हे.	हे	७४०	३.७००००	५००	२.५००००	३७०	१.८५०००
२) तणनाशके	रु. ५०० प्रति हे.	हे	६३४	३.१७०००	४३२	२.१६०००	३१९	१.५९५००	
एकूण ३ (अ) ते ३ (ब)				१७२८	८.६४०००	११७३	५.८६५००	८६७	४.३३५००
४	फ्लेव्झी घटक								
	अ) प्रमावी सिंचन साधने								
	१) पंप संच	अनुदान मर्यादा कृषि अभियांत्रिकी उप अभियान प्रमाणे राहिल	संख्या	१२	१.२००००	८	०.८००००	६	०.६००००
	२) पाण्याच्या स्रोतापासून शेतापर्यंत पाणी वाहून नेण्यासाठी पाईप (Rs. २०/- per meter for HDPE laminated woven lay flat tubes)	५०% of cost limit to Rs. ५०/- per meter of HDPE pipes. Rs. ३५/- per meter for PVC pipes and Rs. २०/- per meter for HDPE laminated woven lay flat tubes with maximum ceiling of Rs. ५०००/- per farmer/beneficiary for water carrying	मीटर	७४१	०.२५९३५	५०५	०.१७६७५	३७२	०.१३०२०
	एकूण ४ (अ)					१.४५९३५		०.९७६७५	
ब) पीक पद्धतीवर आधारित प्रशिक्षण	रु. १४००० प्रति	संख्या	१५	२.१००००	१०	१.४००००	८	१.१२०००	
क) स्थानिक पुढाकाराच्या बाबी									
i) FPO करिता गोदाम बांधकाम (२५० मे टन क्षमता) (Actual cost- २५.०० lakh based on state PWD DSR)	रु. १२५०००० किंवा प्रत्यक्ष खर्चाच्या ५० टक्के जे कमी असेल ते	संख्या	१	१२.५००००	०	०.०००००	०	०.०००००	
ii) स्थानिक वाणांची लागवड (Market - led- extension) किंमतीच्या ५० टक्के	रु. ४५०० प्रति हे.	हे.	८	०.३६०००	६	०.२७०००	४	०.१८०००	
एकूण ४ (क)				९	१२.८६०००	६	०.२७०००	४	०.१८०००
एकूण ४ (अ) ते (क)					१६.४१९३५		२.६४६७५		२.०३०२०
एकूण राअसुअ-भात					४७.६७९३५		२५.९१७७५		१८.१४५२०

अन्न आणि पोषण सुरक्षा: भात सन २०२३-२४ जिल्हानिहाय/ बाबनिहाय भौतिक व आर्थिक लक्षांक

अ. क्र.	तपशील	अनुदानाचा दर	परिमाण	नागपुर		भंडारा		गोंदिया	
				भौतिक	आर्थिक	भौतिक	आर्थिक	भौतिक	आर्थिक
१	सुधारित तंत्रज्ञानावर आधारित प्रात्यक्षिके								
	अ) श्री पद्धत	रु. १००० प्रति हे.	हे.	८०	७.२००००	१६०	१४.४००००	१९०	१७.१००००
	ब) ओळीत पुनर्लागवड	रु. १००० प्रति हे.	हे.	३०	२.७००००	५०	४.५००००	६०	५.४००००
	क) यांत्रिकी पद्धतीने	रु. १००० प्रति हे.	हे.	४०	३.६००००	८०	७.२००००	९०	८.१००००
	ड) पीक पद्धतीवर आधारित पीक प्रात्यक्षिके (भात पिकानंतर कडधान्य (हरभरा/चवळी/राजमा/वाल इ.)	रु. १५००० प्रति हे.	हे.	३०	४.५००००	५०	७.५००००	६०	९.०००००
एकूण पिक प्रात्यक्षिके १ (अ) ते १ (ड)				१८०	१८.०००००	३४०	३३.६००००	४००	३९.६००००
२	प्रमाणित बियाणे वितरण.								
	अ) अधिक उत्पादन देणारे वाण (१० वर्षांच्या वरील)	रु. १००० प्रति किं.	किं.	१७२	१.७२०००	३५२	३.५२०००	४०६	४.०६०००
	ब) अधिक उत्पादन देणारे वाण (१० वर्षांच्या आतील)	रु. २००० प्रति किं.	किं.	३४४	६.८८०००	७०५	१४.१००००	८१२	१६.२४०००
एकूण २ (अ) ते २ (ब)				५१६	८.६००००	१०५७	१७.६२०००	१२१८	२०.३००००
३	अ) एकात्मिक अन्नद्रव्य व्यवस्थापन								
	१) सूक्ष्म मूलद्रव्ये	रु. ५०० प्रति हे.	हे	३८४	१.९२०००	७८७	३.९३५००	९०७	४.५३५००
	ब) एकात्मिक कीड व्यवस्थापन								
	१) पिक संरक्षण औषधे	रु. ५०० प्रति हे.	हे	८००	४.०००००	१६५०	८.२५०००	१९००	९.५००००
२) तणनाशके	रु. ५०० प्रति हे.	हे	६८७	३.४३५००	१४१०	७.०५०००	१६२४	८.१२०००	
एकूण ३ (अ) ते ३ (ब)				१८७१	९.३५५००	३८४७	१९.२३५००	४४३१	२२.१५५००
४	प्लेव्ही घटक								
	अ) प्रमावी सिंचन साधने								
	१) पंप संच	अनुदान मर्यादा कृषि अभियांत्रिकी उप अभियान प्रमाणे राहिल	संख्या	१३	१.३००००	२७	२.७००००	३२	३.२००००
	२) पाण्याच्या स्रोतापासून शेतापर्यंत पाणी वाहून नेण्यासाठी पाईप (Rs. २०/- per meter for HDPE laminated woven lay flat tubes)	५०% of cost limit to Rs. ५०/- per meter of HDPE pipes. Rs. ३५/- per meter for PVC pipes and Rs. २०/- per meter for HDPE laminated woven lay flat tubes with maximum celling of Rs. ५०००/- per farmer/beneficiary for water carrying	मीटर	८०३	०.२८१०५	१६४८	०.५७६८०	१८९८	०.६६४३०
	एकूण ४ (अ)					१.५८१०५		३.२७६८०	
ब) पीक पद्धतीवर आधारित प्रशिक्षण	रु. १४००० प्रति	संख्या	१६	२.२४०००	३३	४.६२०००	३८	५.३२०००	
क) स्थानिक पुढाकाराच्या बाबी									
i) FPO करिता गोदाम बांधकाम (२५० मे टन क्षमता) (Actual cost- २५.०० lakh based on state PWD DSR)	रु. १२५०००० किंवा प्रत्यक्ष खर्चाच्या ५० टक्के जे कमी असेल ते	संख्या	१	१२.५००००	२	२५.०००००	२	२५.०००००	
ii) स्थानिक वाणांची लागवड (Market - led- extention) किंमतीच्या ५० टक्के	रु. ४५०० प्रति हे.	हे.	९	०.४०५००	१८	०.८१०००	२०	०.९००००	
एकूण ४ (क)				१०	१२.९०५००	२०	२५.८१०००	२२	२५.९००००
एकूण ४ (अ) ते (क)					१६.७२६०५		३३.७०६८०		३५.०८४३०
एकूण रासुअ-भात					५२.६८१०५		१०४.१६१८०		११७.१३९३०

अन्न आणि पोषण सुरक्षा: भात सन २०२३-२४ जिल्हानिहाय/ बाबनिहाय भौतिक व आर्थिक लक्षांक

अ. क्र.	तपशील	अनुदानाचा दर	परिमाण	चंद्रपुर		गडचिरोली		एकूण	
				भौतिक	आर्थिक	भौतिक	आर्थिक	भौतिक	आर्थिक
	सुधारित तंत्रज्ञानावर आधारित प्रात्यक्षिके								
१	अ) श्री पद्धत	रु. १००० प्रति हे.	हे.	१५०	१३.५००००	१६०	१४.४००००	९००	८१.०००००
	ब) ओळीत पुनर्लागवड	रु. १००० प्रति हे.	हे.	५०	४.५००००	५०	४.५००००	२९०	२६.१००००
	क) यांत्रिकी पद्धतीने	रु. १००० प्रति हे.	हे.	७०	६.३००००	८०	७.२००००	४५०	४०.५००००
	ख) पीक पद्धतीवर आधारित पीक प्रात्यक्षिके (भात पिकानंतर कडधान्य (हरभरा/चवळी/राजमा/वाल इ.)	रु. १५००० प्रति हे.	हे.	६०	९.०००००	५०	७.५००००	३००	४५.०००००
	एकूण पिक प्रात्यक्षिके १ (अ) ते १ (ख)				३३०	३३.३००००	३४०	३३.६००००	१९४०
	प्रमाणित बियाणे वितरण.								
२	अ) अधिक उत्पादन देणारे वाण (१० वर्षांच्या वरील)	रु. १००० प्रति किं.	किं.	३०३	३.०३०००	३४५	३.४५०००	१९२४	१९.२४०००
	ब) अधिक उत्पादन देणारे वाण (१० वर्षांच्या आतील)	रु. २००० प्रति किं.	किं.	६०७	१२.१४०००	६९०	१३.८००००	३८५०	७७.०००००
	एकूण २ (अ) ते २ (ब)				९१०	१५.१७०००	१०३५	१७.२५०००	५७७४
	अ) एकात्मिक अन्नद्रव्य व्यवस्थापन								
३	१) सूक्ष्म मूलद्रव्ये	रु. ५०० प्रति हे.	हे	६७८	३.३९०००	७७१	३.८५५००	४३००	२१.५००००
	ब) एकात्मिक कीड व्यवस्थापन								
	१) पिक संरक्षण औषधे	रु. ५०० प्रति हे.	हे	१४३०	७.१५०००	१६१०	८.०५०००	९०००	४५.०००००
	२) तणनाशके	रु. ५०० प्रति हे.	हे	१२१४	६.०७०००	१३८०	६.९००००	७७००	३८.५००००
एकूण ३ (अ) ते ३ (ब)				३३२२	१६.६१०००	३७६१	१८.८०५००	२१०००	१०५.०००००
	फ्लेव्हरी घटक								
	अ) प्रभावी सिंचन साधने								
४	१) पंप संच	अनुदान मर्यादा कृषि अभियांत्रिकी उप अभियान प्रमाणे राहिल	संख्या	२५	२.५००००	२७	२.७००००	१५०	१५.०००००
	२) पाण्याच्या स्रोतापासून शेतापर्यंत पाणी वाहून नेण्यासाठी पाईप (Rs. २०/- per meter for HDPE laminated woven lay flat tubes)	५०% of cost limit to Rs. ५०/- per meter of HDPE pipes, Rs. ३५/- per meter for PVC pipes and Rs. ३०/- per meter for HDPE laminated woven lay flat tubes with maximum ceiling of Rs. १५०००/- per farmer/beneficiary for water carrying	मीटर	१४२०	०.४९७००	१६१३	०.५६४५५	९०००	३.९५०००
	एकूण ४ (अ)					२.९९७००		३.२६४५५	
	ब) पीक पद्धतीवर आधारित प्रशिक्षण								
	क) स्थानिक पुढाकाराच्या बाबी								
	i) FPO करिता गोदाम बांधकाम (२५० मे टन क्षमता) (Actual cost - २५.०० lakh based on state PWD DSR)	रु. १२५०००० किंवा प्रत्यक्ष खर्चाच्या ५० टक्के जे कमी असेल ते	संख्या	२	२५.०००००	२	२५.०००००	१०	१२५.०००००
	ii) स्थानिक वाणांची लागवड (Market - led- extention) किंमतीच्या ५० टक्के	रु. ४५०० प्रति हे.	हे.	१७	०.७६५००	१८	०.८१०००	१००	४.५००००
एकूण ४ (क)				१९	२५.७६५००	२०	२५.८१०००	११०	१२९.५००००
एकूण ४ (अ) ते (क)					३२.८२२००		३३.६९४५५		१७३.१३०००
एकूण राअसुअ-भात					९७.९०२००		१०३.३४९५५		५६६.९७०००

अन्न आणि पोषण सुरक्षा गृह सन २०२३-२४ जिल्हानिहाय/ बाबनिहाय भौतिक व आर्थिक लक्षांक

अ.क्र	तपशील	अनुदानाचा दर	परिमाण	सोलापुर		बीड	
				भौतिक	आर्थिक	भौतिक	आर्थिक
१	सुधारित तंत्रज्ञानावर आधारित प्रात्यक्षिके						
	अ) सलग क्षेत्रावरील गट प्रात्यक्षिके	रु. १००० प्रति हे.	हे.	११०	९.९००	१००	९.००००
	ब) पाण्याचा ताण सहन करणाऱ्या/ बायोफोर्टीफाईड वाण	रु. १००० प्रति हे.	हे.	५०	४.५००	४०	३.६०००
	क) पीक पद्धतीवर आधारित पीक प्रात्यक्षिके - सोयाबीन\मुग\उडीद नंतर गहू	रु. १५००० प्रति हे.	हे.	३०	४.५००	३०	४.५०००
	एकूण पीक प्रात्यक्षिके १ (अ) ते १ (क)			१९०	१८.९००	१७०	१७.१००
२	प्रमाणित बियाणे वितरण						
	अ) अधिक उत्पादन देणारे वाण (१० वर्षांच्या वरील)	रु. १००० प्रति किं.	किं.	१८३	१.८३०	१७०	१.७०००
	ब) अधिक उत्पादन देणारे वाण (१० वर्षांच्या आतील)	रु. २००० प्रति किं.	किं.	३६७	७.३६०	३४०	६.८०००
	एकूण २ (अ) व २ (ब)			५५०	९.१९०	५१०	८.५०००
३	अ) एकात्मिक अन्नद्रव्य व्यवस्थापन						
	सूक्ष्म मूलद्रव्ये	रु. ५०० प्रति हे.	हे.	४८१	२.४०५	४४६	२.२३००
	ब) एकात्मिक कीड व्यवस्थापन						
	i) पिक संरक्षण औषधे व जैविक घटक	रु. ५०० प्रति हे.	हे.	५३४	२.६७०	४९६	२.४८००
	ii) तणनाशके	रु. ५०० प्रति हे.	हे.	३६२	१.८१०	३३६	१.६८००
	एकूण ३ (अ) व ३ (ब)			१३७७	६.८८५	१२७८	६.३९००
४	फ्लेव्हॅरी घटक						
	अ) प्रभावी सिंचन साधने						
	१) पंप संच (as per SMAM norms)	₹ १०००० किंवा किमतीच्या ५० टक्के जे कमी असेल ते	संख्या	३०	३.०००	२८	२.८०००
	२) पाण्याच्या स्रोतापासून शेतापर्यंत पाणी वाहून नेण्यासाठी पार्सप	५०% of cost limtd toRs. ५०/- per meter of HDPE pipes. Rs.३५/- per meter for PVC pipes and Rs. २०/- per meter for HDPE laminated woven lay flat tubes with maximum ceiling of Rs. १५०००/- per farmer/beneficiary.	मीटर	२५४०	०.८८९	२३५०	०.८२२५
	एकूण ४ अ				३.८८९		३.६२२५
	ब) पीक पद्धतीवर आधारित प्रशिक्षण	रु. १४००० प्रति	संख्या	५	०.७००	५	०.७०००
	क) स्थानिक पुढाकाराच्या बाबी						
i) FPO करिता गोदाम बांधकाम (२५० मे टन क्षमता) (Actual cost- २५.०० lakh based on state PWD DSR)	रु. १२५००० किंवा किमतीच्या ५० टक्के जे कमी असेल ते	संख्या	१	१२.५००	०	०.००००	
	एकूण ४ अ ते क			१७.०८९		४.३२३	
	एकूण एकंदर			५२.०४४००		३६.३१२५०	

अन्न आणि पोषण सुरक्षा गहू सन २०२३-२४ जिल्हानिहाय/ बाबनिहाय भौतिक व आर्थिक लक्षांक

अ.क्र	तपशील	अनुदानाचा दर	परिमाण	नागपुर		एकूण कार्यक्रम	
				भौतिक	आर्थिक	भौतिक	आर्थिक
१	सुधारित तंत्रज्ञानावर आधारित प्रात्यक्षिके						
	अ) सलग क्षेत्रावरील गट प्रात्यक्षिके	रु. ९००० प्रति हे.	हे.	१९०	१७.१०००	४००	३६.००००
	ब) पाण्याचा ताण सहन करणाऱ्या/ बायोफोर्टीफाईड वाण	रु. ९००० प्रति हे.	हे.	८०	७.२०००	१७०	१५.३०००
	क) पीक पद्धतीवर आधारित पीक प्रात्यक्षिके - सोयाबीन\मुग\उडीद नंतर गहू	रु. १५००० प्रति हे.	हे.	६०	९.००००	१२०	१८.००००
	एकूण पिक प्रात्यक्षिके १ (अ) ते १ (क)			३३०	३३.३००	६९०	६९.३००
२	प्रमाणित बियाणे वितरण						
	अ) अधिक उत्पादन देणारे वाण (१० वर्षांच्या वरील)	रु. १००० प्रति क्वि.	क्वि.	३३३	३.३३००	६८६	६.८६००
	ब) अधिक उत्पादन देणारे वाण (१० वर्षांच्या आतील)	रु. २००० प्रति क्वि.	क्वि.	६६६	१३.३२००	१३७३	२७.४६००
	एकूण २ (अ) व २ (ब)			९९९	१६.६५००	२०५९	३४.३२००
३	अ) एकात्मिक अन्नद्रव्य व्यवस्थापन						
	सूक्ष्म मूलद्रव्ये	रु. ५०० प्रति हे.	हे.	८७३	४.३६५०	१८००	९.००००
	ब) एकात्मिक कीड व्यवस्थापन						
	i) पिक संरक्षण औषधे व जैविक घटक	रु. ५०० प्रति हे.	हे.	९७०	४.८५००	२०००	१०.००००
	ii) तणनाशके	रु. ५०० प्रति हे.	हे.	६५७	३.२८५०	१३५५	६.७७५०
	एकूण ३ (अ) व ३ (ब)			२५००	१२.५०००	५१५५	२५.७७५०
४	फ्लेक्झी घटक						
	अ) प्रभावी सिंचन साधने						
	१) पंप संच (as per SMAM norms)	₹ १०००० किंवा किमतीच्या ५० टक्के जे कमी असेल ते	संख्या	५५	५.५०००	११३	११.३०००
	२) पाण्याच्या स्रोतापासून शेतापर्यंत पाणी वाहून नेण्यासाठी पाईप	५०% of cost lmtd toRs. ५०/- per meter of HDPE pipes. Rs.३५/- per meter for PVC pipes and Rs. २०/- per meter for HDPE laminated woven lay flat tubes with maximum ceiling of Rs. १५०००/- per farmer/beneficiary.	मीटर	४६१०	१.६१३५	९५००	३.३२५०
	एकूण ४ अ				७.११३५		१४.६२५०
	ब) पीक पद्धतीवर आधारित प्रशिक्षण	रु. १४००० प्रति	संख्या	१०	१.४०००	२०	२.८०००
	क) स्थानिक पुढाकाराच्या बाबी						
i) FPO करिता गोदाम बांधकाम (२५० मे टन क्षमता) (Actual cost- २५.०० lakh based on state PWD DSR)	रु. १२५००० किंवा किमतीच्या ५० टक्के जे कमी असेल ते	संख्या	१	१२.५०००	२	२५.००००	
	एकूण ४ अ ते क			२१.०१४		४२.४२५	
	एकूण एकंदर			८३.४६३५०		१७१.८२०००	

परिशिष्ट-३

सन २०२३-२४

अन्न आणि पोषण सुरक्षा-कडधान्य

जिल्हानिहाय बाबनिहाय भौतिक व आर्थिक कार्यक्रम (रु. लाख)

अ.क्र.	घटक	अनुदान मर्यादा	परिमाण	ठाणे		पालघर		रायगड		रत्नागिरी		सिंधुदुर्ग		नाशिक		धुळे		नंदुरबार		
				भौतिक	आर्थिक	भौतिक	आर्थिक	भौतिक	आर्थिक	भौतिक	आर्थिक	भौतिक	आर्थिक	भौतिक	आर्थिक	भौतिक	आर्थिक	भौतिक	आर्थिक	
	फ्लेक्झी घटक																			
	अ) सिंचन साधने व सुविधा																			
	१) पाण्याच्या स्रोतापासून शेतापर्यंत पाणी वाहून नेण्यासाठी पाईप	५०% of cost limited to Rs. ५०/- per meter of HDPE pipes. Rs. ३५/- per meter for PVC pipes and Rs. २०/- per meter for HDPE laminated woven lay flat tubes with maximum ceiling of Rs. १५०००/- per farmer/beneficiary	मीटर	१०९०	०.५४५	२०४१	१.०२१	२९५७	१.४७९	१०९४	०.५४७	१८३५	०.९१८	१४०८१	७.०४१	९०७४	४.५३७	१०४०४	५.२०२	
	२) पंप संच	₹ १०००० किंवा किमतीच्या ५० टक्के जे कमी असेल ते	संख्या	१०	१.०००	१८	१.८००	२६	२.६००	१०	१.०००	१६	१.६००	१२४	१२.४००	८०	८.०००	९२	९.२००	
	एकूण ४ अ				१.५४५		२.८२१		४.०७९		१.५४७		२.५१८		१९.४४१		१२.५३७		१४.४०२	
	ब) पीक पद्धतीवर आधारित प्रशिक्षण	₹ १४००० प्रति प्रशिक्षण	संख्या	१	०.१४०	२	०.२८०	३	०.४२०	१	०.१४०	२	०.२८०	१६	२.२४०	१०	१.४००	१२	१.६८०	
	क) स्थानिक पुढाकाराच्या बाबी																			
४	१) FPO करिता गोदाम बांधकाम (२५० मे टन क्षमता)	₹ १२५०००० किंवा प्रत्यक्ष खर्चाच्या ५० टक्के जे कमी असेल ते	संख्या	१	१२.५००	१	१२.५००	१	१२.५००	०	०.०००	१	१२.५००	१	१२.५००	१	१२.५००	२	२५.०००	
	२) FPO साठी बीज प्रक्रिया संच/ Cleaning & Grading Unit	₹ १०००००० किंवा किमतीच्या ५० टक्के जे कमी असेल ते	संख्या	०	०.०००	०	०.०००	०	०.०००	०	०.०००	०	०.०००	०	०.०००	०	०.०००	०	०.०००	
	३) स्थानिक वाणांचे प्रात्यक्षिके	₹ ७५०० प्रति हेक्टर	हेक्टर	१००	७.५००	३००	२२.५००	२००	१५.०००	२००	१५.०००	०	०.०००	३००	२२.५००	०	०.०००	४००	३०.०००	
	४) बीज प्रक्रिया मोहीम	(रु. ४०० प्रति कार्यक्रम/प्रात्यक्षिक)	संख्या	३८	०.१५२	७२	०.२८८	१०४	०.४१६	३९	०.१५६	६५	०.२६०	४९७	१.९८८	३२०	१.२८०	३६७	१.४६८	
	५) बीज प्रक्रियेसाठी ड्रम (मनुष्य चलित) (SMAM नुसार)	(किमतीच्या ५० % किंवा रु. ८००० यापैकी जे कमी असेल ते)	संख्या	२	०.१६०	३	०.२४०	४	०.३२०	२	०.१६०	३	०.२४०	२०	१.६००	१३	१.०४०	१५	१.२००	
	६) घरगुती साठवणुकीसाठी कोठी	(५ क्विंटल साठवण क्षमतेच्या कोठीसाठी ५० टक्के किंवा रु. २००० यापैकी जे कमी असेल ते)	संख्या	३	०.०६०	५	०.१००	७	०.१४०	३	०.०६०	४	०.०८०	३३	०.६६०	२१	०.४२०	२४	०.४८०	
	एकूण ४ क					२०.३७२		३५.६२८		२८.३७६		१५.३७६		१३.०८०		३९.२४८		१५.२४०		५८.१४८
ड) प्रकल्प व्यवस्थापन चमु व संकीर्ण			१	१७.२५५	०	०.०००	१	१७.२५५	०	०.०००	०	०.०००	१	१७.२५५	१	१७.२५५	१	१७.२५५		
एकूण ४ अ त ४ ड					३९.३१२		३८.७२९		५०.१३०		१७.०६३		१५.८७८		७८.१८४		४६.४३२		९१.४८५	
एकूण एकंदर कडधान्य					५९.२३८००		६९.३९९५०		७३.३९५५०		३४.८६९००		३५.२५०५०		२५४.०६५५०		१४३.२३१००		१८३.७९८००	

परिशिष्ट-३

सन २०२३-२४

अन्न आणि पोषण सुरक्षा-कडधान्य

जिल्हानिहाय बाबनिहाय भौतिक व आर्थिक कार्यक्रम (रु. लाख)

अ.क्र.	घटक	अनुदान मर्यादा	परिमाण	जळगाव		अहमदनगर		पुणे		सोलापुर		सातारा		सांगली		कोल्हापुर		औरंगाबाद		
				भौतिक	आर्थिक	भौतिक	आर्थिक	भौतिक	आर्थिक	भौतिक	आर्थिक	भौतिक	आर्थिक	भौतिक	आर्थिक	भौतिक	आर्थिक	भौतिक	आर्थिक	
	फ्लेव्हरी घटक																			
	अ) सिंचन साधने व सुविधा																			
	१) पाण्याच्या स्रोतापासून शेतापर्यंत पाणी वाहून नेण्यासाठी पाईप	५०% of cost limitd toRs. ५०/- per meter of HDPE pipes. Rs.३५/- per meter for PVC pipes and Rs. २०/- per meter for HDPE laminated woven lay flat tubes with maximum ceiling of Rs. १५०००/- per farmer/beneficiary	मीटर	२८४१२	१४.२०६	४२३६९	२१.१८५	१२७३२	६.३६६	४०४४१	२०.२२१	१४६२३	७.३१२	१२३६०	६.१८०	१९६८	०.९८४	२०८७७	१०.४३९	
	२) पंप संच	₹ १०००० किंवा किमतीच्या ५० टक्के जे कमी असेल ते	संख्या	२५१	२५.१००	३७४	३७.४००	११२	११.२००	३५७	३५.७००	१२९	१२.९००	१०९	१०.९००	१७	१.७००	१८४	१८.४००	
	एकूण ४ अ				३९.३०६		५८.५८५		१७.५६६		५५.९२१		२०.२१२		१७.०८०		२.६८४		२८.८३९	
	ब) पीक पद्धतीवर आधारित प्रशिक्षण	₹ १४००० प्रति प्रशिक्षण	संख्या	३२	४.४८०	४७	६.५८०	१४	१.९६०	४५	६.३००	१६	२.२४०	१४	१.९६०	२	०.२८०	२३	३.२२०	
	क) स्थानिक पुढाकाराच्या बाबी																			
४	१) FPO करिता गोदाम बांधकाम (२५० मे टन क्षमता)	₹ १२५०००० किंवा प्रत्यक्ष खर्चाच्या ५० टक्के जे कमी असेल ते	संख्या	३	३७.५००	४	५०.०००	१	१२.५००	४	५०.०००	२	२५.०००	१	१२.५००	१	१२.५००	२	२५.०००	
	२) FPO साठी बीज प्रक्रिया संच/ Cleaning & Grading Unit	₹ १०००००० किंवा किमतीच्या ५० टक्के जे कमी असेल ते	संख्या	१	१०.०००	१	१०.०००	०	०.०००	१	१०.०००	०	०.०००	०	०.०००	०	०.०००	१	१०.०००	
	३) स्थानिक वाणांचे प्रात्यक्षिके	₹ ७५०० प्रति हेक्टर	हेक्टर	०	०.०००	२००	१५.०००	२००	१५.०००	५००	३७.५००	२००	१५.०००	०	०.०००	१००	७.५००	०	०.०००	
	४) बीज प्रक्रिया मोहीम	(रु. ४०० प्रति कार्यक्रम/प्रात्यक्षिके)	संख्या	१००३	४.०१२	१४९५	५.९८०	४४९	१.७९६	१४२७	५.७०८	५१६	२.०६४	४३६	१.७४४	६९	०.२७६	७३७	२.९४८	
	५) बीज प्रक्रियेसाठी झम (मनुष्य चलित) (SMAM नुसार)	(किमतीच्या ५० % किंवा रु. ८००० यापैकी जे कमी असेल ते)	संख्या	४०	३.२००	६०	४.८००	१८	१.४४०	५७	४.५६०	२१	१.६८०	१७	१.३६०	३	०.२४०	२९	२.३२०	
	६) घरगुती साठवणुकीसाठी कोठी	(५ क्विंटल साठवण क्षमतेच्या कोठीसाठी ५० टक्के किंवा रु. २००० यापैकी जे कमी असेल ते)	संख्या	६७	१.३४०	१००	२.०००	३०	०.६००	९५	१.९००	३४	०.६८०	२९	०.५८०	५	०.१००	४९	०.९८०	
	एकूण ४ क				५६.०५२		८७.७८०		३१.३३६		१०९.६६८		४४.४२४		१६.१८४		२०.६१६		४१.२४८	
	ड) प्रकल्प व्यवस्थापन समु व संकीर्ण			१	१७.२५५	१	१७.२५५	१	१७.२५५	१	१७.२५५	१	१७.२५५	१	१७.२५५	१	१७.२५५	१	१७.२५५	
	एकूण ४ अ ते ४ ड				११७.०९३		१७०.२००		६८.१७७		१८९.१४४		८४.१३१		५२.४७९		४०.८३५		९०.५६२	
	एकूण एकंदर कडधान्य				३७४.०१८००		६०७.७५९५०		१८३.५८३००		५७६.७०३५०		२००.६३३५०		१८३.७२९००		६५.८९८००		२६६.३७५५०	

परिशिष्ट-३

सन २०२३-२४

अन्न आणि पोषण सुरक्षा-कडधान्य
जिल्हानिहाय बाबनिहाय भौतिक व आर्थिक कार्यक्रम (रु. लाख)

अ.क्र.	घटक	अनुदान मर्यादा	परिमाण	जालना		बोंड		लातुर		उस्मानाबाद		नांदेड		परभणी		हिंगोली		बुलढाणा		
				भौतिक	आर्थिक	भौतिक	आर्थिक	भौतिक	आर्थिक	भौतिक	आर्थिक	भौतिक	आर्थिक	भौतिक	आर्थिक	भौतिक	आर्थिक	भौतिक	आर्थिक	
	फ्लेक्झी घटक																			
	अ) सिंचन साधने व सुविधा																			
	१) पाण्याच्या स्रोतापासून शेतापर्यंत पाणी वाहून नेण्यासाठी पाईप	५०% of cost limtd toRs. ५०/- per meter of HDPE pipes. Rs.३५/- per meter for PVC pipes and Rs. २०/- per meter for HDPE laminated woven lay flat tubes with maximum ceiling of Rs. १५००/- per farmer/beneficiary	मीटर	३२०४०	१६.०२०	४२४८३	२१.२४२	६५६६७	३२.८३४	६५२८५	३२.६४३	५३३५९	२६.६८०	३७३१८	१८.६५९	३५४३९	१७.७२०	५१८४९	२५.९२५	
	२) पंप संच	₹ १०००० किंवा किमतीच्या ५० टक्के जे कमी असेल ते	संख्या	२८३	२८.३००	३७५	३७.५००	५८०	५८.०००	५७६	५७.६००	४७१	४७.१००	३२९	३२.९००	३१३	३१.३००	४५७	४५.७००	
	एकूण ४ अ				४४.३२०		५८.७४२		९०.८३४		९०.२४३		७३.७८०		५१.५५९		४९.०२०		७१.६२५	
	ब) पीक पद्धतीवर आधारित प्रशिक्षण	₹ १४००० प्रति प्रशिक्षण	संख्या	३६	५.०४०	४७	६.५८०	७३	१०.२२०	७३	१०.२२०	६०	८.४००	४२	५.८८०	४०	५.६००	५८	८.१२०	
	क) स्थानिक पुढाकाराच्या बाबी																			
४	१) FPO करिता गोदाम बांधकाम (२५० मे टन क्षमता)	₹ १२५०००० किंवा प्रत्यक्ष खर्चाच्या ५० टक्के जे कमी असेल ते	संख्या	३	३७.५००	४	५०.०००	५	६२.५००	५	६२.५००	५	६२.५००	४	५०.०००	४	५०.०००	५	६२.५००	
	२) FPO साठी बीज प्रक्रिया संच/ Cleaning & Grading Unit	₹ १०००००० किंवा किमतीच्या ५० टक्के जे कमी असेल ते	संख्या	१	१०.०००	१	१०.०००	१	१०.०००	१	१०.०००	१	१०.०००	१	१०.०००	१	१०.०००	१	१०.०००	
	३) स्थानिक वाणांचे प्रात्यक्षिके	₹ ७५०० प्रति हेक्टर	हेक्टर	०	०.०००	०	०.०००	०	०.०००	०	०.०००	०	०.०००	०	०.०००	०	०.०००	०	०.०००	
	४) बीज प्रक्रिया मोहीम	(रु. ४०० प्रति कार्यक्रम/प्रात्यक्षिके)	संख्या	११३१	४.५२४	१४९९	५.९९६	२३२०	९.२८०	२३०६	९.२२४	१८८३	७.५३२	१३१७	५.२६८	१२५१	५.००४	१८३०	७.३२०	
	५) बीज प्रक्रियेसाठी ड्रम (मनुष्य चलित) (SMAM नुसार)	(किमतीच्या ५० % किंवा रु. ८००० यापैकी जे कमी असेल ते)	संख्या	४५	३.६००	६०	४.८००	९२	७.३६०	९१	७.२८०	७५	६.०००	५३	४.२४०	५०	४.०००	७३	५.८४०	
	६) घरगुती साठवणुकीसाठी कोठी	(५ विंटेडल साठवण क्षमतेच्या कोठीसाठी ५० टक्के किंवा रु. २००० यापैकी जे कमी असेल ते)	संख्या	७५	१.५००	१००	२.०००	१५४	३.०८०	१५३	३.०६०	१२५	२.५००	८८	१.७६०	८३	१.६६०	१२२	२.४४०	
	एकूण ४ क				५७.१२४		७२.७९६		९२.२२०		९२.०६४		८८.५३२		७१.२६८		७०.६६४		८८.१००	
	ड) प्रकल्प व्यवस्थापन समु व संकीर्ण			१	१७.२५५	१	१७.२५५	१	१७.२५५	१	१७.२५५	१	१७.२५५	१	१७.२५५	१	१७.२५५	१	१७.२५५	
	एकूण ४ अ ते ४ ड				१२३.७३९		१५५.३७३		२१०.५२९		२०९.७८२		१८७.९६७		१४५.९६२		१४२.५३९		१८५.१००	
	एकूण एकदर कडधान्य				४०९.०२४००		५५६.८५८५०		७४९.०७०५०		७८०.४६१५०		६६१.०९९५०		४६६.६३८००		४२८.९७८५०		६३०.७१४५०	

परिशिष्ट-३

सन २०२३-२४

अन्न आणि पोषण सुरक्षा-कडधान्य

जिल्हानिहाय बाबनिहाय भौतिक व आर्थिक कार्यक्रम (रु. लाख)

अ.क्र.	घटक	अनुदान मर्यादा	परिमाण	अकोला		वाशिम		अमरावती		यवतमाळ		वर्धा		नागपुर		भंडारा		गोंदिया		
				भौतिक	आर्थिक	भौतिक	आर्थिक	भौतिक	आर्थिक	भौतिक	आर्थिक	भौतिक	आर्थिक	भौतिक	आर्थिक	भौतिक	आर्थिक	भौतिक	आर्थिक	
	प्लेव्ही घटक																			
	अ) सिंचन साधने व सुविधा																			
	१) पाण्याच्या स्रोतापासून शेतापर्यंत पाणी वाहून नेण्यासाठी पाईप	५०% of cost limtd toRs. ५०/- per meter of HDPE pipes. Rs.३५/- per meter for PVC pipes and Rs. २०/- per meter for HDPE laminated woven lay flat tubes with maximum celling of Rs. १५०००/- per farmer/beneficiary	मीटर	३५५८१	१७.७९१	२७९२८	१३.५६४	४७९४२	२३.९७१	५०८१४	२५.४०७	२१२२२	१०.६११	२६४१५	१३.२०८	८९६५	४.४८३	४६१५	२.३०८	
	२) पंप संच	₹ १०००० किंवा किमतीच्या ५० टक्के जे कमी असेल ते	संख्या	३१४	३१.४००	२३९	२३.९००	४२३	४२.३००	४४८	४४.८००	१८७	१८.७००	२३३	२३.३००	७९	७.९००	४१	४.१००	
	एकूण ४ अ				४९.१९१		३७.४६४		६६.२७१		७०.२०७		२९.३११		३६.५०८		१२.३८३		६.४०८	
	ब) पीक पद्धतीवर आधारित प्रशिक्षण	₹ १४००० प्रति प्रशिक्षण	संख्या	४०	५.६००	३०	४.२००	५४	७.५६०	५७	७.९८०	२४	३.३६०	३०	४.२००	१०	१.४००	५	०.७००	
	क) स्थानिक पुढाकाराच्या बाबी																			
४	१) FPO करिता गोदाम बांधकाम (२५० मे टन क्षमता)	₹ १२५०००० किंवा प्रत्यक्ष खर्चाच्या ५० टक्के जे कमी असेल ते	संख्या	४	५०.०००	३	३७.५००	५	६२.५००	५	६२.५००	२	२५.०००	३	३७.५००	३	३७.५००	१	१२.५००	
	२) FPO साठी बीज प्रक्रिया संच/ Cleaning & Grading Unit	₹ १०००००० किंवा किमतीच्या ५० टक्के जे कमी असेल ते	संख्या	१	१०.०००	०	०.०००	१	१०.०००	१	१०.०००	०	०.०००	०	०.०००	०	०.०००	०	०.०००	
	३) स्थानिक वाणांचे प्रात्यक्षिके	₹ ७५०० प्रति हेक्टर	हेक्टर	०	०.०००	०	०.०००	०	०.०००	०	०.०००	०	०.०००	०	०.०००	२००	१५.०००	२००	१५.०००	
	४) बीज प्रक्रिया मोहीम	(रु. ४०० प्रति कार्यक्रम/प्रात्यक्षिक)	संख्या	१२५६	५.०२४	९५७	३.८२८	१६९२	६.७६८	१७९३	७.१७२	७४९	२.९९६	९३२	३.७२८	३१६	१.२६४	१६३	०.६५२	
	५) बीज प्रक्रियेसाठी ड्रम (मनुष्य चालित) (SMAM नुसार)	(किमतीच्या ५० % किंवा रु. ८००० यापैकी जे कमी असेल ते)	संख्या	५०	४.०००	३८	३.०४०	६८	५.४४०	७२	५.७६०	३०	२.४००	३७	२.९६०	१३	१.०४०	७	०.५६०	
	६) घरगुती साठवणुकीसाठी कोठी	(५ किंवा ८ साठवण क्षमतेच्या कोठीसाठी ५० टक्के किंवा रु. २००० यापैकी जे कमी असेल ते)	संख्या	८४	१.६८०	६४	१.२८०	११३	२.२६०	११९	२.३८०	५०	१.०००	६२	१.२४०	२१	०.४२०	११	०.२२०	
	एकूण ४ क				७०.७०४		४५.६४८		८६.९६८		८७.८१२		३९.३१६		४५.४२८		५५.२२४		२८.९३२	
	ड) प्रकल्प व्यवस्थापन चमु व संकीर्ण			१	१७.२५५	१	१७.२५५	१	१७.२५५	१	१७.२५५	१	१७.२५५	१	१७.२५५	१	१७.२५५	१	१७.२५५	
	एकूण ४ अ ते ४ ड				१४२.७५०		१०४.५६७		१७८.०५४		१८३.२५४		८९.३२२		१०३.३९१		८६.२६२		५३.२९५	
	एकूण एकंदर कडधान्य				४३७.०२०५०		३५१.८६९००		५६१.२२५००		५८३.९८५००		२४३.७०५००		३०७.०७०५०		१३८.५८९५०		८५.९७७५०	

परिशिष्ट-३
सन २०२३-२४
अन्न आणि पोषण सुरक्षा- कडधान्य
जिल्हानिहाय बाबनिहाय भौतिक व आर्थिक कार्यक्रम (रु. लाख)

अ.क्र.	घटक	अनुदान मर्यादा	परिमाण	चंद्रपुर		गडचिरोली		आयुक्तालय		एकुण		
				भौतिक	आर्थिक	भौतिक	आर्थिक	भौतिक	आर्थिक	भौतिक	आर्थिक	
१	अ) सलग गट प्रात्यक्षिके											
	१) तूर	₹ ९००० प्रति हे.	हेक्टर	१४०	१२.६००	२०	१.८००	०	०.०००	४४००	३९६.०००	
	२) मुग	₹ ९००० प्रति हे.	हेक्टर	१०	०.९००	०	०.०००	०	०.०००	३३००	२९७.०००	
	३) उडीद	₹ ९००० प्रति हे.	हेक्टर	०	०.०००	०	०.०००	०	०.०००	३३००	२९७.०००	
	४) हरभरा	₹ ९००० प्रति हे.	हेक्टर	१५०	१३.५००	६०	५.४००	०	०.०००	९०००	८१०.०००	
	एकूण गट प्रात्यक्षिके			हेक्टर	३००	२७.०००	८०	७.२००	०	०.०००	२००००	१८००.०००
	ब) आंतरपीक प्रात्यक्षिके											
	तूर + सोयाबीन	₹ ९००० प्रति हे.	हेक्टर	२६०	२३.४००	०	०.०००	०	०.०००	१००००	९००.०००	
	क) पिक पद्धतीवर आधारित प्रात्यक्षिके											
	१) मुग नंतर रबी ज्वारी	₹ १५००० प्रति हे.	हेक्टर	०	०.०००	०	०.०००	०	०.०००	११००	१६५.०००	
	२) मुग नंतर गहू	₹ १५००० प्रति हे.	हेक्टर	०	०.०००	०	०.०००	०	०.०००	६३०	९४.५००	
	३) उडीद पिकानंतर रबी ज्वारी	₹ १५००० प्रति हे.	हेक्टर	०	०.०००	०	०.०००	०	०.०००	१६००	२४०.०००	
	४) उडीद पिकानंतर गहू	₹ १५००० प्रति हे.	हेक्टर	०	०.०००	०	०.०००	०	०.०००	६६०	९९.०००	
	५) भात पिकानंतर हरभरा	₹ १५००० प्रति हे.	हेक्टर	९०	१३.५००	१००	१५.०००	०	०.०००	११००	१६५.०००	
	६) बाजरी पिकानंतर हरभरा	₹ १५००० प्रति हे.	हेक्टर	०	०.०००	०	०.०००	०	०.०००	१६००	२४०.०००	
	एकूण पिक पद्धतीवर आधारित प्रात्यक्षिके			हेक्टर	९०	१३.५००	१००	१५.०००	०	०.०००	६६९०	१००३.५००
एकूण पिक प्रात्यक्षिके १ अ) तै १ क)				६५०	६३.९००	१८०	२२.२००	०	०.०००	३६६९०	३७०३.५००	
अधिक उत्पादन देणाऱ्या वाणांचे बियाणे उत्पादन व वितरण												
अ) प्रमाणित बियाणे वितरण (१० वर्षांच्या आतील)												
१) तूर	₹ ५००० प्रति किं. किंवा किमतीच्या ५०% जे कमी असेल ते	क्विंटल	१५८	७.९००	२१	१.०५०	०	०.०००	५०००	२५०.०००		
२) मुग		क्विंटल	०	०.०००	०	०.०००	०	०.०००	५००	२५.०००		
३) उडीद		क्विंटल	०	०.०००	०	०.०००	०	०.०००	४०००	२००.०००		
४) हरभरा		क्विंटल	३२९	१६.४५०	१३४	६.७००	०	०.०००	२०१३०	१००६.५००		
एकूण २ अ			क्विंटल	४८७	२४.३५०	१५५	७.७५०	०	०.०००	२९६३०	१४८१.५००	
ब) प्रमाणित बियाणे वितरण (१० वर्षांच्या वरील)												
१) तूर	₹ २५०० प्रति किं. किंवा किमतीच्या ५०% जे कमी असेल ते	क्विंटल	१२६	३.१५०	१७	०.४२५	०	०.०००	४०००	१००.०००		
२) मुग		क्विंटल	०	०.०००	०	०.०००	०	०.०००	३५०	८.७५०		
३) उडीद		क्विंटल	०	०.०००	०	०.०००	०	०.०००	१६००	४०.०००		
४) हरभरा		क्विंटल	१४५	३.६२५	५९	१.४७५	०	०.०००	८८६५	२२१.६३		
एकूण २ ब			क्विंटल	२७१	६.७७५	७६	१.९००	०	०.०००	१४८१५	३७०.३७५	
एकूण २ अ तै २ ब			क्विंटल	७५८	३९.९२५	२३१	९.६५०	०	०.०००	४४४४५	१८५१.८७५	
अ) एकात्मिक अन्नद्रव्ये व्यवस्थापन												
१) सूक्ष्म मूलद्रव्ये	₹ ५०० प्रति हे. किंवा किमतीच्या ५० टक्के जे कमी असेल ते	हेक्टर	१४८७	७.४३५	४५६	२.२८०	०	०.०००	६००००	३००.०००		
३) जैविक खते	₹ ३०० प्रति हे. किंवा किमतीच्या ५० टक्के जे कमी असेल ते	हेक्टर	३२२२	९.६६६	९८७	२.९६१	०	०.०००	१३००००	३९०.०००		
एकूण ३ अ			हेक्टर	४७०९	१७.१०१	१४४३	५.२४१	०	०.०००	१९००००	६९०.०००	
ब) एकात्मिक कीड व्यवस्थापन												
१) पिक संरक्षण औषधे	₹ ५०० प्रति हे. किंवा किमतीच्या ५० टक्के जे कमी असेल ते	हेक्टर	५२३८	२६.१९०	१६०५	८.०२५	०	०.०००	२११३७५	१०५६.८७५		
२) तणनाशक	₹ ५०० प्रति हे. किंवा किमतीच्या ५० टक्के जे कमी असेल ते	हेक्टर	५२०	२.६००	१५९	०.७९५	०	०.०००	२१०००	१०५.०००		
एकूण ३ ब			हेक्टर	५७५८	२८.७९०	१७६४	८.८२०	०	०.०००	२३२३७५	११६१.८७५	
एकूण ३ अ तै ३ ब			हेक्टर	१०४६७	४५.८११	३२०७	१४.०६१	०	०.०००	४२२३७५	१८५१.८७५	

परिशिष्ट-३

सन २०२३-२४

अन्न आणि पोषण सुरक्षा-कडधान्य
जिल्हानिहाय बाबनिहाय भौतिक व आर्थिक कार्यक्रम (रु. लाख)

अ.क्र.	घटक	अनुदान मर्यादा	परिमाण	चंद्रपुर		गढीघराली		आयुक्तालय		एकुण	
				भौतिक	आर्थिक	भौतिक	आर्थिक	भौतिक	आर्थिक	भौतिक	आर्थिक
	फ्लेक्झी घटक										
	अ) सिंचन साधने व सुविधा										
	१) पाण्याच्या स्रोतापासून शेतापर्यंत पाणी वाहून नेण्यासाठी पाईप	५०% of cost limtd toRs. ५०/- per meter of HDPE pipes, Rs.३५/- per meter for PVC pipes and Rs. २०/- per meter for HDPE laminated woven lay flat tubes with maximum ceiling of Rs. १५०००/- per farmer/beneficiary	मीटर	२१०६४	१०.५३२	६४५६	३.२२८	०	०.०००	८५००००	४२५.०००
	२) पंप संच	₹ १०००० किंवा किमतीच्या ५० टक्के जे कमी असेल ते	संख्या	१८६	१८.६००	५७	५.७००	०	०.०००	७५००	७५०.०००
	एकुण ४ अ				२९.१३२		८.९२८		०.०००		११७५.०००
	ब) पीक पद्धतीवर आधारित प्रशिक्षण	₹ १४००० प्रति प्रशिक्षण	संख्या	२४	३.३६०	७	०.९८०	०	०.०००	९५०	१३३.०००
	क) स्थानिक पुढाकाराच्या बाबी										
४	१) FPO करिता गोदाम बांधकाम (२५० मे टन क्षमता)	₹ १२५०००० किंवा प्रत्यक्ष खर्चाच्या ५० टक्के जे कमी असेल ते	संख्या	२	२५.०००	१	१२.५००	०	०.०००	९०	११२५.००
	२) FPO साठी बीज प्रक्रिया संच/ Cleaning & Grading Unit	₹ १०००००० किंवा किमतीच्या ५० टक्के जे कमी असेल ते	संख्या	०	०.०००	०	०.०००	०	०.०००	१५	१५०.०००
	३) स्थानिक वाणांचे प्रात्यक्षिके	₹ ७५०० प्रति हेक्टर	हेक्टर	०	०.०००	२००	१५.०००	०	०.०००	३३००	२४७.५००
	४) बीज प्रक्रिया मोहीम	(रु. ४०० प्रति कार्यक्रम/प्रात्यक्षिक)	संख्या	७४३	२.९७२	२२८	०.९१२	०	०.०००	३००००	१२०.०००
	५) बीज प्रक्रियेसाठी ड्रम (मनुष्य चलित) (SMAM नुसार)	(किमतीच्या ५० % किंवा रु. ८००० यापैकी जे कमी असेल ते)	संख्या	३०	२.४००	९	०.७२०	०	०.०००	१२००	९६.०००
	६) घरगुती साठवणुकीसाठी कोठी	(५ क्विंटल साठवण क्षमतेच्या कोठीसाठी ५० टक्के किंवा रु. २००० यापैकी जे कमी असेल तो)	संख्या	५०	१.०००	१५	०.३००	०	०.०००	१९९८	३९.९६०
	एकुण ४ क				३१.३७२		२९.४३२		०.०००		१७७८.४६०
	ड) प्रकल्प व्यवस्थापन चमु व संकीर्ण			१	१७.२५५	१	१७.२५५	२	४१.०३०	३३	५७५.९३५
	एकुण ४ अ ते ४ ड				८१.११९		५६.५९५		४१.०३०		३६६२.३९५
	एकुण एकदर कडधान्य				२२२.०३५००		१०२.५०६००		४१.०३०००		११०६९.६४५००

परिशिष्ट - ४

राष्ट्रीय अन्न सुरक्षा व पोषण अभियान - भरडधान्य - (मका) सन २०२३-२४
जिल्हानिहाय अंतिम लक्षांक

(रक्कम रु. लाखात /बियाणे किंवलमध्ये)

अ.क्र.	जिल्हा	पिक प्रात्यक्षिके (रु. ६०००/हेक्टर)						एकूण पिक प्रात्यक्षिके		प्रमाणित बियाणे वितरण (सुधारित बियाणे)				संकरित बियाणे वितरण (संकरित बियाणे)		एकूण आर्थिक कार्यक्रम
		सुधारित पिक पध्दती प्रात्यक्षिके		आंतरपीक प्रात्यक्षिके (मका+सोयाबीन)		आंतरपीक प्रात्याक्षिके (मका + तूर)				(किमतीच्या ५० % किंवा रु.३०००/-प्रती क्वि.मर्यादेत)		(किमतीच्या ५० % किंवा रु.१५००/- प्रती क्वि.मर्यादेत)		(किमतीच्या ५० % किंवा रु.१००००/- प्रती क्वि.मर्यादेत)		
		भौतिक	आर्थिक	भौतिक	आर्थिक	भौतिक	आर्थिक	भौतिक	आर्थिक	भौतिक	आर्थिक	भौतिक	आर्थिक	भौतिक	आर्थिक	
१	नाशिक	१२२०	७३.२००	१२०	७.२००	१२०	७.२००	१४६०	८७.६००	१२०	३.६००	१००	१.५००	३२०	३२.०००	१२४.७००
२	धुळे	४२०	२५.२००	४०	२.४००	४०	२.४००	५००	३०.०००	४०	१.२००	३०	०.४५०	११०	११.०००	४२.६५०
३	जळगाव	११७०	७०.२००	११०	६.६००	११०	६.६००	१३९०	८३.४००	११०	३.३००	१००	१.५००	३१७	३१.७००	११९.९००
नाशिक विभाग		२८१०	१६८.६००	२७०	१६.२००	२७०	१६.२००	३३५०	२०१.०००	२७०	८.१००	२३०	३.४५०	७४७	७४.७००	२८७.२५०
४	अहमदनगर	५३०	३१.८००	५०	३.०००	५०	३.०००	६३०	३७.८००	५०	१.५००	४०	०.६००	१४०	१४.०००	५३.९००
पुणे विभाग		५३०	३१.८००	५०	३.०००	५०	३.०००	६३०	३७.८००	५०	१.५००	४०	०.६००	१४०	१४.०००	५३.९००
५	सांगली	३७०	२२.२००	४०	२.४००	४०	२.४००	४५०	२७.०००	४०	१.२००	३०	०.४५०	१००	१०.०००	३८.६५०
कोल्हापूर विभाग		३७०	२२.२००	४०	२.४००	४०	२.४००	४५०	२७.०००	४०	१.२००	३०	०.४५०	१००	१०.०००	३८.६५०
६	औरंगाबाद	११७०	७०.२००	१००	६.०००	१००	६.०००	१३७०	८२.२००	१००	३.०००	९०	१.३५०	३१०	३१.०००	११७.५५०
७	जालना	४२०	२५.२००	४०	२.४००	४०	२.४००	५००	३०.०००	४०	१.२००	३०	०.४५०	११०	११.०००	४२.६५०
औरंगाबाद विभाग		१५९०	९५.४००	१४०	८.४००	१४०	८.४००	१८७०	११२.२००	१४०	४.२००	१२०	१.८००	४२०	४२.०००	१६०.२००
राज्य एकूण		५३००	३१८.०००	५००	३०.०००	५००	३०.०००	६३००	३७८.०००	५००	१५.०००	४२०	६.३००	१४०७	१४०.७००	५४०.०००

परिशिष्ट ६

अन्न आणि पोषण सुरक्षा अंतर्गत भात पड क्षेत्रामध्ये कडधान्याचे उत्पादन वाढविण्यासाठी (TRFA - Pulses) कार्यक्रम सन २०२३-२४
जिल्हानिहाय/ बाबनिहाय भौतिक व आर्थिक लक्षांक

(रु. लाख)

अ.क्र.	जिल्हा	पीक प्रात्यक्षिके						हरभरा प्रमाणित बियाणे वितरण						पीक संरक्षण औषधे		पीक पद्धतीवर आधारित प्रशिक्षण		एकूण आर्थिक
		अ) हरभरा		ब) लाखोळी		एकूण पीक प्रात्यक्षिके		१० वर्षावरील		१० वर्षाआतील		एकूण प्रमाणित बियाणे वितरण						
		रु. १००० प्रति हे.		रु. १००० प्रति हे.				रु. २५०० प्रति किं.		रु. ५००० प्रति किं.				रु. ५०० प्रति हे.		रु. १४००० प्रति		
		भौतिक	आर्थिक	भौतिक	आर्थिक	भौतिक	आर्थिक	भौतिक	आर्थिक	भौतिक	आर्थिक	भौतिक	आर्थिक	भौतिक	आर्थिक	भौतिक	आर्थिक	
१	ठाणे	३६०	३२.४००	०	०.०००	३६०	३२.४००	५०	१.२५०	१००	५.०००	१५०	६.२५०	३३६	१.६८०	५	०.७००	४१.०३०००
२	पालघर	५१०	४५.९००	०	०.०००	५१०	४५.९००	७०	१.७५०	१४०	७.०००	२१०	८.७५०	४७०	२.३५०	७	०.९८०	५७.९८०००
३	रायगड	६६०	५९.४००	०	०.०००	६६०	५९.४००	९०	२.२५०	१८०	९.०००	२७०	११.२५०	६०५	३.०२५	१०	१.४००	७५.०७५००
४	रत्नागिरी	४५०	४०.५००	०	०.०००	४५०	४०.५००	६०	१.५००	१२०	६.०००	१८०	७.५००	४०३	२.०१५	७	०.९८०	५०.९९५००
५	सिंधुदुर्ग	४१०	३६.९००	०	०.०००	४१०	३६.९००	६०	१.५००	११०	५.५००	१७०	७.०००	४०३	२.०१५	६	०.८४०	४६.७५५००
६	नाशिक	५८०	५२.२००	०	०.०००	५८०	५२.२००	८०	२.०००	१६०	८.०००	२४०	१०.०००	५३८	२.६९०	८	१.१२०	६६.०१०००
७	नंदुरबार	१६०	१४.४००	०	०.०००	१६०	१४.४००	२०	०.५००	४०	२.०००	६०	२.५००	१३४	०.६७०	२	०.२८०	१७.८५०००
८	अहमदनगर	११०	९.९००	०	०.०००	११०	९.९००	२०	०.५००	३०	१.५००	५०	२.०००	१३४	०.६७०	२	०.२८०	१२.८५०००
९	पुणे	४००	३६.०००	०	०.०००	४००	३६.०००	५०	१.२५०	११०	५.५००	१६०	६.७५०	३३६	१.६८०	६	०.८४०	४५.२७०००
१०	सातारा	२९०	२६.१००	०	०.०००	२९०	२६.१००	४०	१.०००	८०	४.०००	१२०	५.०००	२६९	१.३४५	४	०.५६०	३३.००५००
११	सांगली	९०	८.१००	०	०.०००	९०	८.१००	१०	०.२५०	२०	१.०००	३०	१.२५०	६७	०.३३५	१	०.१४०	९.८२५००
१२	कोल्हापूर	६१०	५४.९००	०	०.०००	६१०	५४.९००	८०	२.०००	१७०	८.५००	२५०	१०.५००	५३८	२.६९०	९	१.२६०	६९.३५०००
१३	नागपुर	६३०	५६.७००	०	०.०००	६३०	५६.७००	१००	२.५००	१७०	८.५००	२७०	११.०००	६७२	३.३६०	९	१.२६०	७२.३२०००
१४	भंडारा	११६२	१०४.५८०	०	०.०००	११६२	१०४.५८०	१५५	३.८७५	३१०	१५.५००	४६५	१९.३७५	१०४२	५.२१०	१७	२.३८०	१३१.५४५००
१५	गोंदिया	१२००	१०८.०००	०	०.०००	१२००	१०८.०००	१५५	३.८७५	३२२	१६.१००	४७७	१९.९७५	१०४२	५.२१०	१८	२.५२०	१३५.७०५००
१६	चंद्रपुर	१०९०	९८.१००	०	०.०००	१०९०	९८.१००	१४८	३.७००	२९४	१४.७००	४४२	१८.४००	९९५	४.९७५	१६	२.२४०	१२३.७१५००
१७	गडचिरोली	१२१०	१०८.९००	०	०.०००	१२१०	१०८.९००	१५५	३.८७५	३३०	१६.५००	४८५	२०.३७५	१०४२	५.२१०	१८	२.५२०	१३७.००५००
एकूण		९९२२	८९२.९८०	०	०.०००	९९२२	८९२.९८०	१३४३	३३.५७५	२६८६	१३४.३००	४०२९	१६७.८७५	९०२६	४५.१३०	१४५	२०.३००	११२६.२८५००

परिशिष्ट - १ अ

सन २०२३-२४ अन्न आणि पोषण सुरक्षा - भात कार्यक्रमाच्या अंमलबजावणीसाठी प्रवर्गनिहाय तरतूद

(रु लाख)

Table with columns for District (जिल्हा), Central Budget (केंद्र हिस्सा), State Budget (राज्य हिस्सा), and District Budget (एकूण). Rows include districts like Nashik, Pune, Satara, Kolhapur, Nagpur, and Akola, along with their respective financial allocations.

परिशिष्ट - १ ब

सन २०२२-२३ अन्न आणि पोषण सुरक्षा - भात कार्यक्रम प्रलंबित दायित्व प्रवर्गनिहाय तरतूद

(रु लाख)

Table with columns for District (जिल्हा), Central Budget (केंद्र हिस्सा), State Budget (राज्य हिस्सा), and District Budget (एकूण). Rows include districts like Nashik, Pune, Satara, Kolhapur, Nagpur, and Akola, detailing the continuation of food security work from the previous year.

परिशिष्ट- २ अ

सन २०२३-२४ अन्न आणि पोषण सुरक्षा गहू कार्यक्रमाच्या अंमलबजावणीसाठी प्रवर्गनिहाय तरतूद

(रु लाख)

अ.क्र	जिल्हा	केंद्र हिस्सा (६० टक्के)				राज्य हिस्सा (४० टक्के)				एकूण			
		सर्वसाधारण	अनु.जाती	अनु.जमाती	एकूण	सर्वसाधारण	अनु.जाती	अनु.जमाती	एकूण	सर्वसाधारण	अनु.जाती	अनु.जमाती	एकूण
१	सोलापुर	२६.०२२००	४.२९३००	०.९१२००	३१.२२७००	१७.३४७००	२.८६२००	०.६०८००	२०.८१७००	४३.३६९००	७.१५५००	१.५२०००	५२.०४४००
	पुणे विभाग	२६.०२२००	४.२९३००	०.९१२००	३१.२२७००	१७.३४७००	२.८६२००	०.६०८००	२०.८१७००	४३.३६९००	७.१५५००	१.५२०००	५२.०४४००
२	बीड	१८.६५६००	२.४९५००	०.६३७००	२१.७८८००	१२.४३७५०	१.६६३००	०.४२४००	१४.५२४५०	३१.०९३५०	४.१५८००	१.०६१००	३६.३१२५०
	औरंगाबाद विभाग	१८.६५६००	२.४९५००	०.६३७००	२१.७८८००	१२.४३७५०	१.६६३००	०.४२४००	१४.५२४५०	३१.०९३५०	४.१५८००	१.०६१००	३६.३१२५०
३	नागपूर	३२.४३५२०	१०.३२५२०	७.३९६६०	५०.०७७००	२१.६२४३०	६.८८३८०	४.८७८४०	३३.३८६५०	५४.०५९५०	१७.२०९००	१२.१९५००	८३.४६३५०
	नागपूर विभाग	३२.४३५२०	१०.३२५२०	७.३९६६०	५०.०७७००	२१.६२४३०	६.८८३८०	४.८७८४०	३३.३८६५०	५४.०५९५०	१७.२०९००	१२.१९५००	८३.४६३५०
	एकूण राअसुअ गहू	७७.१९३२०	१७.१९३२०	८.८६५६०	१०३.०९२००	५१.४०८८०	११.४०८८०	५.९१०४०	६८.७२८००	१२८.५२२००	२८.५२२००	१४.७७६००	१७१.८२०००

परिशिष्ट- २ ब

सन २०२२-२३ अन्न आणि पोषण सुरक्षा गहू कार्यक्रम प्रलंबित दायित्व प्रवर्गनिहाय तरतूद

(रु लाख)

अ.क्र	जिल्हा	केंद्र हिस्सा (६० टक्के)				राज्य हिस्सा (४० टक्के)				एकूण			
		सर्वसाधारण	अनु.जाती	अनु.जमाती	एकूण	सर्वसाधारण	अनु.जाती	अनु.जमाती	एकूण	सर्वसाधारण	अनु.जाती	अनु.जमाती	एकूण
१	सोलापुर	११.४३२०७	२.२३०६५	०.२७८८३	१३.९४१५५	७.६२१३८	१.४८७१०	०.१८५८९	९.२९४३७	१९.०५३४५	३.७१७७५	०.४६४७२	२३.२३५९२
	पुणे विभाग	११.४३२०७	२.२३०६५	०.२७८८३	१३.९४१५५	७.६२१३८	१.४८७१०	०.१८५८९	९.२९४३७	१९.०५३४५	३.७१७७५	०.४६४७२	२३.२३५९२
२	बीड	७.६१४४७	१.३९९३३	०.०००००	९.०१३८०	५.०७६३९	०.९३२८९	०.०००००	६.००९२८	१२.६९०७८	२.३३२२२	०.०००००	१५.०२३००
	औरंगाबाद विभाग	७.६१४४७	१.३९९३३	०.०००००	९.०१३८०	५.०७६३९	०.९३२८९	०.०००००	६.००९२८	१२.६९०७८	२.३३२२२	०.०००००	१५.०२३००
३	नागपूर	१०.९४९१४	२.१६९५५	०.०३०९७	१३.१४९६५	७.२९९४२	१.४४६३६	०.०२०६४	८.७६६४३	१८.२४८५६	३.६९५९९	०.०५१६९	२१.९९६०८
	नागपूर विभाग	१०.९४९१४	२.१६९५५	०.०३०९७	१३.१४९६५	७.२९९४२	१.४४६३६	०.०२०६४	८.७६६४३	१८.२४८५६	३.६९५९९	०.०५१६९	२१.९९६०८
	एकूण राअसुअ गहू	२९.९९५६७	५.७९९५३	०.३०९८०	३६.१०५००	१९.९९७१२	३.८६६३५	०.२०६५३	२४.०७०००	४९.९९२७९	९.६६५८८	०.५१६३३	६०.१७५००

परिशिष्ट - ४ अ

सन २०२३-२४, राष्ट्रीय अन्न सुरक्षा अभियान - भरडधान्य (मका) : जिल्हानिहाय / प्रवर्गनिहाय आर्थिक कार्यक्रम (रक्कम रु. लाखात)

अ.क्र.	जिल्हा / विभाग	केंद्र हिस्सा				राज्य हिस्सा				एकूण			
		सर्वसाधारण	अनु.जाती	अनु. जमाती	एकूण	सर्वसाधारण	अनु.जाती	अनु. जमाती	एकूण	सर्वसाधारण	अनु.जाती	अनु. जमाती	एकूण
१	नाशिक	४७.७१८००	१०.३५६००	१६.७४६००	७४.८२०००	३१.८१३००	६.९०३००	११.१६४००	४९.८८०००	७९.५३१००	१७.२५९००	२७.९१०००	१२४.७००००
२	धुळे	१५.४३२००	४.४२८००	५.७३०००	२५.५९०००	१०.२८८००	२.९५२००	३.८२०००	१७.०६०००	२५.७२०००	७.३८०००	९.५५०००	४२.६५०००
४	जळगाव	५९.६८२००	९.९६०००	२.२९८००	७१.९४०००	३९.७८८००	६.६४०००	१.५३२००	४७.९६०००	९९.४७०००	१६.६००००	३.८३०००	११९.९००००
नाशिक विभाग		१२२.८३२००	२४.७४४००	२४.७७४००	१७२.३५०००	८१.८८९००	१६.४९५००	१६.५१६००	११४.९००००	२०४.७२१००	४१.२३९००	४१.२९०००	२८७.२५०००
५	अहमदनगर	२३.५५६००	६.७१४००	२.०७०००	३२.३४०००	१५.७०४००	४.४७६००	१.३८०००	२१.५६०००	३९.२६०००	११.१९०००	३.४५०००	५३.९००००
पुणे विभाग		२३.५५६००	६.७१४००	२.०७०००	३२.३४०००	१५.७०४००	४.४७६००	१.३८०००	२१.५६०००	३९.२६०००	११.१९०००	३.४५०००	५३.९००००
९	सांगली	१८.३७८००	४.८१२००	०.०००००	२३.१९०००	१२.२५२००	३.२०८००	०.०००००	१५.४६०००	३०.६३०००	८.०२०००	०.०००००	३८.६५०००
कोल्हापूर विभाग		१८.३७८००	४.८१२००	०.०००००	२३.१९०००	१२.२५२००	३.२०८००	०.०००००	१५.४६०००	३०.६३०००	८.०२०००	०.०००००	३८.६५०००
१०	औरंगाबाद	५७.५७६००	१२.२०४००	०.७५०००	७०.५३०००	३८.३८४००	८.१३६००	०.५००००	४७.०२०००	९५.९६०००	२०.३४०००	१.२५०००	११७.५५०००
११	जालना	२०.०१०००	५.३१०००	०.२७०००	२५.५९०००	१३.३४०००	३.५४०००	०.१८०००	१७.०६०००	३३.३५०००	८.८५०००	०.४५०००	४२.६५०००
औरंगाबाद विभाग		७७.५८६००	१७.५१४००	१.०२०००	९६.१२०००	५१.७२४००	११.६७६००	०.६८०००	६४.०८०००	१२९.३१०००	२९.१९०००	१.७००००	१६०.२००००
राज्य एकूण		२४२.३५२००	५३.७८४००	२७.८६४००	३२४.०००००	१६१.५६९००	३५.८५५००	१८.५७६००	२१६.०००००	४०३.९२१००	८९.६३९००	४६.४४०००	५४०.०००००

परिशिष्ट - ४ ब

सन २०२२-२३ , राष्ट्रीय अन्न सुरक्षा अभियान - भरडधान्य (मका) : जिल्हानिहाय प्रलंबित दायित्व (रक्कम रु. लाखात)

अ.क्र.	जिल्हा / विभाग	केंद्र				राज्य				एकूण			
		सर्व. साधा.	अनु. जाती	अनु. जमाती	एकूण	सर्व. साधा.	अनु. जाती	अनु. जमाती	एकूण	सर्व. साधा.	अनु. जाती	अनु. जमाती	एकूण
१	नाशिक	१७.४५०२०	०.०००००	०.०००००	१७.४५०२०	११.६३३८०	०.०००००	०.०००००	११.६३३८०	२९.०८४००	०.०००००	०.०००००	२९.०८४००
२	धुळे	५.३०१८९	०.०१५१२	०.२०२०२	५.५१९०३	३.५३४५९	०.०१००८	०.१३४६८	३.६७९३५	८.८३६४८	०.०२५२०	०.३३६७०	९.१९८३८
४	जळगाव	९.९६४८१	०.०००००	०.०००००	९.९६४८१	६.६४३२१	०.०००००	०.०००००	६.६४३२१	१६.६०८०२	०.०००००	०.०००००	१६.६०८०२
नाशिक विभाग		३२.७१६९०	०.०१५१२	०.२०२०२	३२.९३४०४	२१.८११६०	०.०१००८	०.१३४६८	२१.९५६३६	५४.५२८५०	०.०२५२०	०.३३६७०	५४.८९०४०
५	अहमदनगर	८.८०९००	१.४६८१०	०.५२९००	१०.८०६१०	५.८७३००	०.९७८४०	०.३५२००	७.२०३४०	१४.६८२००	२.४४६५०	०.८८१००	१८.००९५०
पुणे विभाग		८.८०९००	१.४६८१०	०.५२९००	१०.८०६१०	५.८७३००	०.९७८४०	०.३५२००	७.२०३४०	१४.६८२००	२.४४६५०	०.८८१००	१८.००९५०
९	सांगली	८.७०८७९	२.०८६९०	०.०००००	१०.७९५६९	५.८०५८५	१.३९१२७	०.०००००	७.१९७१२	१४.५१४६४	३.४७८१७	०.०००००	१७.९९२८१
कोल्हापूर विभाग		८.७०८७९	२.०८६९०	०.०००००	१०.७९५६९	५.८०५८५	१.३९१२७	०.०००००	७.१९७१२	१४.५१४६४	३.४७८१७	०.०००००	१७.९९२८१
१०	औरंगाबाद	६.४४१५९	०.०००००	०.०००००	६.४४१५९	४.२९४४०	०.०००००	०.०००००	४.२९४४०	१०.७३५९९	०.०००००	०.०००००	१०.७३५९९
११	जालना	६.३१०९५	०.०००००	०.००९११	६.३२००६	४.२०७३०	०.०००००	०.००६०८	४.२१३३८	१०.५१८२५	०.०००००	०.०१५१९	१०.५३३४४
औरंगाबाद विभाग		१२.७५२५४	०.०००००	०.००९११	१२.७६१६५	८.५०१७०	०.०००००	०.००६०८	८.५०७७८	२१.२५४२४	०.०००००	०.०१५१९	२१.२६९४३
राज्य एकूण		६२.९८७२३	३.५७०१२	०.७४०१३	६७.२९७४८	४१.९९२१५	२.३७९७५	०.४९२७६	४४.८६४६६	१०४.९७९३८	५.९४९८७	१.२३२८९	११२.१६२१४

पीक प्रात्यक्षिकांतील तालुकानिहाय उत्पादकता अहवाल

अ) अन्न आणि पोषण सुरक्षा अन्नधान्य पिके सन २०२३-२४ अंतर्गत पिक प्रात्यक्षिक, आंतरपीक प्रात्यक्षिक व पिक पद्धतीवर आधारित घेतलेल्या पीक प्रात्यक्षिकांचा उत्पादकता तपशील (खरीप व रब्बी)

अ.क्र.	बाब	तालुका	प्रात्यक्षिकाखालील क्षेत्र (हेक्टर)	उत्पादकता (किलो/हे.)	
				प्रात्यक्षिक प्लॉट	तुलनात्मक प्लॉट
१. अन्न आणि पोषण सुरक्षा - भात					
अ) सुधारीत तंत्रज्ञानावर आधारित पिक प्रात्यक्षिके					
१	श्री पद्धत	तालुका १			
		तालुका २			
२	ओळीत पुनर्लागवड	तालुका १			
		तालुका २			
३	यांत्रिकी पद्धतीने भात लागवड	तालुका ३			
		तालुका ४			
४	पीक पद्धतीवर आधारित पीक प्रात्यक्षिके - भात पिकानंतर कडधान्य	तालुका १		भात	भात
		तालुका २		कडधान्य	कडधान्य
२. अन्न आणि पोषण सुरक्षा - गहू					
१	सलग क्षेत्रावरील गट प्रात्यक्षिके	तालुका १			
		तालुका २			
२	पाण्याचा ताण सहन करणाऱ्या/ बायोफोर्टीफाईड वाण	तालुका ३			
		तालुका ४			
२	पीक पद्धतीवर आधारित पीक प्रात्यक्षिके - मुग\उडीद\सोयाबीन नंतर गहू	तालुका १			
		तालुका २			
३. अन्न आणि पोषण सुरक्षा - कडधान्य					
अ) सुधारीत तंत्रज्ञानावर आधारित पिक प्रात्यक्षिके					
१	तूर	तालुका १			
		तालुका २			
२	मुग	तालुका १			
		तालुका २			
३	उडीद	तालुका १			
		तालुका २			
४	हरभरा	तालुका १			
		तालुका २			
ब) आंतरपीक प्रात्यक्षिक					
१	सोयाबीन + तूर	तालुका १		सोयाबीन	सोयाबीन
		तालुका २		तूर	तूर
क) पिक पद्धतीवर आधारित पिक प्रात्यक्षिके					
१	मुग पिकानंतर रबी ज्वारी	तालुका १		मुग	मुग
		तालुका २		रबी ज्वारी	रबी ज्वारी
२	मुग पिकानंतर गहू	तालुका १		मुग	मुग
		तालुका २		गहू	गहू
३	उडीद पिकानंतर रबी ज्वारी	तालुका १		उडीद	उडीद
		तालुका २		रबी ज्वारी	रबी ज्वारी
४	उडीद पिकानंतर गहू	तालुका १		उडीद	उडीद
		तालुका २		गहू	गहू
५	भात पिकानंतर हरभरा	तालुका १		भात	भात
		तालुका २		हरभरा	हरभरा
६	बाजरी पिकानंतर हरभरा	तालुका १		बाजरी	बाजरी
		तालुका २		हरभरा	हरभरा
४. अन्न आणि पोषण सुरक्षा - भरडधान्य (मका)					
१	मका	तालुका १			
		तालुका २			
२	मका + तूर	तालुका १			
		तालुका २			
३	मका + सोयाबीन	तालुका १			
		तालुका २			
४. अन्न आणि पोषण सुरक्षा - पौष्टिक अन्नधान्य					
सुधारीत तंत्रज्ञानावर आधारित पिक प्रात्यक्षिके					
१	खरीप व रब्बी ज्वारी	तालुका १			
		तालुका २			
२	बाजरी	तालुका १			
		तालुका २			
२	नाचणी	तालुका १			
		तालुका २			
३	वरई	तालुका १			
		तालुका २			

प्रपत्र २

कृषि सहाय्यक स्तरावरील पीक कापणी प्रयोग नोंद वही नमुना

सन २०२३-२४

कृषि सहाय्यकाचे नाव :-----

कार्यक्षेत्र :

प्रात्यक्षिकाचे गाव :----- तालुका :----- जिल्हा :-----

पीक :

वाण :

सहभागी शेतक-यांचे नाव व शेत गट क्र	प्रात्यक्षिकातील क्षेत्र (हे.)	मिळालेले उत्पादन (क्विं/हे.)		किमान आधारभूत किमतीनुसार मिळालेले उत्पन्न (रु./हे.)		प्रात्यक्षिकातील मिळालेले निव्वळ वाढीव उत्पन्न (रु./हे.)
		प्रात्यक्षिकातील	पारंपारिक पध्दतीने	प्रात्यक्षिकातील	पारंपारिक पध्दतीचे	
एकूण						

वरिष्ठ अधिका-याने या नोंदवहीत तपासणी करून दिनांकासाहित अभिप्राय नोंदवून स्वाक्षरी करावी.

- प्रात्यक्षिकांचे अनुभवावरून गावातील/जवळपासच्या क्षेत्रातील किती शेतक-यांनी तंत्रज्ञान अवलंब केला. त्यांची शेतकरी संख्या --- व क्षेत्र ----- हे.
- प्रात्यक्षिकास भेटी दिलेल्या शेतक-यांची संख्या -----
- सदर अभिलेख अभियानाच्या मूल्यमापनाचे वेळी उपलब्ध करून देणे बंधनकारक राहिल.

सदर कृषि सहाय्यकाची बदली झाल्यास नोंदवही रुजू होणा-या नवीन कृषि सहाय्यकाकडे वर्ग करावी. सदर अभिलेख कायमस्वरूपी (२० वर्ष) जतन करणे बंधनकारक राहिल.

- तालुक्याची सरासरी उत्पादकता
- प्रात्यक्षिकासाठी निर्धारित उत्पादकता
- प्रात्यक्षिकात आलेली उत्पादकता

प्रपत्र ३

सन २०२३-२४ अन्न आणि पोषण सुरक्षा कडधान्य व पौष्टिक तृणधान्य अंतर्गत
“प्रमाणित बियाणे उत्पादन”

१. अन्न आणि पोषण सुरक्षा - कडधान्य

जिल्ह्यामध्ये माहे एप्रिल, २०२३ ते मार्च २०२४ या कालावधीत खरीप व रब्बी हंगामात कडधान्य पिकाच्या १० वर्षांच्या आतील वाणाच्या मुक्तता अहवालानुसार पिकनिहाय, संस्थानिहाय, वाणनिहाय प्रमाणित बियाणे उत्पादनाचा तपशील -

अ. क्र.	पीक	बियाणे प्रकार	वाण	संस्था	उत्पादित बियाणे मात्रा (क्विंटल)	शेरा
१	तुर	प्रमाणित				
२	मुग	प्रमाणित				
३	उडीद	प्रमाणित				
४	हरभरा	प्रमाणित				
५	इ. कडधान्य	प्रमाणित				

२. अन्न आणि पोषण सुरक्षा - पौष्टिक तृणधान्य _ संकरित व सुधारीत वाण.

(सन २०२२-२३ मध्ये उत्पादित झालेले व सन २०२३-२४ करिता हंगामपूर्व मुक्तता अहवाल प्राप्त झालेले बियाणे)

जिल्ह्यामध्ये माहे एप्रिल, २०२३ ते मार्च २०२४ या कालावधीत खरीप व रब्बी हंगामात पौष्टिक तृणधान्य पिकाच्या १० वर्षांच्या आतील (ज्वारी, बाजरी, नाचणी) वाणाच्या तसेच पौष्टिक लघु तृणधान्य पिकाच्या १५ वर्षांच्या आतील (वरई, राळा, राजगिरा इ.) वाणाच्या मुक्तता अहवालानुसार पिकनिहाय, संस्थानिहाय, वाणनिहाय प्रमाणित बियाणे उत्पादनाचा तपशील -

अ. क्र.	पीक	बियाणे प्रकार	वाण	संस्था	उत्पादित बियाणे मात्रा (क्विंटल)	शेरा
१	ज्वारी	प्रमाणित				
२	बाजरी	प्रमाणित				
३	नाचणी	प्रमाणित				
४	वरई	प्रमाणित				
५	राजगिरा	प्रमाणित				
६	राळा	प्रमाणित				
७	इतर	प्रमाणित				
१	ज्वारी	प्रमाणित				
२	बाजरी	प्रमाणित				
३	नाचणी	प्रमाणित				
४	वरई	प्रमाणित				
५	राजगिरा	प्रमाणित				
६	राळा	प्रमाणित				
७	इतर	प्रमाणित				

टिप- केंद्र शासनाचे सूचनानुसार फक्त प्रमाणित बियाण्यासच उत्पादन अनुदान देय आहे. सबब फक्त “प्रमाणित” बियाण्याचा संस्थानिहाय तपशील द्यावा. पैदासकार/पायाभूत बियाणांचा समावेश करण्यात येऊ नये.